

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Olga Janečková (HIS – GER)

Život a dílo Josefa Thomayera

Life and work of Josef Thomayer

Praha 2010

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu Prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc. za vedení diplomové práce a čas strávený při konzultacích.

Prohlášení

Prohlašuji,

že jsem tuto práci vypracovala samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne

Olga Janečková

Anotace

Předložená diplomová práce se snaží přispět k většímu poznání života a díla Josefa Thomayera. Vznikla na základě důkladného studia mnoha pramenů a literatury. Josef Thomayer je zobrazen jako člověk (od dětství do své smrti), lékař (internista i praktik), vědec, pedagog, beletrista i kulturní činitel. Je typickým představitelem své doby, zároveň si však zachovává svou originální jedinečnost. Úvodní kapitola přináší podrobné zhodnocení dochovaných pramenů a literatury. Následující kapitoly líčí Thomayerovo dětství v Trhanově a gymnaziální studia v Klatovech. Další kapitola je všeobecná, snaží se nastínit dobu, plnou existenčních problémů mediků, lékařů a vědců, v níž Thomayer žil. Práce pokračuje kapitolami věnujícími se Thomayerovi studujícímu v Praze a Thomayerovi po promoci až do jeho skonu. Kapitola Thomayerova vědecká škola vytváří obraz Thomayera zakladatele, pedagoga a vychovatele. Dvě následující kapitoly rozebírají Thomayerovo odborné a beletristické dílo. Poslední dvě kapitoly jsou plné zajímavostí z Thomayerových zápisníků a ze vzájemné korespondence s Aloisem Jiráskem. Závěrečná kapitola je zamyšlením nad Thomayerovou všestranností a jeho přínosem. Následuje podrobný poznámkový aparát. Práci uzavírají seznam vydaných odborných knih a statí Josefa Thomayera, seznam prací Thomayerových žáků na počest svého učitele, seznam vydaných beletristických knih a obrázků Josefa Thomayera, soupis Thomayerových Sebraných spisů z oboru lehké prózy, rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury a obrazová příloha.

Annotation

This thesis try to redound to understanding of life and work of Josef Thomayer. It based on careful study of many sources and literature. Josef Thomayer is portrayed as a human being (from childhood to his death), doctor (internist and practitioner), scientist, pedagogue, fictionist and cultural agent. He is the typically representative of its epoch, at the same time he is original. The first chapter bring detailed analysis of extant sources and literature. The following chapters describe childhood in Trhanov of Josef Thomayer and gymnasial studies in Klatovy. Next chapter is general, it try to outline times full of existence problems of medical students, doctors and scientists, when Thomayer lived. Next chapters attend to Thomayer studying in Prague and Thomayer after graduation ceremony till his death. The chapter Thomayer's scientific school creates portrait of Thomayer as a founder, pedagogue and educator. Two following chapters analyse the scientific and belletristic work of Thomayer. Last two chapters are full of interesting things from Thomayer's notebooks and from mutual correspondence with Alois Jirásek. The final chapter is a retrospect of Thomayer universality and his benefit. After that follows the detailed footnote apparatus. The thesis is closed with the list of scientific books and essays from Josef Thomayer, the list of writings from Thomayer's students in honour of their lecturer, the list of published belletristic books and pictures of Josef Thomayer, the list of Thomayer's Collected writings on the field of lighter prose, the extensive list of used sources and literature and the picture supplement.

Obsah

Prohlášení	2
O pramenech a literatuře	9
Dětství v Trhanově	24
Na gymnáziu v Klatovech	29
Dobový kolorit pro lepší pochopení situace mediků a lékařů	34
Za studií v Praze	40
Po promoci	47
Thomayerova vědecká škola	55
Odborné články a knihy	63
Josef Thomayer jako beletrista	69
Literární počátky a vývoj	69
Obrázky z přírody	71
Obrázky z cest	74
Figurální obrázky	76
Lékařské obrázky	77
Obrázky z literárního a uměleckého života	79
Z Thomayerových zápisníků	81
Z korespondence Thomayera s Aloisem Jiráskem	87
Slovo na závěr	89
Poznámkový aparát	94
Seznam vydaných odborných knih a statí Josefa Thomayera	101
Práce Thomayerových žáků na počest svého učitele	104
Seznam vydaných beletristických knih a obrázků Josefa Thomayera	105
Thomayerovy Sebrané spisy z oboru lehčí prózy (vydala Unie v Praze v letech 1919 – 1925)	105
Seznam použitých pramenů a literatury	106
A) Prameny	106
Archivní materiály	106
Vydané archivní prameny	106
Memoárová literatura	106
Odborné dílo Josefa Thomayera	107
Beletristické dílo Josefa Thomayera	107

B) Literatura	107
Obrazová příloha	111

Seznam použitých zkratk

Archiv AV ČR	Archiv Akademie věd České republiky
AUK	Archiv Univerzity Karlovy
č.	číslo
Dr.	doktor
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
MUDr.	medicinae universae doctor - doktor veškerého lékařství
prof.	profesor
UK	Univerzita Karlova
Ústřední archiv ČSAV	Ústřední archiv Československé akademie věd

Příteli J ... T ...

Ó jak mi drahá tvoje bledá hlava,
jíž nedotknul se nikdy ženy ret;
zdá se být chladna – a přec horká láva
z ní pramení se tklivou písni v svět.

A srdce tvoje, hrobka v Getsemanu,
kdy světa spása dřímala v ní sen.
Když u tebe v předtuše zbožné stanu,
rci, anděle, zda kámen odvalen?

Jsem posud dítě. S odvahou však lednou
chci v proudu žití po boku ti stát,
jen v ducha svého propast nedohlednou
přej nahlédnout mi jenom jedenkrát!

(Jaroslav Vrchlický: Z hlubin)

O pramenech a literatuře

Jedna z nejvýznamnějších a nejvýraznějších osobností Chodska, legendární internista neuvěřitelně širokého rozhledu prof. Josef Thomayer patří mezi obrozenské a zakladatelské zjevy české lékařské vědy. Jeho snažení se neomezovalo jen na vědeckou a výchovnou činnost lékařskou, zasahovalo i do sféry společenské a kulturní. I v české literatuře 70. a 80. let 19. století zanechal zajímavou stopu svými prozaickými obrázky, črtami a studiemi z venkovské přírody a ze života lidí. Je postavou nesmírně barvitou, proto přitahuje pozornost dodnes. Přesto mu dosud nebyla věnována odpovídající pozornost.

Stručně vystihnout všechny aspekty jeho života a činností, jeho svéráznou osobnost a přínos pro českou společnost není snadné. Přispět k většímu pochopení života a díla Josefa Thomayera i doby, ve které žil, je cílem této práce. Práce se opírá především o vzpomínkové, deníkové a literární texty, korespondenci a Thomayerův osobní spis. Nečiní si nároky na úplnost. Thomayerovo odborné lékařské dílo stojí na okraji mých zájmů, jeho zevrubné zhodnocení není v mé kompetenci pro nedostatek odborných znalostí. Přihlédnout bylo nutné jen k několika titulům, které Thomayera charakterizují. Podobně část osobního Thomayerova fondu uložená v Muzeu Jindřicha Šimona Baara v Klenčí pod Čerchovem, rukopisné paměti z pera jeho žáka Josefa Pelnáře, uchované v jeho pozůstalosti v Archivu Akademie věd České republiky (dále jen Archiv AV ČR), i jiné cenné materiály čekají na vhodného badatele.

Na základě pramenů a literatury rozličné povahy se vytváří mnohohrstevný obraz Josefa Thomayera, často dosti zidealizovaný. Josef Thomayer je typickým reprezentantem druhé poloviny 19. a počátku 20. století, přesto dokázal oslnit svou výraznou jedinečností. Je elitou ve svém oboru i elitou společenskou: zajímá se o českou společnost a zároveň ji i charakterizuje. Předložená práce se snaží přispět k životu a dílu Josefa Thomayera, odpovědi hledá na mnohé otázky: jak se v dětství utvářela Thomayerova osobnost (vliv rodinného prostředí), jak se vzdělával (formování místy, kde nabývá rozumu), jak se student chudého původu dostává ke studiu medicíny, jak se lékař může stát vědcem, jakými cestami a v čem dosáhl úspěchů (vztah lékař a literát), jaký přínos měla jeho všestranná činnost pro českou společnost, k jakým názorům dospěl během života, jak se stavěl k základním otázkám života.

Pramenů k poznání života Josefa Thomayera máme dostatek. Je v nich obsaženo množství různě hodnotných informací. Archivní jsou uchovávány ve třech institucích. V Archivu Univerzity Karlovy (dále jen AUK) na Ovocném trhu 5 v Praze nalezneme Thomayerův osobní spis, z něhož se dovídáme základní data z Thomayerova života. Jsou tu dopisy týkající

se stanovení Thomayerovy penze a dopisy soustrasti obdržené pražskou lékařskou fakultou po Thomayerově smrti. V Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP) na Strahovském nádvoří v Praze je uložena Thomayerova pozůstalost. Skládá se z 8 kartonů s materiálem z let 1888 – 1927. Obsahuje korespondenci přijatou (od A. Jiráska, F. S. Procházky, K. V. Raise atd.), korespondenci odeslanou paní Bůvové, rukopisy vlastní (próza - Žloutne listí, Tempora mutantur - časy se mění, odborné studie a články - sedm menších populárně lékařských článků, deníkové zápisky z let 1905 – 1918 a 1923 – 1927, poznámky o práci na klinice) a cizí (bezvýznamné), tisky a novinové výstřižky, fotografie. Pozůstalost byla po Thomayerově smrti na 30 let zapečetěna, zpřístupněna byla 19. 10. 1957. Poslední část osobního Thomayerova fondu je uložena v Muzeu J. Š. Baara v Klenčí pod Čerchovem (8 kartonů).

Dalšími zajímavými archiváliemi, sloužícími pro poznání Thomayerova života, jsou rukopisné paměti jeho žáka Josefa Pelnáře, uložené v jeho pozůstalosti v Archivu AV ČR. Nalezneme tu i 20 dopisů a lístků od Thomayera z let 1910 - 1918 s přátelským oslovením Milý příteli!, Milý krajaně či Milý brachu. Thomayer se v nich upřímně zajímá o Pelnářovy osudy, zvláště v době první světové války, a informuje jej v nich o životě na klinice za války.¹

Cenným autentickým materiálem je korespondence soukromé povahy. Dopisy mají různou vnitřní hodnotu, některé jsou významné a hodnotné, jiné méně přínosné (obsahují jen poděkování či blahopřání). Thomayerem psané dopisy jsou roztroušené v pozůstalostech jeho přátel, některé nalezneme i v jeho vlastním osobním fondu v LA PNP. Souhrnně knižně dosud nevyšly. Dopisy obsahují množství autobiografických údajů, dokreslují jeho stránku lidskou, vědeckou i uměleckou, prohlubují novými podrobnostmi naše znalosti jeho života i jeho názorů na rozmanité problémy společenské a literární, přispívají historii ke kritickému zhodnocení Thomayerova životního díla. Rozsáhlá Thomayerem přijatá korespondence, uložená v jeho osobním fondu v LA PNP, mi posloužila jako pomocné pozadí pro poznání jeho života i díla. Při psaní diplomové práce jsem čerpala informace především ze vzájemné srdečné korespondence Josefa Thomayera s Aloisem Jiráskem, jeho přítelem z mládí - z dob pražských studií. Dva Jiráskovy dopisy Thomayerovi vyšly i knižně ve výboru z Jiráskovy korespondence nazvaném Dopisy 1871-1927. Výbor přináší z obrovského počtu Jiráskových dopisů uložených v LA PNP 111 listů v chronologickém pořadí. Uškodit může jen, že výbor neobsahuje i odpovědi adresátů. Úryvky z dopisů Jaroslava Vrchlického jsem citovala podle knížečky nazvané Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi, pocházející z pera jeho bratra Bedřicha Frída. Publikace obsahuje pouze části

dopisů, jež jsou dokresleny autorovými vzpomínkami. Jednotlivé kapitoly vycházely původně ve XIII. ročníku časopisu Zvon (1912-1913).

Osobní deníky, řazené do autobiografického žánru, patří rovněž mezi prameny soukromé povahy, jejich tradice je bohatá, avšak teprve v poslední době byl doceněn jejich význam. V průběhu 18. a 19. století jich v českých zemích přibývá. Deníkem rozumíme chronologicky řazené, zpravidla datované osobní zápisky psané pro vlastní potřebu a bez časového odstupu či v krátkých časových intervalech. Charakteristická je pro ně autentičnost sebevyjádření, spontánnost, věcnost a informativnost. Nevydané Thomayerovy deníky či zápisníky, psané v letech 1905 - 1918 a opět od roku 1923 do roku 1927, nám přibližují jeho svět plný soukromých každodenních starostí, radostí a rozličných zájmů (jedná se především o literární tvorbu, do níž zahrnoval i své práce vědecké a populárně naučné). Jsou sešity, do nichž ukládal téměř denně vše, co myslel, cítil, prožil, tušil, slyšel a přečetl, jsou plné jeho vlastních i cizích úsudků a zkušeností. Obsahují i záznamy o událostech širšího společenského dosahu. Thomayer se v nich stylizuje do role pozorovatele rodinného, pozorovatele svých blízkých přátel, vypracoval se až na pozorovatele české společnosti, který reflektuje i světové dění. Zápisníky jsou výrazem doby svého vzniku, kdy docházelo k postupnému stupňování napětí ve společnosti, které vyústilo ve válku, beznaděj a hledání útěchy u rodinného krbu.

O Thomayerově životě a životním díle se spoustu zajímavostí dovídáme z jeho memoárů nazvaných Z pouti životní či z několika v různých publikacích roztroušených vzpomínkových textů. Poutavě a dojemně líčí své mládí, příbuzné, učitele, spolužáky a přátele, zaznamenává spoustu humorných historek, dovídáme se jeho názory na klíčové věci života, na medicínu, na lékařskou vědu, veřejné události, přibližuje nám své soukromí i zajímavé vnější události.

Další zajímavé informace přinášejí vzpomínky jeho přátel, jež si vyhledával mezi našimi předními spisovateli i výtvarníky (např. věcná, autentická, přílišné beletrizaci se vyhýbající vzpomínková kniha Z mých pamětí od Aloise Jiráska, psaná v letech 1909-1912), či svědectví jeho žáků i jiných významných současníků. Memoáry, podobně jako deníky, zahrnujeme pod pojem autobiografický žánr. Patří k oblíbeným literárním dílům. Jsou subjektivní a individuální povahy, přinášejí nejen fakta, ale i komentáře. Pamětníci, stylizovaní do role vypravěče, ne skrupulosního historika či vědce, v nich shrnují své životní zkušenosti a celoživotní dílo, vzpomínají na své příbuzné, lidi a dění kolem sebe, formulují svou životní filozofii. Vzpomínky nejsou líčeny s vědeckou přesností, historicky přesně (např. prof. Zdeněk Mařatka zaznamenává nespočet nehodnověrných informací: zaměňuje II. německou interní kliniku za českou, jako datum vzniku všeobecné nemocnice v Praze uvádí chybný rok 1792 namísto roku 1790, za rodiště prof. Josefa Pelnáře uvádí Trhanov u Domažlic) a

informativně, nejsou ani zatěžovány množstvím dat a zbytečných detailů. Čtenář by se při jejich čtení neměl nudit.

Vzpomínky lékařů mají u nás svou tradici a přitažlivost. Životy naplněné cennými zkušenostmi, především z dob dávno minulých, upoutávají zvědavého čtenáře a přibližují mu zapomínaná místa našich dějin. Lékař během svého života potkává a poznává nespočet lidí, pomáhá trpícím. Proto úvahy lékařů upoutávají pozornost, probouzejí zájem o medicínu i vlastní zdraví. Nejvýznamnějšími pro přiblížení Thomayerovy doby jsou trojdílné paměti předního českého psychiatra prof. MUDr. Vladimíra Vondráčka, DrSc. (1895-1978), vrchol jeho literární tvorby, dílo vskutku pozoruhodné a významné. Je to dáno nejen tím, že doba dávno minulé, o níž pojednávají, je zajímavá a pestrá, nýbrž i jeho fenomenální pamětí, velikým odborným významem, živým jazykem, charismatem a lidským profilem. Jednotlivé svazky nesou názvy Lékař vzpomíná (1895-1920), Lékař dále vzpomíná (1920-1938) a Konec vzpomínání (1938-1945, vyšlo posmrtně). Vzpomínky dokreslují autorovy životní osudy, poutavě zachycují hlavně první polovinu 20. století se všemi reáliemi. Přechíst si můžeme množství soudů o lidech, zvláště o lékařích, které znal. Dovedeny jsou jen do roku 1945, neboť o následující době se tak otevřeně a kriticky za jeho života psát nesmělo. Autor zobrazuje svého učitele a osobního lékaře v jedné osobě jako svéráznou společenskou elitu a skvělého lékaře, využívá ironie: „Tu přišel Mistr Hippokras de gratia divina a nebylo lepšího v ten čas in arte medicina.“² Přihlédneme-li ke stejnému zřeteli - získání informací o Thomayerovi a jeho době - jsou mnohem méně důležité Vzpomínky a úvahy lékaře napsané mezinárodně uznávaným diabetologem prof. Jiřím Syllabou (1902-1997; pocházel z rodiny prof. MUDr. Ladislava Syllaby, osobního lékaře prezidenta T. G. Masaryka a zakladatele naší novodobé interní medicíny) či Paměti známého českého a světového gastroenterologa prof. Zdeňka Mařatky (1914-2010). Strhujícím čtením mohou být ale pro historika věnujícího se dějinám lékařství pokročilého 20. století. Oboje jsou plné medicínských a lidských postřehů, filozofických úvah i životní moudrosti.

O Thomayerovi již bylo napsáno množství časopiseckých a novinových článků různé délky a kvality. Vznikaly především u příležitostí jeho rozličných životních jubileí, mají hodnotící a oslavný charakter. Bezprostředně po jeho smrti bylo sepsáno mnoho nekrologů, např. z pera jeho žáka Ladislava Syllaby pochází chvalořečný nekrolog o ideálním vlasteneckém lékaři, vědci a kulturním činiteli. Přestože jsou u nás dějiny medicíny, kterým se badatelé začali věnovat především na začátku 20. století, na vysoké úrovni, nebyla dosud o Thomayerově životě a díle vydána žádná souhrnná monografie. Záznamy jsou roztržité v různých pramenech a literatuře, stále nám chybí komplexní a kritické zhodnocení jeho

osobnosti, díla a významu pro českou společnost jak v dobovém kontextu, tak i v jeho dalším vlivu. Nejpodrobněji se osobností a především literárním dílem Josefa Thomayera zabýval středoškolský profesor a literární historik Jan Vojtěch Sedlák v literární studii *Josef Thomayer*, která vyšla již v Thomayerově jubilejním roce 1923 (Thomayer se tehdy dožil sedmdesáti let). Autor nezachycuje pochopitelně poslední roky Thomayerova života, i jeho ohromné odborné lékařské dílo nechává bez povšimnutí. Jan V. Sedlák byl věren metodě literárně historické školy Vlčkovy.

Roku 1993 byla v tisku nová monografie, na níž pracovali S. Bartůšková a J. Švejnoha. Nikdy ale nevyšla. Doklad o tom nalezneme ve druhém dílu Biografického slovníku pražské lékařské fakulty 1348-1939.³

Nedokončené románové zpracování života Josefa Thomayera nám zanechal MUDr. Ota Dub, Thomayerův nesmírný obdivovatel, který stejně jako Thomayer působil jako lékař a spisovatel, ale vědcem nebyl. Kniha vyšla posmrtně pod názvem *Rytíř ducha* (Josef Thomayer – lékař a spisovatel). Doslov k ní s použitím materiálu, který měl Ota Dub nasbíraný, napsali Jarmila Dubová a Josef Valouch. Ota Dub, nadaný nevšedním vypravěčským talentem, volně fabuluje, jak odpovídá literárnímu stylu. „Nic tu nelze brát doslova. Ani situace hovorů, ani všechna data, ani rozmístění událostí, ba ani jména či postavy všech osob. Jde o volnou kompozici, o pokus vžít se do děje a jeho hráčů - herců, hrát s nimi jejich čas i hru; v ní a v nich pak hledat předobrazy dneška.“⁴ I přesto se autor historických reálií povětšinou drží, představuje nám Thomayera pohybujícího se v prostředí lékařů, vědců i literátů. Kniha je nejen zábavná, nýbrž i poučí a vybídne čtenáře k zamyšlení.

Několik literárněhistorických studií věnovaných městu Klatovy i Pošumaví nám zanechal prof. PhDr. František Buriánek, DrSc. Mládí prožil v Klatovech. Literární regionalistika (např. *Literární Klatovy* či *Z poetického Pošumaví*), ovlivněná pozitivistickým chápáním literárního dějepisu, stojí na počátku jeho badatelské práce. Fr. Buriánek nám přibližuje počátky národního obrození na Klatovsku, působení klatovského gymnázia, přátelství Josefa Thomayera s Jaroslavem Vrchlickým atd. Studie jsou nabyté informacemi, leckdy i chybnými: např. Thomayerův pan domácí je jednou chybně nazýván Antonín Jung,⁵ jednou správně František Jung⁶ (viz níže), o Jaroslavu Vrchlickém píše někdy chybně, že byl o rok mladší než Thomayer⁷ (ve skutečnosti byl Thomayer mladší o měsíc).

Medailonky různého rozsahu o životě a díle Josefa Thomayera si můžeme přečíst v nejrozličnějších příručkách a popularizačních knížkách o lékařích. Ne všechny informace jsou tu věrohodné.

Národní album (Sbírka podobizen a životopisů českých lidí) je velmi důležitou reprezentací české národní elity na prahu 20. století - přináší více než 1000 portrétů a životopisů vůdčích českých mužů a žen v 19. století. Jedná se o významnou publikaci popisující úsilí české národní elity, především umělců a vědců, v různých oblastech. Nalistovat si tu můžeme vyobrazení a biografii Josefa Thomayera i jeho mladšího bratra Františka, významného zahradníka.

Thomayerův portrét od Maxe Švabinského si můžeme nalistovat ve Švabinského českém Slavínu, vydaném k stému výročí umělcova narození. Výbor obsahuje 100 portrétů našich buditelů a jiných předních osobností českého kulturního světa z grafického díla umělcova, vybraných a uspořádaných Ludvíkem Páleníčkem. Každé osobnosti je věnován i krátký odstavec textu, kde je velmi stručně představena.

Život a zásluhy Josefa Thomayera poutavě líčí Petr Hora-Hořejš ve 12. dílu čtenářsky populárního historického cyklu Toulky českou minulostí. Kniha je portrétní galérií největších českých osobností z přelomu 19. a 20. století. Najdeme v ní životní příběhy a portréty řady vynikajících skladatelů (např. Leoše Janáčka), malířů (mj. Antonína Slavíčka či Jiřího Muchy), vědců, lékařů (zejména Josefa Thomayera) i podnikatelů (Tomáše Bati, Laurina a Klementa). Nejedná se o encyklopedickou či slovníkovou příručku, nýbrž o čtivé literární vyprávění, které se snaží zachovat plnou faktografickou a informační hodnotu. Autor uvádí chybné jméno posledního Thomayerova asistenta - jmenoval se František Rosol, ne Václav. Toulky jsou ilustrovány nespočtem historických fotografií a dokumentů.

O Thomayerovi si můžeme několik stran počíst i v útlounké monografii o Josefu Pelnářovi (1872-1964) vzešlé z pera již výše jmenovaného gastroenterologa prof. Zdeňka Mařatky a historičky PhDr. Ludmily Hlaváčkové. Autoři v ní zasvěceně popisují životní osudy a vědeckou činnost významného českého lékaře, žáka Josefa Thomayera a dlouholetého přednosty II. interní kliniky Josefa Pelnáře. Různě rozsáhlé zmínky o Thomayerovi nalezneme i v jiných monografiích o jeho blízkých přátelích, např. v monografiích o A. Jiráskovi či J. Vrchlickém.

Stručný přehled rozvoje medicíny v jednotlivých historických obdobích, jež je určen pro co nejširší veřejnost, podávají Průkopníci medicíny od Jána Junase. Kniha je poplatná době svého vzniku - období socialismu. V úvodu každé části je čtenář seznámen s životem společnosti v daném období a s úrovní medicíny. Následují krátké životopisy významných lékařů, i Josefa Thomayera, a stručné charakteristiky jejich objevů. Knihu doplňují seznam nositelů Nobelovy ceny za medicínu dovedený do roku 1974, citáty z děl slavných lékařů, které dokumentují dobové myšlení a názory, a bohatý ilustrační materiál.

Stručné životopisy a charakteristiky literárního díla téměř třicítky již zesnulých českých lékařů, kteří jsou známi i jako spisovatelé, tvoří Medailonky českých lékařů - spisovatelů, knížečku kapesního formátu od Svatopluka Káše. Jedná se o známé prozaiky, básníky či dramatiky (Jaroslava Durycha, Františka Langera, Vladislava Vančuru aj.), dále o autory historických a filozofických studií, případně memoárů. Zastoupeni jsou jak špičkoví odborníci - profesori lékařských fakult, tak i obyčejní praktici. Důležitá fakta, někdy nepřesná, jsou doplněna zajímavými detaily ze soukromého života či veselými příhodami, jež v běžných příručkách nenajdeme. V medailonku věnovaném Thomayerovi je chybně uvedeno datum jeho jmenování přednostou II. lékařské kliniky v Praze (jmenován nebyl roku 1897, nýbrž až roku 1902) a rok vzniku vědeckého orgánu České lékařské fakulty - Sborníku lékařského, jež založil Thomayer spolu s profesorem Hlavou (vydáván byl již od roku 1885, Svatopluk Káš uvádí rok 1895). Pro barvitě dokreslení Thomayerova života připojuje autor několik nejtypičtějších humorných historek, jež uveřejnili již Hlaváč-Alarich, Josef Káš, Karel Káel či on sám.

Zábavná knížečka Lékař léčí, příroda uzdravuje s podtitulem Historie medicíny (s úsměvem) od MUDr. Jiřího Švejnohy, alias Jiřího Nohy, podává humornou formou klopotný vývoj medicíny od doby kamenné, od přírodních léčitelů a šamanů až do přelomu 20. století k soudobé lékařské vědě. Končí vzpomínkami na lékaře, kteří zakládali vědecké disciplíny. Už dokázali lidi vyléčit, své poznatky zveřejnili a proslavili se. Autor zpracoval toto téma již dříve pro seriál v humoristickém časopisu Dikobraz. I když je vyprávění o zásadních medicínských objevech prokládáno humornými historkami i poznámkami o omylech a slepých cestách oboru, přece se touto formou dostává čtenáři poučení. Autor se také zabývá výraznými osobnostmi dějin lékařství. Prof. Josef Thomayer je vtipně nastíněn jako proslulý lékař, spisovatel a blízký přítel Jaroslava Vrchlického i jiných umělců. Kniha je doplněna úsměvnými obrázky známého ilustrátora Jiřího Wintra-Neprakty.

Jednoduchou „podobiznu“ Josefa Thomayera nám zanechal spisovatel Jan Neruda. Vyslovuje se v ní uznale především o mladém spisovateli R. Jamot (= Thomayerův pseudonym). Nerudovy „podobizny“, fejetony či stručné životopisné obrázky zachycující rozličné významné a zajímavé osobnosti české i zahraniční, pokud měly nějaký ohlas u nás, byly otiskovány v Humoristických listech. Později vyšly knižně ve dvou svazcích. O Thomayerovi si můžeme přečíst stránku ve II. svazku, kde je přetištěna celá portrétní galerie z let 1882-1884. Obsahuje 151 portrétů. Svazek přináší i reprodukce kreseb všech osobností od Jan Viliška.

Nosiči pochodní, pocházející z pera známého literárního historika a kritika Arne Nováka, přinášejí drobné literární portréty. Nalistujeme mezi nimi i Thomayerův. Autor chápal literaturu jako součást systému duchovních hodnot vytvářených velkými osobnostmi. Soubor je dokladem Novákova tradicionalismu a až idealistického pojetí národa.

Útlá popularizační knížečka Slavní lékaři od prof. MUDr. Ivana Lesného, zakladatele dětské neurologie a pražské motolské Kliniky dětské neurologie, se snaží čtenáře seznámit s nejznámějšími lékaři dávné minulosti, počínaje Imhotepem a Hippokratem, přes plejádu lékařů-objevitelů 19. století, jakými byli např. L. Pasteur, W. K. Roentgen či I. P. Pavlov, až po slavné lékaře 20. století. Připomenuty jsou osobnosti, které se zasloužily o významné lékařské objevy i zakladatelé specializovaných oborů medicíny. Knihu uzavírá portrét slavného kardiochirurga Ch. Barnarda, který jako první na světě provedl transplantaci srdce. Z českých lékařů si v knize můžeme nalistovat vyličení stručného životního příběhu např. J. E. Purkyně, J. Janského či J. Thomayera. Do řádek o Thomayerovi se vloudilo hodně nepřesností: Thomayer studoval gymnázium v Domažlicích (ve skutečnosti ho studoval v Klatovech), přednostou II. interní kliniky se stal roku 1886 (ve skutečnosti se jím stal až roku 1902, roku 1886 se stal přednostou polikliniky), roku 1983 založil časopis Sborník lékařský (vznikl již roku 1885), v roce 1889 začal vydávat menší práce ve Sbírce přednášek a rozprav (Sbírku vydával již od roku 1888).

Několik slov o Thomayerově cestopisné esejí Po stopách Máchových napsala Marie Vojtišková ve své sbírce studií Bezděz v krásné literatuře, jež stroze rozebírá literární díla, která inspiroval hrad Bezděz. Thomayerova esej byla uveřejněna v VI. svazku jeho Sebraných spisů, nazvaném Dojmy pocestné, a ve výboru z jeho díla Ze zápisků lékaře, vydaném k 50. výročí jeho smrti.

Lékaři si pěstují svůj vlastní humor. O Thomayerovi se nám zachovaly asi dvě desítky humorných anekdot. V knižním vydávání anekdot o lékařích a medicích má u nás prvenství MUDr. Oldřich Hlaváč, v uměleckých kruzích známý pod pseudonymem Alarich (= upravené křestní jméno Oldřich), popravený roku 1942 jako člen jedné z prvních odbojových skupin na území protektorátu. Roku 1929 vydává první velice úspěšnou sbírku medicínského humoru pod názvem Medicína v županu. Většina anekdot má kulturně historický význam. Nejedná se o anekdoty v obvyklém slova smyslu, nýbrž o skutečné, ve své podstatě pravdivé historky o skutečných lékařích, o věhlasných profesorech pražské lékařské fakulty, ale i o méně slavných osobnostech medicíny. Historky nám přibližují lékaře z odborné, především však z lidské stránky. Obzvláště zajímavé jsou ty, které zrcadlí život na přelomu 19. a 20. století, kdy se na pražské lékařské fakultě vedl jakýsi "polorodinný život." Alarichovým pokračovatelem

se stal MUDr. Josef Káš, zabývající se i filozofií, publicistikou a hudbou, autor sbírky lékařského humoru Aeskulap v bačkorách. "Alarich" a "Aeskulap" se stali jakousi klasikou, k níž se všichni další vydavatelé vraceli: vybírali staré a přidávali nové anekdoty. Mnohonásobným vydavatelem "Alaricha" i "Aeskulapa" a následovníkem je MUDr. Ctirad John, následníkem vydavatelské činnosti Kášovy je jeho syn Svatopluk, také lékař.

V Literárních otaznících (II. dílu) se Petr Kovařík zamýšlí nad aférami, záhadami a mýty pojícími se k mnoha osobnostem české literatury převážně 19. a počátku 20. století. Autor zaměřil svou pozornost na poměrně známé osobnosti české literatury a lehce skandální historky s nimi spojené. Vypráví o tom, co zůstalo skryto v archivech, i o tom, o čem se z nejruznějších důvodů v učebnicích nepíše. Kniha popularizuje méně známé nebo zcela neznámé detaily, jež leckdy pro život a pochopení tvorby zúčastněných byly zásadní. Dočítáme se např. o odhalení Karla Sabiny coby konfidenta (což je poměrně známý fakt), méně už víme o výsledku, který s ním vedl Julius Grégr. I v dalších kapitolách potkáváme velikány českého kulturního života jako Josefa Jungmanna nebo France Kafku. O tragickém rodinném dramatu Jaroslava Vrchlického vypovídá kapitola nazvaná Tajemství obálky profesora Thomayera. Historie podváděného básníka je čtenářsky velmi atraktivní. Zaujme především uveřejnění úplného znění dvou částečně dochovaných dopisů (chybí z nich zřejmě podstatná část, kde se mluví o otcovství dcery Evy a syna Jaroslava), v nichž se Ludmila Vrchlická (autor ji chybně nazývá Miladou), dcera spisovatelky Sofie Podlipské, po letech zdánlivě spokojeného rodinného života roku 1892 manželovi přiznala k dlouhodobému vztahu s předním hercem Národního divadla Jakubem Seifertem a k tomu, že Vrchlický není otcem dcery Evy, pozdější herečky a spisovatelky, a syna Jaroslava, dvou ze tří jejich dětí. Kovařík se nespokojil s dosud známými skutečnostmi (např. svědectví Vrchlického bratra Bedřicha Frída v jeho rukopisných Pamětech), pátral v LA PNP, kde je osudná korespondence uložena v pozůstalosti básníkovy blízkého přítele Josefa Thomayera, a podařilo se mu dohledat a domyslet další napínavé souvislosti. Vrchlický musel dopisy odevzdat ještě za svého života přímo Thomayerovi, což dokládají jasná slova prof. Thomayera na obálce: „V zapečetěné obálce, uvnitř uložené nacházejí se dopisy choti Vrchlického, kdež Vrchlickému psala při objevení své nevěry, dále dopis svůdce Vrchlické - herce Jakuba Seiferta. J. Thomayer.“ Ve skutečnosti jsou Seifertovy dopisy dva, adresované jsou Vrchlickému. Na menší obálce, uložené uvnitř této větší obálky, nalezneme návod, jak má být s touto ryze privátní korespondencí naloženo: „Soukromý majetek Jaroslava Vrchlického. Smí pro případ mé smrti vydán býti buď Jaroslavu Vrchlickému anebo osobě jím pověřené. Pro případ, že bychom oba byli mrtvi má právo na listiny tyto Bedřich Frída. J.

Thomayer.“ Thomayer přežil jak Jaroslava Vrchlického, tak Bedřicha Frída. Obálku se zmíněnými dopisy odevzdal roku 1919 Národnímu muzeu s podmínkou, že obálka smí být otevřena až roku 1970. Obálka později přešla spolu s Literárním archivem muzea pod správu Památníku národního písemnictví. Dopisy jsou významné pro poznání osobnosti paní Vrchlické, nepřímo i jejího manžela, z hlediska psychologického, Josef Thomayer je jen jakousi figurkou v pozadí. Jaroslav Vrchlický nastíněnou situací nesmírně trpěl, vážně onemocněl, z otřesu se nikdy nevzpamatoval. Zařekl se, že pro divadlo už ani řádku nenapiše a nikdy do něj nevzkročí. Nakonec však s ohledem na děti rodinu zachoval, napsal nové drama Marie Calderonová, v němž Jakub Seifert dostal významnou roli. Při padesáté repríze své úspěšné hry Noc na Karlštejně se na jevišti Národního divadla dokonce děkoval vedle Jakuba Seiferta. Po tomto strhujícím líčení jsou do knihy zařazeny stručné životopisy Vrchlického a Thomayera.

Krátký odstaveček o Thomayerovi a několik stran o Tromayerově nemocnici v Praze si můžeme nalistovat v pátém dílu úspěšné řady Pražské domy vyprávějí..., jež poutavě seznamuje čtenáře s historií, architekturou a s mnoha zajímavostmi významných pražských domů.

Pro 19. století máme k dispozici řadu publikací přehledně zpracovávajících základní životopisné údaje o členech akademické obce pražské univerzity. Všeobecně známým a nenahraditelným je Ottův slovník naučný (28 svazků, 1888-1909, o Josefu Thomayerovi a jeho méně proslulém bratru Františkovi se dočteme ve 25. svazku), fotoreprint původního vydání pochází z let 1996 - 2003. V letech 1930 - 1943 se objevil revidovaný Ottův slovník naučný nové doby, ve kterém jsou zahrnuty nové poznatky z let 1918 - 1929 (6 dílů, každý díl má dva svazky, řádky o Josefu Thomayerovi si můžeme nalistovat ve 2. svazku 6. dílu), jeho fotoreprint máme z let 1997 - 2003.

Krátký odstaveček věnovaný Thomayerovi i jeho malou podobiznu nalezneme v Ottově slovníku. Osobnosti Česko, jež předkládá nejzákladnější informace o známých i neprávem opomíjených osobnostech spjatých jak s českou historií, tak se současností. I Slovník českých spisovatelů na Thomayera nezapomíná a věnuje mu několik odstavců.

Přímo univerzitním dějinám je věnovaný dvousvazkový Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939 (1988,1993) zpracovaný kolektivem autorů z Ústavu dějin lékařství (Karlem Beránkem, Ludmilou Hlaváčkovou, Janou Nosákovou, Evou Rozsivalovou, Petrem Svobodným). Druhý díl slovníku je rozdělen na čtyři části (1348-1622: Od založení Univerzity Karlovy do obnovení lékařské fakulty, 1622-1802: Od obnovení lékařské fakulty do zrušení studijního koncesu, 1802-1882/3: Od zrušení studijního koncesu do rozdělení

pražské univerzity, 1883-1939: Od zahájení činnosti české lékařské fakulty do zavření českých vysokých škol nacisty), obsahuje vysvětlivky ke struktuře hesel, německy psané stručné shrnutí knihy, seznam použitých zkratk, soupis důležitých pramenů a literatury, přehledně zpracovaná a abecedně řazená výstižná hesla o jednotlivých lékařích (na prvním místě je uvedeno jméno, nejvyšší dosažený pedagogický titul, základní obor zájmu, následují údaje o datu a místě narození a úmrtí, o studiích a působení, o životním díle, členství v odborných společnostech, společenské činnosti, o soupisech bibliografie, uložené pozůstalosti, dostupných pramenech, literatuře a vyobrazení jednotlivých osobností) a jmenný rejstřík. Údaje o Thomayerovi, zpracované Ludmilou Hlaváčkovou, si můžeme nalistovat v jeho třetí části. Slovník je již poněkud zastaralý (např. pozůstalosti uložené kdysi v Ústředním archivu ČSAV nalezneme nyní v Archivu AV ČR, novější literatura není pochopitelně uvedena). Seznamy dochovaných pramenů a literatury nejsou vyčerpávající, u hesla Thomayer Josef chybí záznam o části jeho osobního fondu uložené v Muzeu J. Š. Baara v Klenčí pod Čerchovem. I přesto je slovník nadále cennou a dosud nepřekonanou základní příručkou.

Základní představu o obecných dějinách lékařství, o hlavních směrech ve vývoji světové medicíny a o postavení českého lékařství v rámci světového nám poskytuje encyklopedická příručka Dějiny medicíny v datech a faktech. Dějiny lékařství jsou vědou, která vyžaduje spolupráci specialistů mnoha oborů, historiků a lékařů, filozofů a přírodovědců, sociologů a statistiků apod. Výše jmenovaná příručka vznikla spoluprací historika Ladislava Niklíčka a lékaře Karla Šteina. Autoři se při jejím sestavování opírali o poměrně širokou českou i zahraniční literaturu a odborné články, některá hesla zpracovali na základě výsledků vlastního studia historických pramenů. Práce je rozdělena do pěti kapitol (Medicína starověkých orientálních civilizací a antického Řecka a Říma: data 3. tisíciletí př. n. l. - 5. století n. l., Středověká medicína: data 6. století - 1450, Medicína v období renesance a vývoj lékařství v 17. a v první polovině 18. století: data 1450-1750, Medicína v období formování a rozvoje kapitalistické společnosti: data 1751-1917, Lékařství v období nejnovějším: data 1917-současnost, tj. 1982). Každá kapitola začíná charakteristikou vývoje medicíny v daném období, zdůrazněny jsou souvislosti vývoje dějin medicíny s obecným historickým vývojem a základní problémy lékařské teorie i praxe. Největší pozornost je věnována dějinám medicíny 19. a 20. století. Příručka obsahuje přes 2200 různě obsáhlých hesel, seznámit se v ní můžeme s více jak 1700 osobnostmi, důležitými pro vývoj světového i domácího lékařství.⁸ Doplněna je seznamem literatury, rozsáhlým jmenným rejstříkem a rejstříkem nejfrekventovanějších

pojmu a místopisných údajů. Přestože je poplatná době svého vzniku, podává nám dobrý systematický přehled.

Povšechný obrázek o životě mediků, lékařů a univerzitních profesorů si můžeme udělat po přečtení několika výborně zpracovaných publikací, jež jsou předpokladem pro detailnější zpracovávání vybraných témat. Veliké zásluhy na rozvoji dějin medicíny v České republice má Ústav dějin lékařství a cizích jazyků dnešní 1. lékařské fakulty UK (založen roku 1924). Dějiny lékařství jsou společenskou vědou, integrální součástí obecných dějin. Dějinami lékařství se zabývají i historici na filozofické fakultě a fakultě sociálních věd UK, sekce dějin medicíny Společnosti pro dějiny věd a techniky (pořádá pravidelné přednáškové večery a pod.), jež má své pobočky i v jiných regionech, kde se nalézají další lékařské fakulty (v Plzni, Hradci Králové, Brně, Olomouci), a pražské Zdravotnické muzeum Národní lékařské knihovny. Práce k dějinám medicíny nevycházejí v žádném specializovaném publikačním orgánu, nýbrž ve vědeckých časopisech Dějiny vědy a techniky, Acta Universitatis - Historia Universitatis Carolinae Pragensis či v lékařských periodikách Časopis lékařů českých, Sanquis, Trendy v medicíně apod.

V Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků dnešní 1. lékařské fakulty UK působí dnes jako vedoucí vědecká pracovnice vystudovaná historička (ne lékařka) doc. PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc. (*1935). Z dějin lékařství a zdravotnictví publikovala na 150 původních prací. V této instituci pracoval v 80. letech i historik (ne lékař) doc. PhDr. Petr Svobodný, Ph. D. (*1958, od roku 1990 je vědeckým pracovníkem Ústavu dějin - AUK), který se věnuje dějinám vysokého medicínského školství a zdravotnictví, o nichž napsal desítky odborných článků. Oba úspěšní autoři publikovali spolu několik významných knih, v nichž se nacházejí cenné informace o poměrech v nemocnicích, na klinikách a pražských lékařských fakultách nejen za života Thomayera. K nejdůležitějším společným pracím patří: Dějiny všeobecné nemocnice v Praze 1790-1952 (1990), Dějiny pražských lékařských fakult 1348-1990 (1993), Biographisches Lexikon der Deutschen medizinischen Fakultät in Prag 1883-1945 (1998), Pražské špitály a nemocnice (1999) a Dějiny lékařství v českých zemích (2004). Oba přispěli kapitolami o dějinách lékařských fakult do čtyřdílných Dějin Univerzity Karlovy 1348-1990 (1995, 1996, 1997, 1998) a jsou spoluredaktory již výše zmíněného dvoudílného Biografického slovníku pražské lékařské fakulty 1348-1939 (1988,1993).

Dějiny pražských lékařských fakult 1348-1990 (1993) (do roku 1883 jediné fakulty) byly u nás prvním, a sice zdařilým, pokusem popsat souhrnně stavební vývoj pražských lékařských fakult, vyličit život mediků a učitelů, přiblížit nejen studentům, ale i učitelům lékařských fakult, i jiným zájemcům o historii organizaci výuky, pěstování lékařské vědy, obory a jejich

představitele. Na konci knihy nalezneme podrobnější seznam literatury, který upozorňuje zájemce o hlubší studium jednotlivých problémů na důležité tituly.

Dějiny nemocnic se těší velké pozornosti v Německu i v ostatních evropských zemích. Útlá knížečka Pražské špitály a nemocnice (1999) je úspěšným pokusem zpracovat souhrnně dějiny pražských lůžkových zdravotnických zařízení. Ta se stala nedílnou součástí lidského života. Jejich fungování je spojeno s mnoha znepokojujícími otázkami: otázka kapacity nemocnic, způsobu jejich financování, počtu lékařů atd. Na poměrně málo stránkách se autorům podařilo překlenout tradiční pojetí dějin medicíny, zaměřující se jen na některé aspekty vývoje. Vznik, vývoj a fungování nemocniční sítě není líčeno izolovaně, nýbrž je zasazeno do širších kontextů života obyvatel Prahy. Otázky, kterým by měla být věnována adekvátní pozornost, jsou v knize pouze naznačeny, nebylo možné je zodpovědět do hloubky. Je jim ale věnována dostačující pozornost v mnoha odborných člancích a monografiích, na něž je odkazováno. Knížečka je zajímavá nejen pro odborníky, ale i pro běžného čtenáře.

Poutavá monografie Dějiny lékařství v českých zemích (2004) podává výtečný přehled dějin medicíny a zdravotnictví v našich zemích. Do počátku 50. let 20. století je velmi podrobný, ve stručnosti je pak doveden až do nedávné minulosti. Dějiny medicíny jsou chápány v nejširším slova smyslu: zahrnují nejen lékařskou vědu a výuku (teorii), ale i samotné léčení (lékařskou praxi), demografický vývoj obyvatelstva, dějiny nemocí (diagnostika a terapie) a zdravotnictví (zdravotnická opatření, zákonodárství, zdravotnické profese a instituce). Slova knihy podtrhuje zajímavý obrazový materiál (většina tohoto materiálu pochází z fotoarchivu Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků dnešní 1. lékařské fakulty UK). Na konci knihy upozorňují autoři především na novější literaturu a na práce, v nichž najdou zájemci o hlubší proniknutí do problematiky odkazy na další prameny a literaturu.

Čtyřdílné Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990, jež byly vydány k 650. výročí jejího založení, se zabývají i historií pražských lékařských fakult. Přehledně jsou v nich zpracovány důležité informace o správním vývoji, místech výuky a jejich stavebním vývoji, o učitelích, studentech a absolventech, o jednotlivých oborech a jejich představitelích. V syntéze nalezneme i soupisy důležitých pramenů a literatury, řadu obrázků a přílohy (pro dějiny lékařství jsou zajímavé studijní plány lékařské fakulty pro léta 1786-1833 a počty a původ posluchačů pražských univerzit v letech 1802-1918, oboje přehledně zpracované v tabulkách). Univerzity v 19. století, ve století prudkého rozvoje průmyslové společnosti, prosazovaly spojení vědy a výuky. Úloha české univerzity (vznikla roku 1882, avšak k rozdělení fakulty lékařské došlo o rok a bohoslovecké o devět let později) v našich dějinách byla v počátcích

její existence výjimečná. Z jejích škamien vyšel vysoký počet českých vzdělanců, kteří byli vychováni čelnými autoritami české vědy a kultury. Pramenná základna dějin Univerzity Karlovy v klíčovém 19. století a na přelomu století 19. a 20. je poměrně bohatá, neboť se zachovalo značné množství pozůstalostí univerzitních profesorů i studentů (pozůstalosti jsou uloženy v LA PNP, v Archivu Národního muzea, v Archivu AV ČR i jinde). Pro poznání doby, v níž žil Thomayer, je nutné sáhnout především po III., ale i IV. dílu.

Nad cestami, jimiž se ubírali čeští lékaři v 19. století, se zamýšlí MUDr. Miloslav Matoušek v knížce České lékařstvo v druhé polovici 19. století. Kniha je zajímavým příspěvkem k dějinám 19. století, autor se snaží zkoumat, jak vznikalo a sílilo kolektivní vědomí lékařů a jak byl překonáván nezdravý individualismus. Ústředními body líčení jsou Spolek českých lékařů v Praze a vznik a první perioda trvání Ústřední jednoty československých lékařů, organizace fungující na národní platformě a sdružující všechny lékaře. O Thomayerovi jsou v knížce dvě zmínky v souvislosti se Spolkem českých lékařů.

Životopisné studie o lékařích a přírodovědcích doby Purkyňovy napsal prof. Otakar Matoušek, jenž se zabýval dějinami lékařství a přírodních věd. Vyšel z pracného studia autentického materiálu, téměř nedotčeného, zejména z korespondence, jež dává možnost nahlédnout hluboko i do nejsoukromějších složek osobního života člověka. Nevybíral jen vrcholné osobnosti, nýbrž zajímal se i o osoby takřka zapomenuté, snažil se o průřez dobou. Na jednotlivcích konkrétně zjišťoval, oč usilovali a čím přispívali. Několik prvních desítek životopisných studií sestavil jednoduše chronologicky za sebou. Knihu doprovázejí dobové fotografie osob. O Thomayerovi nalezneme v knize pouze několik stručných poznámek.

Dějinám českých mediků v druhé polovině 19. století se věnoval Fr. Hamza. Sleduje historii a aktivity Klubu a Spolku českých mediků na pozadí dějin spolkové činnosti českých vysokoškolských studentů obecně. Opírá se o archivní prameny. Jeho zastaralé psanou publikaci K dějinám českých mediků doplňují statistické tabulky různých poměrů českých mediků. Thomayer je v knize jen několikrát zmíněn.

O vzniku, výstavbě a rozvoji pražské Thomayerovy nemocnice v letech 1929 - 1989 podává stručné informace útlá brožurka napsaná MUDr. Leonem Bílou. Bývalé Masarykovy domovy představovaly svého času nejdokonalější sociálně zdravotnické zařízení v Evropě. Přestože se Josef Thomayer otevření Masarykových domovů nedožil, byla nemocnice na základě usnesení Ústředního národního výboru v souvislosti se 100. výročí narození tohoto velkého českého klinika v roce 1953 přejmenována na Thomayerovu nemocnici. Slavnostní akt přejmenování nemocnice byl vykonán 26. 5. 1954, shromáždění řídil ředitel nemocnice MUDr. Leon Bíla, o osobnosti a díle Josefa Thomayera byla proslovena přednáška jeho

bývalým žákem prof. Bohumilem Prusíkem.⁹ V brožurce si můžeme nalistovat i stručný Thomayerův životopis, do nějž se bohužel vloudilo několik chyb (Thomayer nastoupil roku 1902 na II. interní kliniku jako přednosta po Emerichu Maixnerovi, ne po Bohumilu Eiseltovi; jako docent vedl pražskou polikliniku od roku 1886, nikoliv již od roku 1883).

Dětství v Trhanově

Josef Thomayer se narodil 23. 3. 1853 v takzvaném velikém zámku, znovuzřízeném po požáru roku 1810 hrabaty Stadiony, ve vesničce jménem Trhanov (okres Domažlice). V této „nevkusné dvoupatrové budově“ bylo první obydlí jeho rodičů. Otec byl vrchnostenským zahradníkem u hraběte Rudolfa Stadiona a za byt dostal dvě vlhké přízemní zámecké místnosti, „jejichž okna shlížela se ve chrástí panské zahrady. Chrástí to okna úplně zakrývalo. Následkem toho bylo v bytu ustavičně šero a sluneční paprsek za celý rok v okna jeho nezabloudil.“ Starší bratr Antonín trpěl proto vleklou chorobou, a tak se rodina roku 1854 stěhuje do o trochu většího a zdravějšího přízemního bytu v Lamingery vystavěném malém zámku. Roku 1860, po narození poslední Stadionovy dcery, se zámek stává těsným a rodina se opět stěhuje, tentokrát do rodné otcovy chalupy č. 35 na Starém Hamru, která těsně sousedila s panskou zahradou.¹⁰

Jeho předci sídlili v těchto místech pěknou řádku let. Josef Thomayer si dlouho myslel, že Thomayerové jsou původu německého, jak mu jakýsi filolog vyprávěl. Jméno Thomayer prý vzniklo zkomoleninou latinského domus major, což dříve označovalo německé šafáře. Z knihy J. Š. Baara a Fr. Teplého vydané v Klenčí roku 1909 se však dovídá, že jeho předkové byli praví Chodové z chodské vesnice Klenčí, ležící při cestě do Bavor. Jmenovali se zprvu Tomarové, později Tomayrové. Jméno Thomayer vzniklo zřejmě přepisem v matrice, neboť „nejstarší matrika klenečská z roku 1647 uvádí již při jméně Tomáš Thomar též Thomayr.“ Jeden z Thomayerových předků se pravděpodobně přestěhoval z Klenčí do Trhanova na takzvaný Starý Hamr, když v 17. století Volf Maxmilián Laminger z Albenreuthu, známý jako Lomikar z příběhu o chodském povstání a Janu Sladkém, řečeném Kozinovi, získal trhanovské panství a postavil malý zámek. Thomayerův otec možná svým synům jejich původ úmyslně zamlčel, neboť, jak Thomayer vzpomíná, „Chodové nebyli ještě v dobách mého mládí v módě. Ba úředníci a rozmanití reprezentanti takzvané lepší společnosti pohlíželi na buláky, jak se tenkrát v krajině Chodům jaksi s pohrdáním říkalo, jako na vrstvu inferiorní... Bul místo byl, mluvilo se za dob mého mládí již jen v Postřekově.“¹¹

Přestože otec Thomayerův pobíral velmi nízký plat (396 korun ročně plus dříví, pivo a trocha obilí v naturáliích), málo bohatá rodina nikdy netrpěla nouzí, i když v ní bylo pět dětí - tři synové (Antonín, Josef, František) a dvě dcery (Anna, Barbora). Nežili sice v blahobytu, dokázali se uskrovnit, nebyli hýčkáni, ale žili prostě, šetrně a střídme. Všichni synové mohli studovat. Duší domácnosti a skutečnou živitelkou početné rodiny byla uvážlivá, energií

překypující matka, rozená Bauerová, která měla na Thomayera pozitivní vliv a na kterou syn s vděčností vzpomíná: „Nepoznal jsem v životě pilnější, moudřejší a skromnější ženy, nežli byla naše matka. Hned po přestěhování na Starý Hamr nastala v poměrech našich veliká změna. Matka přiměla otce k nájmu tří kousků polí. Zařídila chov drůbeže a prasat. Koncem prvního roku byl na dvorečku naší chalupy houf kuřat, kachen a husí.“¹² Matka obětovala svůj život budoucnosti všech svých dětí, znala jen práci, ne zábavy. Na Starém Hamru se materiální situace rodiny výrazně zlepšila. Stravovala se u nich jakási klíčnice v penzi, která za krátký čas zemřela. V závěti pamatovala na laskavou Thomayerovu matku a odkázala jí téměř 2000 zlatých. Vděčná Thomayerova matka jí nechala postavit kříž u Trhanova.¹³ Další užitek plynul rodině z najatých panských krav, o které matka pilně pečovala. Do panského chléva musela chodit několikrát denně krávy dojit, brzy ráno a večer za tmy, v zimě na ni čekalo prodírání se hlubokým sněhem. „Platila z krávy určitý peníz. Panství krávy živilo a matce náleželo mléko i jistý počet telat. Panské krávy byly pro matku pěkným příjmem, neboť v prvních letech zpravidla zahospodařila nějaký groš, takže jmění rodičů vzrostlo až na několik tisíc zlatých. Později, když jsme studovali, příjem matky i na vydržování naše stačil. Na kapitál se nesáhlo, až tuším když jsem byl v posledních letech svého studia medicínského.“¹⁴ Thomayer na lékařské fakultě se snažil stárnoucí matce alespoň trochu ulevit, na studiích se udržoval téměř sám.

Thomayerova matka, prostá venkovská žena, se dožila dost vysokého věku. Později, když Thomayer odešel z Trhanova, její jezдила do Prahy navštěvovat. Syn se za ni nestyděl, vozil matku s šátkem na hlavě po hlavním městě v najatém fiakru. Lidé to na něm oceňovali.¹⁵

Na Thomayerovy rodiče, především na jeho matku, vzpomíná pln obdivu i Alois Jirásek ve druhém dílu svých pamětí. Do Trhanova se dostal během svých cest po vlasti, při nichž si všímal krajových zvláštností a zapisoval své postřehy. „Dva dny jsem pobyl v Trhanově. V milé paměti mám veselého, hovorného otce Thomayerova, zámeckého zahradníka, a vážnou, rozšafnou matku přítelovu, s kterou jsem se ještě několikrát setkal v Trhanově i v Praze, když tu meškávala návštěvou u syna. Byla to pravá Chodka, energická, statečná v starostech a protivenstvích, moudrá u výchování svých dětí, na něž a zvláště na Josefa měla výborný vliv.“¹⁶

Dědeček Thomayerův z otcovy strany byl chudým ševcem.¹⁷ Zemřel během Thomayerova dětství. Babičku z otcovy strany vůbec nepoznal.¹⁸ Značný vliv na Thomayera měly návštěvy u babičky a dědečka z matčiny strany v Chodově, kde oba žili na výměnku u dcery Barbory, provdané za rolníka Mathausra. Dědeček Bartoloměj Bauer byl panským šafářem v penzi, byl to velice pracovitý člověk.¹⁹ Thomayer se tu seznámil s krušným

životem na selském statku. Rád tu trávil zimní večery, při kterých přicházely návštěvy a mluvilo se o všelijakých věcech. Nejdychtivěji naslouchal vyprávěním o různých podrobnostech z přírody. Strýc toho znal o přírodě velmi mnoho, nejzajímavěji vyprávěl o jelenech. Tak vštěpoval mladičkému Thomayerovi lásku k přírodě. Také dědeček, který vyráběl pro vnoučata hračky, znal hodně ze života zvířat, byl především vášnivým holubářem.²⁰ V Thomayerovi vzrostl živý zájem o přírodu, který ho provázel po celý život. Častým tématem zimních roků bylo také pašeráctví, což úzce souvisí s polohou Chodska při hranicích. V Chodově Thomayer poznal i spoustu lidových zvyků.²¹

V rodném Trhanově žila v době Thomayerova dětství spousta originálních a zvláštních, zdánlivě bezvýznamných postaviček, na které vzpomíná v knize *Z pouti životní*. Byl to například bohatý mlynář, který se rád potloukal po hospodách, Adam, který sušil šuty (tj. smrkové a jedlové šišky), ponocný Magrot, který pozdější noční hodiny netroubil. Na venkově se v té době potulovali žebráci, šumaři, kteří za zahrání dostávali koudel, Němci prodávající korálky, kvasničková, která prodávala kvasnice a především přinášela různé noviny a fámy, a jiní. Některé postavy se staly později Thomayerovi námětem pro jeho beletristické obrázky, jako např. malý, kulhavý krejčí Pelnář (shodou okolností se později jeden z nejvýznamnějších Thomayerových žáků na lékařské fakultě jmenuje stejně), kterého Thomayer vykreslil v obrázku *Obecní piják*, uveřejněném v knize *Po různých stezkách*.²²

V Trhanově navštěvoval Thomayer dvoutřídní základní školu. Ve svých vzpomínkách zaznamenává, že už jako čtyřletý se jednoho odpoledne, aniž by komukoliv cokoliv řekl, vydal do školy. Strávil v ní pak rád nespočetnou řádku let. V Trhanově stála roku 1857 ještě stará dřevěná škola, kde vyučoval učitel Holý, který si jako ostatní učitelé přivydělával jako šumař.²³ Učil také hře na hudební nástroje, ale v učení Thomayera na housle neměl valné úspěchy. Roku 1860 byla postavena nová jednopatrová škola. Thomayerovi utkvěla v paměti především výuka psaní. Psali husím, vraním nebo nejčennějším brkem krocáním, které ořezával na počátku vyučování pan učitel. „Náš Holý byl v tom nepřekonatelný virtuos. Kdo chtěl, aby mu učitel brk v péro proměnil, přinesl brky dva, jeden byl honorářem pro učitele za ořezání.“²⁴

Sotva se Thomayer naučil číst, stal se z něj vášnivý čtenář. Lásky k přírodě v něm byla četbou neustále utvrzována. Velmi rád vzpomínal na knihu *Cesta do Svaté země* od Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. Nadchlo ho vylíčení exotických živočichů. O knihy byla sice tehdy nouze, ale naštěstí žil klenečský mlynář, který knihy kupoval a půjčoval.²⁵ Veliký vliv měly na něj kalendáře a prózy Františka Pravdy (1817 - 1904).

Za Thomayerova dětství měla ještě církev vrchní dohled nad školami. Thomayer vzpomíná na školní zkoušku u biskupa Jirsíka, který mu jakožto nadanému žákovi nabízel vstup do teologického semináře. Na tento návrh se, k Thomayerově spokojenosti, při výběru střední školy pozapomnělo.

V šesti letech postoupil Thomayer do druhé třídy, kde ho dva roky vyučoval učitel Fr. Stuna.²⁶ Od podzimu 1861 měl Thomayer se starším bratrem Antonínem soukromé vyučování u místního kaplana Aloise Strassbergra. Ten je připravoval na zkoušku ze čtvrté obecné třídy, která se ale jako veřejná instituce nacházela v blízkých Domažlicích. Ze čtvrté třídy se už mohlo postoupit do středních škol, gymnázia či reálky.²⁷ Nejdůležitějším úkolem čtvrté třídy bylo naučit se německy. Strassberger byl zastáncem tvrdé germanizace: „Obzvláště často slýchávali jsme frázi: Kampak s češtinou, s němčinou se může do celého světa.“ Thomayer se ale později během svého studijního pobytu v Paříži v roce 1879 na vlastní kůži přesvědčil, jak chatrné je toto tvrzení, když německé pacientce nikdo nerozuměl.²⁸ Ke zkoušce ze čtvrté třídy byl Thomayer, na rozdíl od bratra Antonína, připraven již za rok, ale složil ji až v roce 1863 společně s bratrem, neboť rodiče nechtěli dát dříve z domu mladšího syna než staršího. Zkouška se konala v Domažlicích u mnichů augustiniánů.²⁹ Po ní je vzal otec na oběd do hostince U černého koně, což byla pro ně velmi památná chvíle.³⁰

Mladý Thomayer se uměl narodit, měl velmi spokojené dětství, vytvořil si doma opravdové zázemí, jak vysvítá z jeho vzpomínek. Byl doslova učarován chodskou přírodou plnou lesů, rybníků a luk. Život v Trhanově měl pro něj nesmírný půvab, zanechal v jeho duši trvalé světlé stopy. Také panská zahrada byla pro něj velikou atrakcí. Roku 1861 v ní začali stavět skleník k pěstování ananasů. Na ten má Thomayer milé vzpomínky. O vánočních prázdninách v něm pilně čítával, např. celého Shakespeara. Skleník stavěl domažlický sklenář Paroubek, který byl nadšeným vlastencem a toto své přesvědčení spojené se slovanstvím vštěpoval mladičkému Thomayerovi.³¹

Thomayer si vybavuje ještě jednu zajímavou trhanovskou známost - s hraběcím hofmistrem Švýcarem Domonem, od něhož pochytil všelijaké botanické znalosti. Poznal ho jako učitele mentálně postiženého syna pána Rudolfa Stadiona, který se jmenoval Filip. Thomayer dělal Filipovi společníka.³²

Trhanovská kapitolka připravila, jak je zřejmé, nesmírně všímavému a bystrému Josefu Thomayerovi velice dobrou půdu pro progresivní rozvoj jeho bytosti.

Na gymnáziu v Klatovech

Na střední školu, jednu z nejstarších v Čechách, chodil Josef Thomayer společně s bratrem Antonínem od 1. 10. 1863.³³ Jejich rodiče rozhodli, že půjdou do latinských škol. Nejbližší gymnázium, poměrně dobré pověsti, bylo v Klatovech. Nacházelo se v nenápadné, strohé budově za kostelem (původně dominikánským) nedaleko náměstí v ulici, která nese název Plánická.³⁴ Do Klatov k zápisu jeli sourozenci Thomayerovi s matkou nákladním vozem s peřinami, psacím stolem a nezbytným studentským černým kufrem. Thomayer se do školy těšil, ale přesto odchod z domova hořce oplakal.³⁵ Na nový život v cizím prostředí si velmi těžce zvykal.

Thomayer vzpomíná, že v Klatovech bydleli v bytě u chabě vzdělaného krupaře Antonína Junga na rohu Říšské a Školské ulice. Byt se skládal z kuchyně a jednoho pokoje, v němž všichni spali (sourozenci Thomayerovi spali na společném lůžku). Bylo to lepší ubytování, za každého se platilo 20 korun na bydlení a stravu měsíčně.³⁶ Thomayerův domácí se ve skutečnosti jmenoval František, ne Antonín (chybné jméno Antonín zaznamenává i Alois Jirásek ve svých pamětech).³⁷ Sám vařil, neboť jeho žena byla často nemocná. Holdoval četbě, dokázal budit zájem o historii a umění. Byl známým vlastencem a vášnivým amatérským sběratelem starožitností a kuriozit se vztahem ke Klatovům a okolí.³⁸ Sbíral všelijaké předměty, kupříkladu zbraně, podkovy, staré knihy, obrazy, měl nesmírně pěknou numismatickou sbírku.³⁹ V Jungově sbírce se nacházel i proslavený zázračný mechanický kříž - Kristus na kříži s pohyblivou hlavou, jehož pomocí si kdysi jezuité získávali od nemocných a umírajících dary tím, že po stisknutí tajného péra se hlava Kristova při působivých otázkách jezuitů zakývala.⁴⁰ Jungova sbírka se po jeho smrti roku 1882 stala základem sbírek Městského muzea v Klatovech (dnešního Vlastivědného muzea Dr. Hostaše), jež ještě téhož roku vzniklo. Pan Jung byl známou klatovskou figurkou, na niž vzpomínají také Jaroslav Vrchlický či A. V. Šmilovský (napsal o něm povídku Krupař Kleofáš otištěnou roku 1875 v Lumíru).

Klatovy byly v tehdejší době typickým maloměstem. Byly také střediskem pučícího národního života a pro mladého studenta představovaly první styk s „velkým světem“. Thomayera již tehdy zajímalo nejen studium, ale i veřejný a kulturní život. Pro rozvinutí vlasteneckého smýšlení a českého kulturního života v Klatovech mělo tamější gymnázium mimořádný význam. Učili tu národně uvědomělí a často i literárně činní profesori. Vycházelo z něj nespočet významných absolventů (spisovatelů, publicistů, vědců převážně

přírodovědeckého zaměření apod.), mnozí z nich se stali slavnými lékaři (F. Piřha, F. Kiwisch, J. Reinsberg, J. Drozda, V. Rubeřka, V. Piřha).⁴¹

Klatovské gymnázium bylo od 60. let 19. století ústavem dvojjazyčným, po roce 1866 - 1867 bylo již ryze české.⁴² Od roku 1863 bylo v rukou benediktinů z Emauzského kláštera v Praze, kteří tvořili ve sboru profesorském převážnou většinu. Světřtí profesoři byli jen čtyři: František Hromádko (literárně činný), František Lev Saska (filolog, překládal Aeneidu, Platona), Němec Ruschka a A. V. Šmilauer (spisovatel s literárním jménem Šmilovský). „Gymnasium samo bylo tenkrát po stránce jazykové podivuhodná směsice; někteří profesoři přednářeli jen německy, jiní jen česky. Také co do národnosti byli mezi nimi Němci i Čeři, ale některý Čech, jako Otomar Jeklín, přednářoval jen německy, a česky jen – nadával.“⁴³ Teprve roku 1870 se stalo klatovské gymnázium naprosto světským ústavem.⁴⁴

Hned první gymnazijní rok nebyl pro Thomayera jedním z nejlehčích, protože po velikonocích těžce onemocněl tyfem. V prvním obrázku knihy *Žlutne listí* detailně vypověděl, jak se mu v Klatovech zle stonalo a jak ho rodiče odvezli kočárem domů. Díky své pili se mu podařilo ve škole všechnu probranou látku dohnat a nemusel opakovat.⁴⁵

Gymnázium se nacházelo ve dvou starších domech, které patřily klášteru. Mnoho z jeho učitelů se zapsalo do paměti žáků. Ředitelem gymnázia byl roku 1863 dobrý vychovatel a vlastenecký kněz Václav Šanda, žák Dobrovského, po roce se svého místa vzdal a zůstal až do roku 1870 jen profesorem. Říkalo se mu velebný pán nebo páter Vencl, protože vyučoval hlavně náboženství.⁴⁶ Thomayerovým učitelem byl první dva roky a pak ještě na vyšším gymnázium do roku 1870. Thomayer humorně líčí v *Almanachu* vzpomínek bývalých žáků gymnasia klatovského (1912) jednu historku, jak „páter Vencl“ během svého výkladu chválil Boccacciův *Dekameron* jako klasické dílo světové prózy a jak se posléze jeden žák přiznává, že tuto knihu doma má, načež učitel knihu deklasuje na „svinstvo.“⁴⁷ Ve třetí a čtvrté třídě měl Thomayer na náboženství hodně zcestovalého kněze Celestýna, který na rozdíl od Václava Šandy přednášel v němčině.⁴⁸ Ve skutečnosti se jmenoval Stingel a vyučoval navíc ještě němčině, přírodopisu, kreslení a krasopisu.⁴⁹ Od roku 1870 převzal náboženskou výuku katecheta Švejda, na něhož často vzpomínal Jaroslav Vrchlický. Již roku 1879 vykládal ve škole Nerudovy *Písne kosmické*.⁵⁰ Z náboženství se ještě v té době dělala maturita.⁵¹

Kněz Šanda vyučoval také němčině a byl výborným latinářem. Thomayer ho ve svých vzpomínkách líčí jako člověka dobrotivého, neznajícího mstu a velmi mírného, kterému žactvo rádo provádělo pěkné tařkařice.⁵² Jeho nástupcem na místě ředitele se stal roku 1864 kněz Em. Hrdlička, výborný, ale přespřiliř přísný učitel, který vyučoval řečtině a přednášel německy.⁵³ Od roku 1867 byl ředitelem Kornel Regner, který byl nahluchlý a rád vyprávěl

anekdoty. Český uměl velmi málo. Vyučoval hlavně dějepis, látku nevykládal, nechal ji vždy nějakému žákovi předčítat z knihy.⁵⁴

Češtinářem byl od roku 1854 V. Žirovnický.⁵⁵ Thomayer uvádí jako kuriozitu profesora Chvojana, který vyučoval dějepis a češtinu. Když byl v penzi, dal se zapsat na lékařskou fakultu Karlovy univerzity, navštěvoval Thomayerovy přednášky a chtěl u svého bývalého žáka složit kolokvium, ale neobstál.

Ze světských profesorů vzpomíná Thomayer na prvním místě na A. V. Šmilauera. U svých žáků nebyl příliš oblíben, neboť vůči nim vystupoval s přílišným sebevědomím a příkře. Jinak to byl nesmírný dobrák, pláčem se dalo u něj vymoci i smazání nedostatečné.⁵⁶ Vyučoval zeměpis, počty, přírodopis a starou češtinu, nabádal ke čtení českých knih, Thomayer si od něj půjčoval např. Máchovy spisy. Vštěpoval také lásku k přírodě.⁵⁷

Dalším zvláštním zjevem byl ješitný matematik František Hromádka. Měl přezdívku kos, vyučoval matematiku, fyziku a češtinu. Jak je vidět, tak spousta profesorů působila v té době na žáky všestranně. Hromádka byl nadmíru přísný a rád sázel špatné známky: „Kdysi rozdal už veliký počet nedostatečných, když vyvolal mého bratra Antonína. Ten byl však toho dne doma a já hlásil, že je nemocen. 'Také by nic neuměl,' zavrčel Hromádka a napsal nedostatečnou.“⁵⁸

Trochu trpce vzpomíná Thomayer na profesora Brauna, který učil řečtinu. Vyžadoval vždy doslovné překlady, což byl nesmyslný požadavek.⁵⁹ Thomayerův obdiv po stránce vědecké i povahové patřil Jindřichu Niederlemu (byl středem literárního studentského života, nevybočoval z básnických konvencí své doby, z jeho veršů zní vlastenecký patos, biedermeierovský idylický tón, hrdinné výzvy i sentimentalita)⁶⁰. a Bedřichu Pošíkovi (byl miláčkem studentů, vykládal historii a filozofii, byl i literárně činný; je spoluautorem na České poetice z roku 1870, již opatřil „všeobecně estetickou částí“, v níž seznamuje s naukou o krásném, krasocitu a kráse v umění).⁶¹

Poslední zmínky hodnou figurkou byla Markyta, stará panna z Dražinova u Domažlic. Tato padesátiletá Chodka byla nadobyčej vysoká a silná, fungovala jako jakási pošťačka mezi klatovským studentstvem, pocházejícím z Domažlicka, a jejich rodiči.⁶²

Život v Klatovech se v mnohém lišil od tichého a poklidného života vesnického. V Trhanově poutala Thomayera ze všeho nejvíce příroda, v Klatovech to byly knihy, noviny a časopisy. Všude kolem se nacházela spousta impulzů. Thomayer jako všímavý pozorovatel obcházel např. kolem dřevěných krámů, které byly stavěny před konáním trhů. Našel tak inspiraci k napsání beletristického obrázku Kramáři, který byl později otištěn v jeho knize Příroda a lidé.⁶³

Thomayer si začal už během středoškolského života bedlivě všímat politických a společenských událostí. Zaregistroval v Klatovech silné ozvěny prusko – rakouské války roku 1866 nebo ozvěny slavnosti položení základního kamene k Národnímu divadlu či ozvěny prusko – francouzské války roku 1870. Svou pozorovací schopnost tak nadmíru dobře pěstoval a rozšiřoval si své obzory poznání.

Během gymnaziálních studií se začala u Thomayera probouzet také jeho cestovatelská vášně. První jeho výlet vedl na Černé jezero. Nejraději měl pěší cestování.

Roku 1869 se Thomayer seznámil v Klatovech s o měsíc starším Emilem Frídou (psáno též Fridou) – básnickým jménem Jaroslavem Vrchlickým, který značně ovlivnil jeho budoucí vztah k literatuře. Emil Frída se chystal přestoupit z tehdejšího pražského Jungmannova soukromého gymnázia na klatovské veřejné gymnázium do septimy a bylo mu doporučeno, aby vyhledal Thomayera, výborného matematika, a požádal ho o doučení obávané matematiky. Tak se seznámili dva nadějní literární adepti, jejich oboustranné přátelství pokračovalo i později během pražských vysokoškolských studií a vydrželo po celý život až do smrti Vrchlického.⁶⁴ Emil Frída si Thomayera nesmírně cenil, vyjádřil to ve svém dopise bratru Bedřichovi: „Josef Thomayer, septimán, mluví hbitě francouzsky, rusky, polsky, vlašsky - vysmívá se všemu, co vidí a čte, přitom jest nejlepší matematik v Klatovech; on umí skoro co profesor a často také ex abrupto přednáší. Literatury všech národů má v malíku, zná každého sebemenšího škrabáka a ostrým vtípem každého tepá. Chce se po gymnáziu věnovati žurnalistice - a vskutku, co on píše, jest vždycky jako feuilleton vtípné, nedbalé a duchaplné. Mně ho doporučil prof. Hromádka, aby mne naučil rovnice - tak jsme se seznámili. On začal mne škádlit - myslel, že jsem v literatuře ignorantem - ale chyba lávky! - my se ještě doplňujeme slovně!.“⁶⁵

Emil Frída měl velmi chabé matematické znalosti, u přijímací zkoušky do septimy neobstál a musel zůstat v sextě, zatímco Thomayer postoupil do třídy sedmé. Příčinou toho byla také ta skutečnost, že místo aby se pilně věnovali matematice, rozvíjeli všelijaké literární debaty, samozřejmě mnohem zajímavější než počty. Velice sečtělý Emil Frída se brzy stal proslulým svým vypravěčským uměním a básnickým nadáním. S Thomayerem si navzájem posuzovali verše, Frída dal zpočátku vždy na Thomayerův úsudek a spoustu svých prvních pokusů zničil. Thomayer byl tak prvním kritikem Vrchlického veršů. Emil Frída byl z přátelství s Thomayerem vskutku nadšen, o čemž svědčí následující řádky adresované svému bratru Bedřichovi: „Kdybys tak mohl slyšeti naše řeči, moje a Pepíkovy (tj. Thomayerovy)! Vyměňujeme si úsudky, posuzujeme vzájemně své práce a upřímně řečeno se doplňujeme. On jest větší v prose, já v poesii. Jeho básně mají tón národní, moje nejvíce vznešený - zvláště v

epigramu je mistrem. Důvtip jeho přesahuje daleko můj, nadání mé (roz. básnické) opět zase jeho.“⁶⁶

Oba přátele začala brzy zaměstnávat myšlenka, jak uveřejnit své verše v časopisech. Nejprve si museli vymyslet nějaké pseudonymy, neboť jako gymnazisté nemohli publikovat pod vlastním jménem, a pak básně zaslat do redakce časopisů. „A tak jsme poslali Hálkovi do Květů zásilku veršů pod jménem Kamil Měřický a do Světozora, kterýž redigoval tenkrát J. J. Kořán, jinou zásilku, s pseudonymem Jaroslav Vrchlický. Oba pseudonymy navrhl já. Pseudonym Vrchlický nebyl originální. Psal pod tím jménem několik málo básní kdosi z Kutné Hory a verše ty uveřejněny byly v jakémsi plesovém památníku, ale r. 1870 bylo jméno to zapomenuto.“⁶⁷ Pseudonym Vrchlický vymyslel Thomayer podle kutnohorské řeky Vrchlice. Až později zjistil, že stejný nápad jako on měl už před ním někdo jiný. Květy nic neotiskly, ale ve Světozoru se roku 1871 objevila báseň podepsaná Jaroslav Vrchlický.⁶⁸

Maturitu složil Josef Thomayer v červenci 1871.⁶⁹ „Téměř po celý letní semestr jsme roku 1871 po čtvrté hodině vstávali a k maturitě studovali. Myslím, že jsme téměř po tři měsíce nespali víc než pět hodin denně. Tedy bez vynášení pracovali jsme ztuha.“ Maturita se Thomayerovi silně vryla do paměti. Jeho bratr Antonín maturitu neskládal, neboť se chystal do teologického semináře v Českých Budějovicích, kam brali bez maturity. Roku 1875 tu byl vysvěcen na kněze.⁷⁰ Působil pak jako farář. Mladší Thomayerův bratr František (1856-1938) se stal po otci zahradníkem.

Tak skončila pro Thomayera klatovská etapa jeho života a čekala na něj veliká a rušná Praha.

Dobový kolorit pro lepší pochopení situace mediků a lékařů

Odbočme trochu a přibližme si dobu, v níž Thomayer žil. Svůj život prožil ve druhé polovině 19. století a v první třetině století následujícího. Výrazným specifikem vývoje v dané době bylo spolužití dvou etnik v českých zemích, v důsledku historického vývoje preferovaného německého a rychle se kulturně i politicky emancipujícího českého. Toto období přineslo řadu významných změn ve všech oblastech veřejného života: na jeho počátku zrušení roboty (7.9.1848) a rozpad patrimoniální soustavy, rozmach průmyslové výroby, politické uvolnění v 60. letech, prusko-rakouskou válku roku 1866 a první světovou válku v letech 1914-1918, vznik První republiky, překotný rozvoj přírodních věd (zejména biologie, fyziky, chemie), do nichž spadá i medicína. To vše a mnohé další faktory přispěly k rozvoji lékařství a zdravotnictví v českých zemích.

Lékařská fakulta byla hlavním iniciátorem reformního hnutí ve veřejně zdravotnických záležitostech od jara 1848. Za zmínku stojí jméno Ignác Nádherný (1789-1867), jenž byl ředitelem lékařských studií na pražské fakultě, protomedikem pro Čechy (jakýmsi ministrem zdravotnictví, 1819-1850) a posléze od roku 1850 zemským lékařským radou. Snažil se prosadit mnohá zlepšení ve veřejném zdravotnictví i na lékařské fakultě.

Základní celoříšský zdravotní zákon byl vydán až 30.4.1870, zemské zákony vznikaly ještě pomaleji a obtížněji. 23.2.1888 vyšel zemský zdravotní zákon pro Čechy. Vymezoval především práva a povinnosti obecních a obvodních lékařů. Stanovený plat 400 zlatých samozřejmě nestačil k zajištění existenčního minima, předpokládal se další příjem ze soukromé praxe lékařské.⁷¹ Ve druhé polovině 19. století se rodilo také zákonodárství týkající se stále početnější vrstvy dělnictva (nemocenské a úrazové pojištění).

Nesmírně důležitým činitelem v revolučních událostech byli samozřejmě studenti. Již v březnu 1848 žádali panovníka o svobodu vyučování a učení se, zrovnoprávnění češtiny s němčinou, možnost svobodného zakládání studentských spolků atd. Většině požadavků bylo vyhověno, zamítnuto bylo například spojení polytechniky s univerzitou. Po několik měsíců mohli dokonce všichni vystudovaní doktoři přednášet na mateřské univerzitě. Toto právo bylo velmi záhy oprávněně omezeno: byla stanovena povinná habilitace a získání titulu soukromého docenta. Ti směli konat mimořádné přednášky, aniž prošli konkurzem nutným pro získání profesorské hodnosti.⁷² Čeština s němčinou zcela zrovnoprávněna nebyla: česky se mohly konat pouze nepovinné přednášky. Česká odborná terminologie teprve vznikala, proto této možnosti využilo jen několik málo jedinců (Josef Hamerník byl za české přednášky

zbaven rakouskými úřady profesury,⁷³ roku 1849 přednášel F. Kuřák česky fyziologii, M. Popel soudní lékařství, roku 1850 měl J. E. Purkyně české přednášky o fyziologii a roku 1851 J. Špott o ortopedii).⁷⁴ V době Bachova absolutismu (od roku 1856) se česky nepřednášelo, neboť to bylo příliš riskantní pro přednášející i pro posluchače. Česky přednášené nepovinné předměty se opět objevily počátkem šedesátých let (přednášky prof. vnitřního lékařství Bohumila Eiselta konané od roku 1861, za deset let vypisované jako povinné), brzy se česky přednášely i předměty povinné, vypisované jako paralelní k německy přednášeným. Počet českých přednášek postupně narůstal.

Všeobecný školní řád byl vydán 1. 10. 1850. Univerzity získaly částečnou samosprávu, učitelé větší volnost při pedagogické a vědecké činnosti. Uzákoněno bylo pětileté studium medicíny (rok z toho bylo možno absolvovat na filozofické fakultě, nejméně dva roky musela trvat klinická výuka). Další změny ve studiu přinesl rok 1873. Zaveden byl jediný titul MUDr. (medicinae universae doctor - doktor veškerého lékařství) namísto dosavadní směsice titulů (Med. Dr., Chir. Dr., magistr chirurgie, magistr porodnictví aj.). Podmínky pro jeho získání stanovil nový rigorózní řád z 15. 4. 1872: poté, co medik složil na filozofické fakultě tzv. přípravné zkoušky z botaniky, zoologie a mineralogie, musel složit tři rigorózní zkoušky, jež měly část teoretickou i praktickou (při první se zkoušela fyzika, chemie, anatomie a fyziologie, při druhé, ke které se bylo možno přihlásit až po pětiletém studiu, přičemž nejméně čtyři semestry musel student medicíny stážovat na interní a chirurgické klinice a nejméně jeden na klinice oční a porodnické, se zkoušela všeobecná patologie a terapie, patologická anatomie s histologií, farmakologie a vnitřní lékařství, třetí rigorózní zkouška se skládala z chirurgie, očního lékařství, gynekologie a porodnictví a soudního lékařství).⁷⁵ Důraz byl kladen na teorii, praktické zkušenosti byly podceňovány. Rigorózní řád pro lékařské fakulty byl mírně pozměněn roku 1903.

Počet mediků rychle stoupal, klinické obory se překotně rozvíjely, vznikaly proto nové kliniky a zdvojovaly se kliniky již existující. Lékařské (tj. interní) kliniky fungovaly dvě, druhá vznikla roku 1849 z bývalé kliniky pro ranlékaře (= chirurgy) po zrušení jejich univerzitního studia (v letech 1849-1875 se ranlékaři vzdělávali na pouhých ranlékařských učilištích, v našich zemích v Olomouci, poté bylo toto studium zrušeno).⁷⁶ V čele I. lékařské kliniky stál v letech 1850-1881 přední představitel pražské lékařské školy Anton Jaksch, po něm vykonával funkci přednosty této nejstarší a největší kliniky prof. Bohumil Eiselt (1831-1908). Jeho zásluhou připadla klinika české fakultě ještě před jejím aktivováním. Od roku 1902 ji spravoval Eiseltův zeť prof. Emerich Maixner, jenž dosud vedl II. českou interní kliniku (byla vytvořena roku 1887 přeměnou propedeutické kliniky, jež vznikla roku 1886, po

Maixnerovi se jejího vedení ujal Josef Thomayer, jenž se hluboce vryl do tradice této kliniky).⁷⁷ V čele druhé vystřídal roku 1853 originálního a rozporuplného Josefa Hamerníka (1810-1877) Josef Halla, zakladatel fakultního časopisu a první polikliniky v monarchii. Od roku 1871 do roku 1883 pracovala i III. lékařská klinika - první česká lékařská klinika (po rozdělení fakulty roku 1883 změněna na II. lékařskou kliniku německé fakulty) jako součást pražské všeobecné nemocnice. Stalo se tak zásluhou prof. Bohumila Eiselta, přeměnou jeho oddělení prsních chorob ve všeobecné nemocnici.⁷⁸ Přestože měly jeho přednášky stejnou platnost jako přednášky německé, nemohla se po stránce materiální chudí česká lékařská klinika vůbec srovnávat s oběma interními klinikami německými. Kliniky lůžek bylo jen 24, ale ke klinice patřilo i oddělení všeobecné nemocnice s přibližně 40 lůžky.⁷⁹ Interní pražské kliniky se staly postupně nejvýznamnějšími ve střední Evropě, jejich členové se aktivně podíleli na domácích i mezinárodních sjezdech ve Francii, Anglii, Polsku, Švýcarsku i jinde.

Zápas o českou univerzitu, počínaje léty šedesátými, trval mnoho let. Významnou roli v něm sehráli čeští lékaři organizovaní J. E. Purkyní ve Spolku českých lékařů a studenti medicíny ve Spolku českých mediků. Po smrti J. E. Purkyně roku 1869 se vůdčí osobností tohoto snažení na lékařské fakultě stal prof. Bohumil Eiselt. K rozdělení pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou došlo 28. 2. 1882. Obě univerzity měly být rovnocenné, ústavy, sbírky, knihovny a kliniky měly zůstat té univerzitě, na niž přestoupil jejich přednosta: německé zůstaly dobře vybavené moderní budovy teoretických ústavů i naprostá většina klinik a oddělení v areálu všeobecné nemocnice a jejím okolí, na českou univerzitu přešly pouze tři Čechy vedené kliniky - interní (v čele stál B. Eiselt), chirurgická (vedl ji V. Weiss) a porodnická (spravoval ji J. Streng). Česká lékařská fakulta byla proto otevřena až 15. 10. 1883, neboť většinu teoretických i klinických pracovišť bylo nutné nově vybudovat.⁸⁰ Prostory pro umístění českých teoretických ústavů a klinik se hledaly v blízkosti všeobecné nemocnice a kvapně se budovaly. Kapacitně zdaleka nedostačovaly. Dalšími problémy byly neexistence českých učebnic, technické nedostatky (zastaralé a z dnešního hlediska neuvěřitelné vybavení), neschopnost většiny učitelů česky přednášet (česká odborná terminologie se musela nejdříve vytvořit), malý počet vhodných kandidátů na přednosta ústavů a klinik (během mnohaletého zápasu o českou fakultu si němečtí přednostové vypočítavě vybírali za své asistenty Němce, z nichž se ti nejlepší habilitovali). Přes všechny svízele byla úroveň české fakulty vysoká, nedostatkem posluchačů a odborníků nikdy netrpěla, pesimistické předpovědi odpůrců aktivování české lékařské fakulty se nikdy nesplnily.

Až do počátku 60. let nebyli u nás lékaři téměř organizováni. Teprve druhá polovina 19. století je dobou vzniku mnoha odborných lékařských společností, některé z nich vydávaly i vlastní odborný časopis. Věda se v našich zemích pěstovala dvoukolejně - po linii české a německé, což bylo obzvláště patrné po rozdělení pražské univerzity roku 1882. Čeští lékaři zápasili o národní emancipaci, což bylo jedním z hlavních znaků jejich profesionalizace. Pro rozvoj české lékařské vědy má naprosto zásadní význam založení Časopisu lékařů českých a Spolku českých lékařů roku 1862. Obě instituce přispěly zásadním způsobem k vytváření české lékařské terminologie, což bylo nutným předpokladem k aktivování české lékařské fakulty, a staly se platformou k formulování požadavků na osamostatnění české univerzity (v jejím rámci samozřejmě i lékařské fakulty). Časopis lékařů českých, ústřední český lékařský časopis, začal vycházet díky iniciativě fyziologa, anatoma a biologa J. E. Purkyně a jeho spolupracovníků - pozdějšího profesora vnitřního lékařství na české lékařské fakultě Bohumila Eiselta a praktického lékaře Josefa Václava Podlipského.⁸¹ Počátky časopisu byly svízelné, česká odborná lékařská terminologie se teprve rodila, proto i česky smýšlející autoři psali raději jazykem německým. Většinu příspěvků zajišťovali zpočátku čeští praktici. Časopis si svou kontinuitu udržel až do současnosti. Spolek českých lékařů měl své organizační jednotky i v menších městech, což přispívalo k tomu, že pokroky v medicíně sledovali i okresní, obecní a obvodní lékaři.

Vlastní spolek si založili roku 1863 i studenti medicíny - jako první z vysokoškoláků. Zpočátku byl soukromým sdružením a nazýval se Klub mediků českých, roku 1868 byl přejmenován na Spolek českých mediků a změněn ve veřejnou organizaci. Stát se jeho členem bylo jakýmsi nepsaným zákonem všech mediků. Vedle společenských aktivit (podpora chudých studentů, nutno vyzdvihnout především mimořádné zásluhy v zápase o českou lékařskou fakultu) se spolek věnoval také pěstování české vědy (přednášky, vydávání českých odborných prací, vydávání Časopisu mediků českých od roku 1865).⁸² Ve spolku působil i Josef Thomayer, v letech 1874 - 1875 redigoval Časopis českých mediků - byl ředitelem písemných prací.⁸³

Profesoři české lékařské fakulty začali roku 1885 vydávat druhý český lékařský časopis, Sborník lékařský (v letech 1900-1907 nesl název Sborník klinický), jehož kontinuita s krátkou pauzou v letech 1894-1899 pokračuje až do dnešních dnů, kdy vychází jako orgán 1. LF UK. Jeho prvními redaktory byli agilní patologický anatom Jaroslav Hlava a Josef Thomayer. První český specializovaný vědecký časopis začal roku 1904 vydávat prof. Ladislav Haškovec, zakladatel samostatného oboru neurologie, pod názvem Revue v neurologii,

psychiatrii, fyzikální a dietetické terapii (s obměnami názvu a oborově rozdělen vychází dodnes).⁸⁴

Roku 1891 zahájila svou činnost Česká akademie věd a umění (předchůdkyně současné Akademie věd České republiky), centrální vědecká společnost založená soukromým mecenášem a stavitelem Josefem Hlávkou. Její činnost spočívala ve vydávání českých odborných publikací, v podpoře badatelů při jejich zahraničních cestách apod.

Vzájemnou komunikaci mezi vědci zlepšili i odborné sjezdy či kongresy, sympozia apod. V našich zemích se konaly sjezdy německých lékařů, od konce 70. let 19. století pomýšleli i čeští lékaři na svolání sjezdu českých lékařů a přírodovědců. Ten se konal poprvé roku 1880 za účasti 500 členů, z nichž bylo 180 lékařů. Roku 1882 se konal sjezd druhý (skoro 700 účastníků), třetí byl roku 1901 (1062 účastníků), čtvrtý 1908 (1200 účastníků), pátý 1914 (1200 účastníků). Na sjezdech se podíleli i početné zahraniční delegace, složené především ze slovanských národů).⁸⁵

Stavovské uvědomění lékařů se prohloubilo, výkon jejich povolání podléhal stále více státnímu dohledu. Výrazem toho byl vznik Ústřední jednoty českých lékařů roku 1888 a lékařských komor. Lékařské komory organizované na zemském principu byly zakládány od roku 1892, členství v nich bylo povinné pro všechny lékaře vykonávající praxi lékařskou (vyjma lékařů vojenských a lékařů působících jen ve státní zdravotní správě). Členství v Ústřední jednotě českých lékařů bylo dobrovolné. Od roku 1895 byl oficiálním orgánem komor i Jednoty Časopis lékařů českých, jenž již od roku 1889 vydával přílohu Zdravotnický věstník, věnovaný otázkám veřejně zdravotnickým a stavovským.⁸⁶

V hierarchii lékařů stáli na nejvyšší příčce univerzitní profesori - klinici, kteří dostávali fixní plat a většinou měli i rozsáhlou soukromou praxi, která výrazným způsobem zvyšovala jejich příjmy. Situováni byli dobře. Veliké vážnosti se přirozeně těšili u veřejnosti, o pomoc se k nim uchýlovali lidé z celé země. Roku 1849 byl jejich plat 1300 zlatých se dvěma přídavky po 200 zlatých za deset let, od roku 1870 dostávali 2000 zlatých ročně s pravidelným zvyšováním o 200 zlatých po pěti letech až do 25 let služby. Někteří kliničtí profesori ve všeobecné nemocnici v Praze brali ještě nepřiliš vysoký plat primáře z nemocničního fondu, pokud vedli vedle kliniky i nemocniční oddělení (pohyboval se až kolem 500 zlatých ročně). Jejich pevné platy na fakultě byly srovnatelné s platy nejvyšších státních úředníků (zdravotní referent u ministerstva vnitra, tedy jakýsi celoříšský ministr zdravotnictví, pobíral okolo 4000 či 5000 zlatých, zdravotní referent u zemské vlády kolem 2000 zlatých ročně).⁸⁷ Vyhláška z roku 1896 rozdělovala platy nemocničních lékařů do čtyř tříd, primáři brali 600 až 800, sekundáři 400 až 600 zlatých ročně.⁸⁸

Údaje o příjmech ze soukromé praxe se dochovaly vzácně, nalézt je lze v denících, záznamech či vzpomínkách některých lékařů. Příjem ze soukromé praxe nebyl pravidelný, pevné taxy za lékařské úkony stanoveny nebyly, což bylo pro většinu lékařů svízelné, neboť si většinou nevydělali ani existenční minimum (v polovině 19. století bylo kolem 500 zlatých ročně pro šestičlennou rodinu)⁸⁹ Zájem o místa s fixním platem byl proto stále značný. Nejvýznamnějším zdrojem informací jsou důsledně vedené deníky známého pražského lékaře Josefa Václava Podlipského (1816-1867), jenž si během roku 1858 vydělal 2270 zlatých. Pracoval ale sedm dní v týdnu a nemocné přijímal i ve svém pokoji, což bylo nezvyklé.⁹⁰ Honorář prvořadého internisty prof. B. Eiselta se pohyboval např. okolo 100 zlatých i s cestovným, pokud jel na celý den za pacientem mimo Prahu, půldenní okolo 50 zlatých. Za vyšetření ve městě dostával mezi 10 až 20 zlatými.⁹¹

Za studií v Praze

Studovat na vysoké škole mohl tehdy každý po složení příslušné maturity. Při dobrém prospěchu byl osvobozen od placení školného. Platit se ale musely nemalé rigorózní a promoční taxy a samozřejmě ubytování a strava. Chudí studenti si museli vypomáhat různými kondicemi a zaměstnáními.

Sociální složení mediků patří k málo prozkoumaným otázkám. Názor, že pocházeli většinou ze zámožnějších rodin, což jim umožňovalo financovat studium náročnější než na jiných fakultách (studijní taxy a poplatky pro doktora medicíny obnášely v první polovině 19. století téměř 400 zlatých konvenční měny)⁹² i hradit vysoké finanční náklady spojené později se zahájením soukromé praxe, není směřodátný. Sociální původ mediků byl dosud zpracován jen pro léta 1883-1893. Nejvíce jich pocházelo z rolnických rodin (35%), ve stejném poměru (14%) studovali medicínu synové úředníků, řemeslníků, obchodníků a učitelů.⁹³

Thomayer byl vnímavým a nadaným žákem, a proto po maturitě odešel studovat vysokou školu do Prahy. Musel si rozmyslet, co si zvolí za své životní povolání. Přítel Emil Frída si mylně myslel, že Thomayer touží být žurnalistou. Otec z něj chtěl mít bohatého právníka, ale k tomu neměl Thomayer pražádné chuti. Na gymnáziu vynikal v matematice a chtěl ji vyučovat na gymnáziu. Nakonec navrhl kompromis - nákladné studium medicíny, protože ho stále více a více zajímaly přírodní vědy a chtěl mít zaměstnání, které by ho uživilo, které by prospívalo lidu a v němž by uspěl. 4. 10. 1871 odjel poprvé do Prahy, aby zjistil, jak je to se zápisem na tehdejší ještě nerozdělenou Karlovo-Ferdinandovu univerzitu a s přednáškami. Dostal padesát zlatých, byl nesmírně šetrný, na vánoční prázdniny přijel domů ještě s devíti zlatými v kapse.⁹⁴

Thomayer navštěvoval první ročník medicíny v době, kdy český národ prožíval hořké zklamání z nenaplněných politických tužeb. Panovala beznaděj, bylo po pádu ministerského předsedy Karla Hohenwartha, který sliboval Čechům podobné politické výhody jako získali již dříve Maďaři. Ministrem kultu a vyučování byl jmenován Josef Jireček, který ve své funkci zahájil dobu spravedlnosti a jazykové rovnoprávnosti ke všem národům a zvláště ke Slovanům. Propuštěním Hohenwarthova ministerstva zapadla také myšlenka na zřízení české univerzity. Jistý úspěch pro lékařskou fakultu však znamenala přeměna oddělení pro prsní nemoci prof. Bohumila Eiselta na kliniku s českou vyučovací řečí (viz výše).

S pražským prostředím začal Thomayer postupně splývat, ale na své rodiště a chodský původ zůstal po celý život pyšný. Prázdniny trávil na rodném Chodsku (mnohokrát šel do

Trhanova pěšky z Domažlic), svůj kraj miloval přímo nekriticky. Chodíval tu na dlouhé vycházky, všimal si krásy přírody, lidí, lidových zvyků. To vše působilo na jeho citlivou a vnímavou duši. Navštěvoval nejen své stárnoucí rodiče, ale i svoji sestru, manželku lesního ve Filipově Hoře.⁹⁵ Až později, již jako doktoru medicíny, mu návštěvy v Trhanově připadaly problematické, což sděluje Aloisi Jiráskovi v dopisu z 11. 10. 1880: „Nepovažuji sic Prahu za eldorado pozemského života, naopak mám zde často příčinu od srdce se horšiti na poměry politické, literární i sociální, avšak přes to přec je mi milejší než ospalá ulice maloměstská, kde člověk jakoby žil v kleci na pranýři, vydán jsa v každém ohledu na pospas všem klepům a malichernostem. Cítil jsem to zase o posledních prázdninách, jak velice jsem venkovskému životu odvyknul. Ač jsem před prázdninami po domově toužil, uznal jsem přec, že prázdniny ty byly poslední. Přerval jsem si tím svou praxi po městě, následkem toho mám příjmy mizerné a vedle toho jsem nebyl doma příliš spokojen. Poměry rodičů se horší. Panství je fideikomisní a majitel nynější je bezdětný, můžeš si pomyslet, jak se následkem toho na statcích jeho hospodaří a jak se při tom mají rodičové, kteří jsou již přes třicet roků ve službě a o práci se postarali. Však dosti o tom!.“⁹⁶

V Praze bydlel v levném bytě za čtyři zlaté měsíčně bez stravy (stravoval se velmi levně, na obědy za 22 krejcarů chodil do jedné temné jídelny) ve Školské ulici č. 30 na Novém Městě v prvním patře. Byt se skládal z jednoho pokoje a kuchyňky. Pod bytem byla pekárna, a tak byly letní dny v bytě neuvěřitelně horké a plné hmyzu. Bydlel tu celé tři roky.⁹⁷ Poté bydlel u ševce Huška v Ječné ulici v domě U čtrnácti pomocníků, v němž se nacházel i stejnojmenný hostinec. Jeho spolubydlíci byli J. Mudra, pozdější lékař v Žebráku, a Josef Rejšil.⁹⁸

Studium medicíny líčí Thomayer jako poměrně nesnadné a nákladné. Na lékařské fakultě se konalo jen poskrovnu českých přednášek, většina jich probíhala v němčině. Thomayer, pocházející z ryze českého prostředí, si brzy uvědomil své národní cítění a stal se českým vlastencem. Nejstarším českým učitelem v té době byl doktor Špott, jenž přednášel u sebe doma především o léčení vodou. Další zajímavou osobností byl docent Fr. Novotný, poslední asistent slavného Jana Evangelisty Purkyně. Přednášel česky histologii a embryologii, byl nucen si k tomu vytvářet české termíny. Byl velice chudý.⁹⁹

Česky přednášel, pouze jednu hodinu týdně, prof. V. Petters. Byl přednostou německé dermatologické kliniky. Proslavil se objevem acetonu ve šlávách lidí nemocných cukrovkou a položil tak základy nauky o otravách jedy. „A přece kdo zná v Čechách dnes ještě jméno Pettersovo? Je to jedna z nejcharakterističtějších chyb v naší národní povaze, že zpravidla

nesprávně posuzujeme zásluhy svých lidí. Malé lidi vynášíme, velkých neznáme,“ Thomayer si velmi přesně všímal české národní povahy.

Thomayer si nejvíce cenil prof. Jana Bohumila Eiselta, který česky pěstoval vědu a přednášel vnitřní lékařství. Pokládán je za zakladatele českého vnitřního lékařství, založil Časopis lékařů českých, podílel se na založení Spolku českých lékařů, byl spoluzakladatelem Sjezdu lékařů a přírodovědců českých, redigoval první obsáhlé encyklopedické dílo českého vnitřního lékařství - kompendium Odborná pathologie a therapie (6. díl zůstal nedokončen). Jeho nejnadanější žák Thomayer se stal později jeho asistentem na klinice.

Ostatní přednášeli na fakultě německy. Byli většinou staršího věku a jejich vědecká činnost byla poměrně skromná. Thomayer zmiňuje jména jako Halla, Waller, Strupí, Seidl.¹⁰⁰

Thomayerovi se záhy poštěstilo dostat se do společnosti mnoha umělců, převážně spisovatelů, s nimiž se spřátelil a kteří se stali jeho nejbližšími společníky. Úplně první osobností, s níž se Thomayer v Praze seznámil, byl právník Augustin Nevšimal, humoristický spisovatel píšíci pod pseudonymem Vlašimský. Znal osobně téměř všechny pražské literáty a politiky.¹⁰¹ Thomayera přivedl do Umělecké besedy,¹⁰² sdružující mnohé významné umělce od roku 1863 až podnes ve třech odborech (literárním, výtvarném a hudebním). Spolek tehdy sídlil v Jungmannově ulici. Thomayer se stal členem roku 1873. Vstoupil do literárního odboru, v jehož čele stál energický Vítězslav Hálek.¹⁰³ Pravidelné schůzky literárního odboru se konaly o pátečních večerech. Nejčastěji je navštěvovali: Václav Vlček, Fr. Zákrejs, Josef Durdík, Antonín Zeman (Antal Stašek), Jaroslav Goll, Otakar Hostinský, Fr. Dvorský a Josef Barák. Přednášek se nikdy neúčastnil Jan Neruda, byl na ně příliš temperamentní, nejraději by vše hned peprně komentoval.¹⁰⁴

Úplně prvním spolkem, jehož se stal členem, byl Akademický čtenářský spolek (jeho dědicem se později stal čtenářský spolek Slavia). Členům stály k dispozici čítárny, studovny, bohatá knihovna a restaurace. Počátkem 70. let se tu potkal s Aloisem Jiráskem, studentem historie, s nímž navázal velice pevné, celoživotní a věrné přátelství. Alois Jirásek na první setkání vzpomíná těmito slovy: „A pamatuju se jasně, že poprvé jsem s ním mluvil u vchodu do domu Akademického čtenářského spolku. Byl tenkrát štíhlý mládenec černých vlasů a přibledlé tváře a měl černou, pentlovou kravatu.“¹⁰⁵ Thomayer pokládal Aloise Jirásku za svého největšího a nejvěrnějšího přítele. Dokládají to řádky, jež mu píše 17. 2. 1877: „Jsem vskutku trpce naladě: Proč? je toto: Sládek jeví se ke mně vždy přítelem a i Frída přátelství ukazuje, avšak vždycky jest mi viděti, že přátelství to není pravým, že jednají a mluvějí tak, že nemohu jim důvěřovati; a jaké je přátelství, v němž není důvěry, nepotřebuji povídati. Věc ta mne tíží. Považ si, že vedle Tebe a poctivého Rejšila nemám přítele, - Ty jsi vzdálen, Rejšil

ne všemu přístupem, a tak jsou doby, kdy bych rád si s někým pohovořil přátelsky a neznám s kým - Jsem nespokojený a pospíchám z Prahy.“¹⁰⁶

Dále poznal žurnalistu Gustava Eima. Setkal se s ním roku 1873 v rozsáhlé společnosti literátů, herců a žurnalistů, scházející se pravidelně pod taktovkou Jana Nerudy v hostinci herce Frankovského ve dvoře Portheimova domu na tehdejší Ferdinandově, nyní Národní třídě. Eim byl těžký neurastenik, trpící utkvělou představou, že jej ranní mrtvice.¹⁰⁷ Thomayer se tu setkává také s originálním Jakubem Arbesem, který po nocích, často až do rána, bloumal po pražských ulicích a hledal látku ke svým romanetům. Potkává tu i přívětivého Svatopluka Čecha.

Thomayer vzpomíná dále na krásného Bohdana Jelínka, který neudělal maturitu a stal se mimořádným posluchačem medicíny. Mohl z něj být dobrý básník, ale jeho životní rozjezd ukončila už roku 1874 smrt. Zemřel na tuberkulózu plic.

Jako svého učitele, s nímž se později spřátelil, poznává Josefa Václava Sládka. Chodil k němu na angličtinu na českou techniku, kde se učil také ruštině u Josefa Koláře.¹⁰⁸

Kruh Thomayerových známých se stále více a více rozšiřoval. Ve druhém roce svého studia poznal kolegu Josefa Rejšila, který neměl sice smysl pro literaturu, ale s Thomayerem se blízce spřátelil. Rejšil prováděl rád samé žertovné kousky, nenáviděl mikroskop. Thomayer vzpomíná na Rejšilovo rigorózum z patologické anatomie. Thomayer byl již doktorem a byl zaměstnán v patologickém ústavu, který řídil prof. Klebs. Rejšil samozřejmě netušil, jak se zachází s nenáviděným mikroskopem, tak mu Thomayer v příhodném okamžiku pomohl, a rigorózum dopadlo na výbornou.¹⁰⁹

Kolega Rejšil uvedl Thomayera do nesmírně zajímavé bohémské a kavárenské společnosti mladých studentů, v níž se setkával se svým krajanem Emanuele Krescencem Liškou, žákem malířské akademie. Thomayer se o této společnosti vyjádřil takto: „Byl to pro mne nový, věru exotický svět, který jsem tu poznal. Mladíci byli vesměs, tak jako já, hlavně bohatí poklady, kterých zloděj nekrade a rez nežere. Také jim návštěva kavárny způsobovala finanční rozpaky tak dobře, jako mně. Ale všichni byli nadšení ve svém oboru, měli bystré oko pro svět kolem nich se pohybující. Měli interest pro přírodu, literaturu a každé jiné umění. Slovem, byla to společnost pro mne jako stvořená.“¹¹⁰ Scházeli se v kavárně Ungrově (pozdější pověstné literární Unionce na rohu Perštýna). Chodil sem dále mirotický rodák Mikoláš Aleš, který si důkladně všímal života na vesnici s jeho zvyky, malíř Josef Tulka, sochař Václav Kavka, malíř koní Fr. Stráýbl, impresionista Jakub Schikaneder, Max Pirner nebo Josef Mauder. Mezi starší generaci patřili Antonín Chittussi, Antonín Jedlička, František Ženíšek a Josef Václav Myslbek. Thomayer se se spoustou z nich spřátelil. Jedličku a

Chittussiho vykreslil ve své knize Po různých stezkách. Thomayer se neustále pohyboval v kruhu bystrých, hodně nadaných mladíků, což nebylo bez vlivu na jeho vzdělání a světový názor.¹¹¹

Velikou událostí 70. let bylo vydání prvního čísla beletristického týdeníku Lumír za redakce Jana Nerudy a Vítězslava Háška. Lumír existoval již od roku 1851, založil jej F. B. Mikovec. List redigovaný Nerudou a Háškem začal vycházet roku 1873 a objevila se v něm pěkná řádka nových literárních jmen, i jméno R. E. Jamot, což byl anagram, který si Thomayer zvolil za svůj pseudonym¹¹² (viz níže). Nově redigovaný Lumír vykazoval však malé zisky, a tak jeho redakce přešla do rukou Josefa Václava Sládka a jiných.

Thomayer se snažil udržovat i známosti staré. Během prvního roku na univerzitě dostával kopy dopisů od blízkého přítele Jaroslava Vrchlického z Klatov. Ten mu posílal své verše a plně mu důvěřoval ohledně rozhodnutí, které básně jsou dobré a které špatné. Tak byl Thomayer vlastně prvním literárním kritikem Vrchlického. Později zase Thomayer Vrchlickému radil, aby se nedával stříhat pokaždé jinak, aby český národ neměl zmatek v tom, jak jeho největší básník doopravdy vypadá.¹¹³ Dopisy od Vrchlického si Thomayer neschoval. Roku 1872 složil Vrchlický maturitní zkoušku a po prázdninách byl z materiálních důvodů nucen vstoupit do teologického semináře. Byl v něm nesmírně nešťastný, po semestru z něj vystoupil a zapsal se na filosofickou fakultu, věnoval se hlavně historii. V Praze, kde již byl proslaven, se seznámil se spoustou literárních adeptů.¹¹⁴ Přestal Thomayerovi předkládat své nové verše. Po vydání své první sbírky Z hlubin roku 1874, pro niž uveřejněné básně Thomayer vybíral, již jeho přítel jeho literární pokusy nehodnotil. Styky mezi nimi se staly řidšími.¹¹⁵ Roku 1875 si Thomayer dokonce povzdechl v dopise Aloisi Jiráskovi: „Se mnou není (= Frída) více tak sdílným jako býval. Však jsem mu ještě ve dnech jeho slávy tu a tam vyčetl některou nekorektnost, a to mu tuším nebylo milé.“¹¹⁶ Přesto Thomayer jako přítel a lékař pečoval o Vrchlického až do jeho smrti.

Thomayer se vyjádřil o svých pražských stycích a zájmech těmito výstižnými slovy: „V dosavadních pamětech pražských mluvil jsem téměř výlučně o svých četných stycích s literáty a umělci. Zdálo by se proto, že pro styky tyto zanedbával jsem studium, jež mne mělo k vlastnímu povolání mému připravit. Než tomu nebylo tak. Styky s literáty a výtvarnými umělci vyhledával jsem jen ve volných chvílích. Se soudruhy universitními, tedy s posluchači lékařskými, společensky málo jsem obcoval. Dával jsem přednost společnosti rytířů ducha a měl jsem štěstí, že značná většina literátů a umělců, kteří se mi stali blízkými, později vyrostla v přední muže svého národa.“¹¹⁷

Cílevědomý Thomayer se s mravenčí pílí věnoval studiu medicíny, k níž ho poutal opravdový zájem, a proto skládal všechny zkoušky na výborné. Poctivě navštěvoval univerzitní přednášky, jeho poznámky z nich, hlavně ze soudní medicíny, se staly tak proslulými, že je po složení doktorátu chtěla celá řada kolegů odkoupit. Studium se snažil ukončit, především z finančních důvodů, co možná nejdříve. První rigorózum vykonal roku 1874. Měl na něj vypůjčený z módy vyšlý svatební oblek od domovníka Peška, u něhož bydlel ve Školské ulici.¹¹⁸ O druhém rigorózu píše 28. 10. 1876 Aloisi Jiráskovi: „I druhé rigorosum odbyto. Nemohu odolati své marnosti, abych Ti nezdělil, že jsem rigorosum přestál skvěle. Dělal jsem je se všeobecným vyznamenáním.“¹¹⁹

Thomayer líčí neutěšené problémy na fakultě a její chudobu: „Fakulta lékařská i nadále zůstávala převážnou většinou německá. Z důležitých předmětů přednášel se česky jen jeden – a to byla vnitřní medicína ve formě kliniky, již řídil Eiselt. Klinika ta vedle současných dvou německých byla pravou popelkou. Německé kliniky přijímaly nemocné vždy dva dny za sebou, a teprve pátého dne připadl příjem klinice Eiseltově. Takový příjem má pro kliniku životní zájem. Klinikový výklad opírá se o demonstrování nemocných.“¹²⁰

Na německých klinikách pro nemoci vnitřní působili v době Thomayerových studií praktické medicíny profesori Josef Halla a Anton Jaksch. Halla byl u českých posluchačů oblíbenější, nebyl přílišným odpůrcem českého národního snažení a za asistenty míval Čechy, např. Eiselta nebo Fuldu. Jeho nejvýraznější vlastností byla roztržitost.¹²¹

Chirurgické kliniky byly v 70. letech také již dvě. Do roku 1873, kdy byla klinika rozdělena, stál v jejím čele prof. Blažina, vyučování na tomto ústavě bylo velmi chabé. Řízením nové kliniky byl pověřen prof. Heine z Inšpruku, výuka se zdokonalila a zpřísněla.¹²² Thomayer u něj složil rigorózum z chirurgie v listopadu 1876.¹²³

Se studiem na ještě nerozdělené univerzitě skončil Thomayer v červenci roku 1876, za doktora veškerého lékařství byl promován 9. prosince 1876. V Jiráskově pozůstalosti o tom nalezneme doklad - tištěné promoční oznámení od Thomayera: „Josef Thomayer z Trhanova v Čechách, kandidát veškerého lékařství, byl v sobotu dne 9. 12. 1876 o 12. hodině polední na vysokých školách Karlo-Ferdinandovských za doktora veškerého lékařství veřejně povýšen, o čemž uctivě známost činí.“¹²⁴ Bylo to první potvrzení vysokoškolského stupně v rodině. Jako doktor medicíny měl teď volnost v usazení se a provozování svobodné praxe.

Z Thomayera se v Praze rychle stává populární a úspěšný praktický lékař, brzy i přední klinik a výborný teoretik, univerzitní profesor a národní buditel. Na vidinu neutěšené budoucnosti lékaře, na niž si postěžoval v dopisech adresovaných Aloisi Jiráskovi, brzy zapomíná: „V posledních dobách pracuji v medicíně upjatě, cítím, že bych mohl se snad

někdy státi vynikajícím - avšak chybí mi peníze ku vzdělání mému dalšímu, nemohu jak boháč prodletí několik roků v cizině, a tak mi nezbývá nic jiného, než usednouti se do malého některého městečka jako praktický lékař - a dát vale všem snům mládí... Žel, že jedině bohatý může se státi dobrým lékařem, leda by mu kynula nevýslovně slastná hvězda - té však nemám já, který od nejútlejšího mládí píd' půdy za pídí trpce si musel dobývati. (20. 2. 1875)¹²⁵
„Praktického lékařství venkovského se bojím jako své smrti, vidím, že bych v něm pochoval své mládí, své plány - své všecko. Možná, že bych se měl dobře, s materiellním ohledem - pak zbyde mi málo času k vlastní práci. (23. 3. 1877)¹²⁶

Po promoci

Podle dochovaných fotografií můžeme soudit, že si Thomayer zakládal na impozantním zevnějšku. Jak vypadal, když se stal lékařem, se dovídáme z článku prof. MUDr. Josefa Císlera (chodského rodáka, profesora otorinolaryngologie v Praze a spisovatele) v Časopise lékařů českých: „Na Thomayera jako gymnazistu se již nepamatuji; mé první vzpomínky naň spadají už do jeho medicínských studií a do doby jeho doktorátu. V té době měl již tvář obrostlou uhlově černým plnovousem, jak se na tehdejší dobu slušelo. Tvář ta, oživená jeho tmavým, pronikavým okem byla mužně hezká.“¹²⁷ Prof. Vladimír Vondráček líčí Thomayera následovně: „Thomayer byl muž vysoké postavy, černovlasý, později ovšem šedivý. Měl plnovous krátce přistřižený do špičky, tmavě hnědé, bystré až pronikavé oči. Byl obesní. Strojil se jednoduše, tmavě. Nosil i v zimě černý 'listráček'.“¹²⁸

Po skončení vysokoškolských studií absolvoval Thomayer jednoroční dobrovolnickou vojenskou službu v posádkové nemocnici č. 11 v Praze. K jejímu výkonu nastoupil 1. 10. 1876, ukončil ji 1. 10. 1877.¹²⁹ Aloisi Jiráskovi o tom 28. 10. 1876 píše: „Pro primo vojačím: Bydlím ve vojenské nemocnici, mám každý šestý den službu a dobře se mám.“¹³⁰ Medik sloužil tehdy ve vojenských nemocnicích, nějakého výcviku ve zbraní se mu nedostávalo. Mohl tak pokračovat ve svých studiích. Kdo dobře plnil své povinnosti, tomu se sloužilo příjemně. V té době byl současně demonstrátorem v patologicko-anatomickém ústavu u prof. E. Klebse¹³¹ a praktickým lékařem. Nejvíce ho zajímala tuberkulóza, jejíž příčinou byla chudoba. Thomayer tu mohl pitvat a měl spoustu materiálu. Místo demonstrátora bývalo placené, přednostně ho dostávali chudí studenti.

Svoji první lékařskou praxi spojil s chirurgií, od 1. 10. 1877 do 1. 10. 1879 působil jako operační elév na německé chirurgické klinice, kterou vedl zpočátku prof. Heine.¹³² Později stáli v jejím čele prof. V. Weiss a K. Gussenbauer.¹³³ Dostal k tomu zemské stipendium 300 zlatých, které bylo určeno pro operační chovance na chirurgických klinikách.¹³⁴ Od 1. 10. 1879 do 1. 1. 1880 externoval Thomayer v ústavu pro choromyslné u prof. J. Fischla. Záhy však přešel k internistům, vnitřní lékařství odpovídalo jeho hloubavé povaze a sklonu k logickému myšlení. Ocitl se v centru dění. Interní lékařství na přelomu století nebylo ještě rozštěpeno na speciální obory, internista musel umět provádět i laryngoskopická vyšetření a ovládat neurologii. Od 1. 1. 1880 do konce roku 1883, kdy se stal docentem, byl asistentem u svého nejoblíbenějšího profesora Bohumila Eiselta na jeho české lékařské klinice,¹³⁵ která trpěla nedostatkem lůžek a nemocných vhodných k demonstrování nemocí. Zavedl léčení

ambulantních nemocných, což zmiřňovalo chudobu kliniky. Orientovat se začal na medicínu francouzskou, ne německou, jak bylo v tehdejší době zvykem. Do této doby spadají jeho první vědecké cesty do Paříže a Londýna. V Paříži pobýval na chirurgické klinice prof. A. Verneille a J. Péana, v oblibě měl zvláště neurologa prof. Jeana Martina Charcota, jenž značně ovlivnil jeho lékařské názory na celý život.¹³⁶ Charcotova fotografie pak zaujímal čestné místo na Thomayerově pracovním stole.¹³⁷ Než se 19. století přehouplo ve 20., stačil vycestovat ještě do Itálie, Skotska, Slovinska, Řecka a Alžíru.¹³⁸ Hluboké zážitky získané při cestách v cizině i doma podněcovaly Thomayerovu pracovní iniciativu, tvořivé síly myšlení a konání.

Velkou měrou se zasloužil o zlepšení podmínek na českých klinikách. Před svou habilitací se v dopisech svěřuje Jiráskovi se svými obavami z budoucnosti a s nechutí psát v němčině: „Pomyslím poznenáhlu na habilitaci, nevím, zdaž spekuluju dobře. Že nejsem ve své věci nejhorší, tím se chci chlubit, ale co z toho všeho kouká?... Jsem rozmrzelý, když se dívám do budoucnosti. Pracuju pilně, ba velmi pilně - ale nesvítá mi v tom temnu, v němž tápu. Mohl jsem dávno na venkov, moh jsem býti praktický lékař, byl bych se stal novellistou, a možná že bych žil spokojeně, tak ale pomalu mládí ode mne prchá a já pořád nevím, co ze mne bude. (prosinec 1880)“¹³⁹ „Píšu v okamžiku velikou práci pro odbornou pathologii, dvě prací pro náš časopis, dále konkurenční práci pro cenu, již vypsal náš spolek, a německou práci jednu - jiná německá se tiskne. Bylo mi trudno, když jsem po německu psal, ale poměry mne dohnaly. Uhání se na mne, abych se habilitoval, a poněvadž se musím habilitovat na německé fakultě, musím dbáti, aby mne lidé, kteří rozhodují, znali a musil psáti po německu. Ovšem mám svědomí potud čisté, pokud jsem výsledek práce nejprve předložil našemu spolku a pokud současně to také vydám po česku, ale vzdor tomu mne to pálí, nenávidím tu němčinu jako smrt. (19. 9. 1887)“¹⁴⁰ Pro vnitřní lékařství na již české (krátce po rozdělení univerzity) lékařské fakultě byl mladý vědátor habilitován dne 16. 12. 1883. Potvrzeno to bylo výnosem ministerstva školství a národní osvěty z téhož dne č. 23142.¹⁴¹ Přestal být Eiseltovým asistentem, mohl od této chvíle pořádat přednášky a podepisovat své vědecké práce s titulem docent.

Soukromou praxi lékařskou, která byla pro tehdejší lékaře nezbytná, začal vykonávat 14. 1. 1884.¹⁴² V Praze byl praktický lékař především internistou, dětským a rodinným lékařem, který znal osudy celé rodiny a na nějž se rodinní příslušníci obraceli o rady i v důležitých životních otázkách. Výnos ze soukromé praxe nebyl příliš jistý: honoráře vysoké nedostával, pozdější psychiatr Vladimír Vondráček vzpomíná, že roku 1907 bral Thomayer za dlouhá vyšetření 1 až 2 zlaté (= 2-4 koruny), „podle kabátu“, ¹⁴³ chudé léčil zadarmo. Finanční zisk

nepokládal za cíl svého konání. Ke všem pacientům se choval stejně stroze, hypochondry, povaleče a vznešené lidi nesnášel. „Jeho pacienti, kteří měli ke skvělému diagnostikovi neobmezenou důvěru, zvykli si od něho slýchat spíše jen výraz sarkastický, drsnost bezohlednou, jízlivost krutou a přece se k němu vraceli, vědouce, že jsou pro něho čímsi více než klinickým předmětem.“¹⁴⁴ Svou výtečnou pozorovací schopnost, která se u něj projevovala už v dětství, tu spojil s uměním fyzikální diagnostiky (poklep a poslech dovedl k dokonalosti), rozpoznáváním chorob i jejich léčením. Thomayer žil v době tzv. terapeutického nihilismu, kdy terapie byla pokládána za něco méněcenného, diagnóza stála nade vším. Vnitřní lékařství postavil u nás důsledně na patologicko-anatomickou a patologicko-fyziologickou základnu. Patřil k prvním lékařům, kteří se dívali na pacienta jako na celek. Vypozoroval například, že spousta kožních chorob souvisí s vnitřními či neurologickými chorobami, což bylo později vědecky dokázáno. Předepisoval jednoduché recepty, neměl rád kombinování léků a všelijaké moderní preparáty, někdy posloužil jen dobře udělenou radou. Byl dobrým psychologem, často používal psychického vlivu a svým vystupováním a svými slovy působil na pacienty.¹⁴⁵ Jeho jméno se brzy stalo po Praze známé, naprostá většina pacientů jej měla v oblibě, ctily a zbožňovaly jej celé generace.

V té době se přestěhoval do bytu, kde měl konečně samostatný mládenecký pokoj, na Václavské náměstí č. 72. Bydlel ve druhém patře starého domu, který se nacházel na rohu náměstí a Mezibranské ulice. Měl tu zařízenou vlastní ordinaci, o níž píše pravděpodobně K. M. Čapek-Chod v románu Antonín Vondřejc. Po zazvonění se vstupovalo po pavlači do čekárny, kde si bylo možné prohlédnout řadu velikých obrazů (byla tu např. kolorovaná perokresba zachycující Jana Sladkého Kozinu, Thomayerova oblíbeného hrdinu, od Mikoláše Alše). Vedle ní se nacházela velická knihovna s kruhovou pohovkou uprostřed, knihovnou se procházelo do ordinace, za níž se nalézaly ložnice a velická jídelna. K bytu patřil balkón, na nějž se prý Thomayer někdy odvažoval vstoupit jen ve spodním prádle, když se na Václavském náměstí něco zajímavého dělo. Nevadila mu takováto exhibice, někdy dal velice málo na úsudek lidí. Sám býval dost tolerantní.

Za ocitování stojí zajímavá představa o každodennosti praktického lékaře z poutavých vzpomínek jednoho z nejznámějších pražských praktických lékařů a fakultních profesorů Vladimíra Vondráčka: „Většina lékařů ordinovala, a tak jsem přirozeně ordinoval i já. Nemohu říci, že nerad. Rád, velmi rád. Každý pacient byl do jisté míry nový objev, nová skutečnost, nové poznání, kontakt s člověkem, jenž hledá pomoc... Byla to dobrá škola. Co nasbíral člověk na klinice, uplatnil v ordinaci, ale vedle toho byl ve své ordinaci samouk a přišel na věci, o kterých se na klinice nedověděl, a tak i to, co získal v ordinaci, uplatnil na

klinice... Moje paní mi v mé lékařské činnosti vydatně pomáhala ve všech ohledech. Objednávala pacienty, zapisovala, hledala v kartotéce, vyšetřovala moče, aplikovala diathermie, elektrisovala obrny, dávala iontoforesu, aplikovala 'jiskřičky', při vyšetřování psala, co jsem diktoval, ale dělala mi i výpisy z časopisů, přepisovala na stroji moje práce a soudní posudky, vedla účetnictví. Dělala daňová přiznání. Chodila pro soudní spisy. Obstarávala lístky do divadel, vedla domácnost, hostila přátele... Nikdy jsem nečinil rozdíl mezi soukromým a pokladenským pacientem... Měl jsem velké karty s předtiskem: adresa, hlavní otázky, anamnestické a status praesens: postava, zornice, plíce, srdce, reflexy atd... Poměr k ordinaci byl u různých profesorů různý. Mysliveček ordinoval nerad, Henner rád, myslím, že i Charvát rád. Ne pro zisk a slávu, také ne jenom 'pro pomoc trpícímu', ale ze zvědavosti a zvědavosti a se zájmu o biologii, patologii, psychologii a ze společné radosti, kterou jsme prožívali s pacientem, jemuž svěčování se dělalo tak dobře, jako nám přijímání informací a řešení případů... Ordinoval jsem pro choroby vnitřní, nervové a duševní. Moje praxe byla hodně interní a ti známí lidé, o kterých píš, obraceli se na mne pro své obtíže interního rázu. Na druhé straně pro rodinu nebylo těžké přivést ke mně duševně chorého, vždyť mu mohli říci, že jde k internistovi... V praxi člověk leccos zažije, příhody zajímavé, příhody veselé, příhody smutné i tragické. Dobrý poměr mezi pacientem a lékařem je důležitý pro úspěšné léčení.“¹⁴⁶

9. září 1886 byl Thomayer jmenován mimořádným profesorem speciální patologie a terapie nemocí vnitřních,¹⁴⁷ opustil I. internu a stal se nástupcem přednosty Emericha Maixnera (1847-1920) na české fakultní poliklinice, již vedl déle než půldruhého desetiletí (vznikla roku 1884 ze soukromého poliklinického ústavu docenta Emericha Maixnera umístěném ve Vladislavově ulici, roku 1888 byla přestěhována do větších prostor ve Vodičkově ulici).¹⁴⁸ Poliklinika se potýkala s nevhodnými podmínkami, přesto poskytovala na svou dobu výtečnou lékařskou péči. Stala se i centrem vědy a pedagogického působení. Thomayerova vážnost stoupala rychle mezi lékaři i na univerzitě mezi profesory. 18. 3. 1897 získal titul a charakter řádného profesora, 23. 8. 1902 byl jmenován přednostou II. české kliniky pro nemoci vnitřní.¹⁴⁹ Ta se stala konečně rovnocenným partnerem I. interní kliniky a často ji i předčila. Pěstovaly se na ní všechny obory interny (tehdy nazývané speciální terapie vnitřních nemocí), pneumologie, kardiologie, endokrinologie i neurologie jako konkurence Haškovcově neurologické klinice, která vznikla brzy nato.¹⁵⁰ Stav kliniky byl v době Thomayerova nástupu ubohý, Thomayer se ji snažil během svého téměř dvacetiletého působení rozšiřovat a zvelebovat: z jedné větší místnosti byla vytvořena posluchárna, z

několika menších pokojů vznikla ambulance, upraveny byly i další místnosti pro rentgen, vodoléčbu a elektrokardiograf.¹⁵¹ O příjmech, jaké pobíral, se nedochovaly žádné záznamy.

Jak vypadal Thomayerův všednodenní program? Ráno vstával v pět hodin, někdy i dříve, a psal. Okolo sedmé byl na klinice, udělal rychlou, obsažnou a instruktivní vizitu a posadil se do ambulance (na ambulanci rád líčil své příhody z cest a vyprávěl historky o známých lidech), okolo jedenácté odcházel na návštěvy. Přijímat pacienty ve své soukromé ordinaci začínal ve tři. Po ukončení ordinace chodil do kavárny Louvre na Ferdinandově (dnešní Národní) třídě. Po večeri, kterou míval v sedm hodin, chodil spát. Prohlašoval: „Je mi milejší dobře prospaná noc než sláva vědecká.“¹⁵²

Thomayer nevykonával žádné vedlejší služby, jen ke konci svého činného věku byl cenzorem ve Slovanské životní pojišťovně.

Sobě si Thomayer naordinoval delší chůzi nejlépe pro každý den. Sporty nepěstoval žádné - to ostatně tehdy nebylo zvykem. Miloval všelijaké výlety a procházky na různá přírodně nebo historicky zajímavá místa, při nichž mnohokrát spřádal osnovy pro svá medicínská i beletristická díla. O nedělích začal pořádat pravidelné výlety se svými přáteli pěšky po Praze, mnohokrát do pražské Troje, nebo vlakem na určité místo a pak se samozřejmě někam pochodovalo. Nejčastějším a prvním účastníkem těchto nedělních vycházek byl Thomayerův velmi milý přítel Alois Jirásek (1851 – 1930). Ten se stal roku 1888 profesorem v Praze, a tak od roku 1889 se tyto výlety staly téměř pravidelnými. K prvním účastníkům patřili: Jaroslav Vrchlický, který s pojmem výlet spojoval povinné posezení v hostinci, Zikmund Winter, „křišťálově čistý charakter a milý, vtipný společník,“ a prof. Stupecký.¹⁵³ Často navštěvovali hradní zříceniny, ale ne každý výlet se povedl výtečně. Například výlet do Příběnic se minul cílem, protože výletníci Příběnice nenašli. Výletu se toho dne (2. 4. 1893) účastnili Thomayer s Jiráskem a Vrchlickým.¹⁵⁴ Pozdějšími účastníky se stali: K. V. Rais od roku 1901 (po ochuravění Vrchlického, jenž přestal chodit), Karel Kruis,¹⁵⁵ Otakar Mokrý, Antonín Klášterský¹⁵⁶ a Bedřich Frída (po smrti svého bratra Jaroslava Vrchlického roku 1912).¹⁵⁷ Jejich počet se však postupem času zmenšoval, na věky odešli Stupecký, Vrchlický (1853 – 1912, umíral pomalu 4 roky), Winter (zemřel nečekaně) i Kruis (roku 1918). Dlouhé procházky se měnily v kratší.¹⁵⁸

Josef Thomayer se zajímal o veřejný život a účastnil se jej, byl aktivním odpůrcem rakouské monarchie. V květnu 1917 podepsal Manifest českých spisovatelů, vyzývající české poslance na Říšské radě, aby hájili české národní zájmy proti vídeňské vládě. Podepsání manifestu bylo odvážným činem, šlo o první veřejný masový projev, kterým vyjádřili Češi svůj odpor proti rakousko-uherské monarchii. Počátky Manifestu je nutno sledovat již od

ledna 1917, kdy mladý historik Jan Heidler napsal na výzvu šéfa činohry Národního divadla Jaroslava Kvapila protestní projev, který měl být předložen předsedovi Národního výboru Karlu Mattušovi. Na stylistických modifikacích dalších verzí tohoto textu se podíleli Josef Thomayer a Jaroslav Kvapil. Vlastní text Manifestu pochází z dubna 1917 a je dílem jen Jaroslava Kvapila. Manifest se stal jedním z podnětů k ustavení Rady spisovatelů (17. 10. 1917).¹⁵⁹

Do penze odešel Thomayer na vlastní žádost 1. 6. 1921, kdy mu v osmašedesáti letech začaly ubývat životní síly.¹⁶⁰ Opět se začal věnovat literatuře. Na II. interní klinice se rozhořel boj o nástupnictví. Po dobu nemoci zastupoval Thomayera asistent Bohumil Prusík, kandidáty na přednostu byli Josef Pelnář a Jan Hnátek. Kliniku převzal nakonec jeho žák Josef Pelnář.¹⁶¹ Nástupní přednášku o osobnosti a přínosu svého předchůdce pronesl 13. 6. 1921.¹⁶² Během téměř dvaceti let svého působení na klinice založil českou internistickou školu a vychoval řadu odborníků, vědeckých pracovníků a stovky praktiků. Klinika a nemocnice se dlouhodobě nacházely v neutěšeném stavu, jež vylíčil prof. Zdeňek Mařatka ve svých Pamětech: „Profesor Pelnář převzal II. interní kliniku po Thomayerovi roku 1921 a organizačně ji přebudoval. Avšak prostorové a personální vybavení bylo ještě v roce 1936, kdy jsem zde jako medik nastoupil, zastaralé a z dnešního hlediska neuvěřitelné. / Jedním z hlavních nedostatků kliniky bylo to, že až do konce války přetrvával stav odpovídající archaickému názoru, že nemocnice slouží tomu, aby tam leželi nemocní a byli ošetřováni na lůžkách, a že se vůbec nepočítalo, že jsou potřebné nějaké vedlejší místnosti k vyšetřování, přípravě jídel, léčebným výkonům atd. Odpovídal tomu i nedostatek hygienických zařízení. Klosety byly v malých komůrkách oddělených z chodbiček mezi pokoji a jídla se upravovala a servírovala na chodbičce k záchodu, tamtéž se připravovaly injekční stříkačky atd. / Klinika byla umístěna v přízemí a třech podlažích: v přízemí byla ambulance a vodoléčba, kde kraloval prof. Cmunt. V ostatních patrech bylo vždy po jednom velkém pokoji o 18 a 20 postelích a jeden až dva pokoje asi o 6 lůžkách. Velké pokoje byly průchozí, tj. sloužily zároveň jako chodba mezi ostatními místnostmi na poschodí. Bylo tu neuvěřitelné procesí personálu, mediků, lékařů, pomocnic, návštěv, jež stále procházely sem a tam a rušily klid nemocných i vyšetřujících. Topilo se v jedněch velkých kamnech na uhlí, jež stály uprostřed místnosti a sálaly horko do nejbližšího okolí. Zde byli nemocní téměř upečení, kdežto ve vzdálenějších místnostech mohli zmrznout.“¹⁶³

Do penze odešel Thomayer o několik let dříve, než bylo zvykem. O svém odchodu prohlásil podle Alaricha: „Já nejsem žádná primadona, já jdu do penze, pokud jsem ještě neztratil hlas.“¹⁶⁴ Prezident ho dal dekretem ze dne 19. 4. 1921 na trvalý odpočinek a vyslovil

mu při této příležitosti vlastnoručním listem své uznání za akademickou a vědeckou činnost. Výše penze byla však definitivně určena kvůli několika nedorozuměním až roku 1923 rozhodnutím zemské správy politické v Praze ze dne 7. 4. 1923. Výhody pro udělení penze neměl žádné. Důchod mu byl určen v obnosu 21 408 korun ročně. S drahotnými a nouzovými přídavky, které stanovily zákony ze dne 25. 11. 1920 a ze dne 3. 3. 1921 uveřejněné ve Sbírce zákonů a nařízení, pobíral celkem 2 159 korun měsíčně.¹⁶⁵

Ani v penzi neztratil Thomayer zájem o svůj obor. Jeho věrní žáci Josef Pelnář a Ladislav Syllaba za ním chodili pravidelně na Štědrý den a o jeho svátku. Někdy si je zval i na oběd. Jak mohli, navštěvovali ho ostatně všichni jeho žáci. I Vanýsek z Brna, kdykoliv byl v Praze, stavěl se u Thomayera. Nejmladším jeho odchovancem byl poslední jeho asistent. František Rosol, který chodil za svým učitelem na jeho přání pravidelně.¹⁶⁶

Zdá se, že Thomayer téměř neměl čas na intimní život. Po celý život zůstal svobodný a o jeho vztahu k ženám nevíme skoro nic. Není známo, že by měl nějaký dlouhodobý milostný vztah. Z jeho vzpomínkové kapitolky Rozpaky v Trhanově se dovídáme, že jeho matka mu vyhledala bohatou a hezkou nevěstu, ale on se nedal lapit do sítí manželských. Nikde jinde tato epizodka z Thomayerova života ale doložena není. Thomayerův fond v LA PNP neobsahuje žádnou milostnou korespondenci, nalezneme tu jen několik dopisů od žen. Thomayerovy odpovědi se nedochovaly, otázkou zůstává, zda na dopisy vůbec reagoval. Již během studia medicíny měl mladý Thomayer pocit, že se odlišuje od ostatních, což sděluje Aloisi Jiráskovi v dopise z 20. 2. 1875: „Taky stárnu. Odkázán nejvíc jen na sebe a své studium, započal jsem dráhu státi se podivínem - a věru již, již to cítím, že nevrátím se k cestě jiné.“¹⁶⁷ V pozdějším dopise (1. 6. 1877) svému nejmilejšímu příteli oznamuje: „Já se připravuji plnou měrou na život starého mládence. Ať již zůstanu v Praze, anebo se stanu praktickým lékařem, což si ostatně nijak více nepředstavuji tak hrozné, poněvač je to téměř nevyhnutelné, budu živ sám. Maluji si život takový vždycky idyllicky krásně.“¹⁶⁸ V Alarichově Medicíně v županu objevíme tuto „Mládeneckou“ anekdotku: „Starý Hlava se jednoho dne oženil a ve sboru bylo o jednoho mládence méně. I potkal mládenec Thomayer Deyla, pohovořil o Hlavově ženitbě a posteskli si : Jojo, život může být tak krásný a nešinec se musí až do smrti protloukat s tou zatracenou polygamií.“¹⁶⁹ Vůči ženským posluchačkám na české lékařské fakultě byl Thomayer značně tolerantní.¹⁷⁰

Thomayerův život byl přeci jen bohatý: náročná lékařská práce jej sice zcela pohltila, přesto si vždy našel čas na vlastní literární práci i ostatní činnosti. Rodinu nepostrádal, tu mu vlastně nahrazovaly sestry s jejich dětmi, byt a ordinaci mu poklidila hospodyně. Kolem sebe měl denně mediky, kteří ho respektovali a obdivovali.¹⁷¹

Asi roku 1918 onemocněl karcinomem konečníku.¹⁷² Jedná se o vleklou nemoc, pacient dlouho trpí značnými bolestmi, než zemře. Odmítl operaci, neboť se vždy na chirurgické zákroky díval skepticky, o čemž vypovídá následující anekdota: „Profesor Thomayer onemocněl nádorem tračníku. Ošetřující lékař přivolal ke konziliu profesory Syllabu a Pelnáře. Nemocný vyslechl mínění internistů, doporučení k chirurgickému zákroku však odmítl slovy: 'Pánové, já chci zemřít rukou boží, a ne lidskou.'“¹⁷³ Poslední dva roky svého života trpěl nádorem tlustého střeva. Jeho odchovanci prof. Ladislav Syllaba a prof. Josef Pelnář o něj v jeho posledních letech věrně pečovali.¹⁷⁴

Trpěl průjmy, zemřel podobně jako jeho otec a starší bratr Antonín karcinomem žaludku a jater. „Všichni blízcí žáci Thomayerovy se kolem něho vystřídali v jeho posledních chvílích. Neumíral osamělý starý muž, umíral otec četné milující rodiny. Zemřel klidně, bez smrtelného zápasu ráno dne 18. 10. mezi sedmou a půl osmou.“¹⁷⁵ Skonal v Praze roku 1927, pochován je na hřbitově v rodném Trhanově. Lékařská fakulta Karlovy univerzity obdržela nespočetné množství projevů soustrasti, které přišly např. z kanceláře prezidenta republiky, od všech důležitých ministerstev, od zemské správy politické, nejvyššího správního soudu, zemského trestního soudu, od děkanů lékařských fakult v Brně a Bratislavě, od německé lékařské fakulty pražské, od děkanů filozofických fakult v Praze a Brně, od děkana české i ruské fakulty v Praze, od různých lékařských spolků, od městského muzea pro vlastivědu Klatovska.

Zanechal po sobě jmění 600 000 korun, odkázal jej Ústřední matici školské. Matice školská sice roku 1927, kdy Thomayer umírá, stále ještě existovala, na školy ale dohlížel stát a peníze byly během jednoho měsíce vydány na platy učitelů. Jejich krytí si mohla Matice opatřit z jiných zdrojů. Prof. Vladimír Vondráček Thomayerovi vytýká, že kdyby byl založil nadaci na udělování cen či cestovních stipendií, přineslo by to českému lékařství veliký užitek na 13 let.¹⁷⁶ Svou knihovnu odkázal Národnímu muzeu, výtvarné sbírky odkázal Národní galerii.¹⁷⁷ Svědčí to o jeho národním cítění.

Na závěr této kapitoly bych si dovolila citovat upřímný projev soustrasti děkana FFUK v Praze: „Profesorskému sboru lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze... Pod dojmem těžké ztráty, jež smrtí slavného učenice pana prof. Dra Josefa Thomayera postihla celý vědecký i umělecký svět český a jež vnesla smutek zejména v řady profesorského sboru tamní fakulty, vyslovuji hlubokou soustrast, jak jménem svým tak i za celý sbor naší fakulty, která veliké dílo zvěčnělého vždy obdivovala právě tak, jako si vážila jeho šlechetného srdce... V Praze dne 20. 10. 1927.“¹⁷⁸

Thomayerova vědecká škola

Thomayer působil nejen jako první český internista, jenž u nás postavil vnitřní lékařství zcela na anatomicko- a patologicko-fyziologickou základnu, ale byl i vynikající pedagog české lékařské fakulty v Praze, který dokázal vychovat celou generaci předních českých lékařů. Vytvořil díky svým organizačním schopnostem proslulou lékařskou vědeckou školu, vštěpoval jí vysoký ideál lékařské etiky; její význam přesáhl obor vnitřního lékařství. Pro své žáky znamenal nejen učitele, ale i přítele, dokonce i otce, i když u zkoušek byl velmi přísný a medicíci proto dělali zkoušku z interny raději u prof. Emericha Maixnera. Přesto uměl mistrně předávat štafetu poznání mladším.

Ze svých žáků měl v největší oblibě ty, kteří pocházeli ze Šumavy (především z okolí Domažlic). Jedině tam se podle jeho mínění rodili chytří lidé, nejhlopější pocházejí naopak z Prahy a okolí. Za ocitování stojí lékařská anekdota na tohle téma o medikovi popletovi, jenž se chystal na rigorózní zkoušku k Thomayerovi: „Pepík ho roznese na kopytech“, pravili si (kliničtí asistenti a subalterní lékaři). 'Proč, trouba, nedělá rigorosum u Maixnera?' Přišel den zkoušky a doktoři si vzali mládence stranou: 'Budete-li plavat, a vy budete plavat, zeptá se vás pan profesor, odkud jste. Chcete-li projít, musíte odpovědět, že z Trhanova. Pamatujte si, z Trhanova.' A mladý muž plaval a povídal Thomayerovi o interní medicíně podivné věci. Thomayer se naň zadíval, sepal ruce a zvolal: 'Probůh, ustaňte! Odkud jste?' 'Prosím z Trhanova.' Thomayerovy ruce bezvládně klesly k listráčku: 'Proč jste se nepřipravil?' 'Prosím, já se připravoval, ale mám trému.' 'Být z Trhanova a mít trému, to nejde dohromady. Já vám dám přátelskou radu: Především si zažádejte o domovské právo do Prahy a za druhé nechte medicíny.' A rozrušen a dojat opustil místnost.¹⁷⁹

Jak se graduovaný lékař mohl stát profesorem a vědcem? Lékařská fakulta pražské univerzity produkovala již od svého založení v roce 1348 na svou dobu špičkové odborníky, plnila i funkci nejvyšší soudobé vědecké autority. Pozoruhodné je, že převratné středověké lékařské objevy se pojí pouze s univerzitní půdou, kde se pěstovala převážně teoretická věda a výuka, ne s některým ze špitálů. Ty měly proto minimální význam pro soudobou lékařskou vědu i výuku.¹⁸⁰

Prokázat návštěvy lékařů u pacientů ve špitálech je obtížné. Za nejstaršího lékaře, který toto činil, je považován Albík z Uničova, jenž počátkem 15. století mohl jako vyšehradský kanovník navštěvovat špitál pod Vyšehradem, jako proslulý lékař zajímající se i o chudé

fungoval jako jakýsi ústavní lékař, jako profesor lékařské fakulty měl do špitálů vodit své žáky k jakýmsi klinickým demonstracím, jako představitel fakulty mohl navíc nad špitály vykonávat odborný dozor.¹⁸¹ V počínání Albíka z Uničova lze tudíž spatřovat zárodky klinické výuky a pěstování vědy na klinikách v našich zemích. Termín klinika se u nás začal používat až v první polovině 19. století: dřívější označení „praktická škola“ znamenalo „lékařskou školu“ (= interní kliniku) a „chirurgickou školu.“

Pražské špitály a nemocnice se začaly systematictěji využívat pro praktickou výuku medicíny a pro pěstování lékařské vědy až v druhé půli 17. století. Pacienty ve špitálech měli povinně navštěvovat budoucí doktoři medicíny i chirurgové. Profesori ale rádi návštěvy nemocných se studenty zanedbávali, praktická výuka byla několikrát upravována, ale ještě v polovině 18. století se všechna pravidla striktně nedodržovala.

Klinická výuka má tedy své počátky v návštěvách profesorů s mediky u pacientů v domácnostech nebo ve špitálech. Jako první byl touto prvotní formou klinické výuky pověřen A. V. Rings. Stalo se tak císařským reskriptem z roku 1744. Se studenty navštěvoval své pacienty na novoměstském fyzikátu, ve věznicích a chudobincích. Od druhé poloviny 18. století se demonstrace profesorů pro mediky přesunuly do významnějších pražských špitálů.¹⁸²

Interní klinika má svůj počátek v pravidelných přednáškách prof. T. Bayera, jenž je podle nařízení z roku 1767 konal ve vojenské nemocnici v Hybernské ulici, kde působil jako lékař.¹⁸³ Těsnější spolupráce mezi lékařskou fakultou a nemocnicí milosrdných bratří Na Františku byla navázána v době osvícenských reforem, které měly přispět ke zkvalitnění teoretické i praktické výuky lékařů. Od roku 1778 se zde konala praktická výuka mediků ve vnitřním lékařství pod vedením profesora Josefa Plenčiče. K dispozici měl původně 8 lůžek, později 58. Po jeho smrti roku 1785 za něj nastoupil profesor Antonín Sebald. Ten měl k dispozici i ošetřovatele, schopného novice, jenž mu při výuce pomáhal jako asistent.¹⁸⁴ Roku 1790 byla z popudu panovníka otevřena na Dobyčím trhu, dnešním Karlově náměstí, všeobecná nemocnice v zadaptovaném bývalém ústavu šlechticů. Od školního roku 1791/92 sem byla přenesena klinická výuka studentů lékařské fakulty, neboť v nemocnici milosrdných směli být hospitalizováni pouze muži, ženy a děti směly být přijímány jen ambulantně.¹⁸⁵ Počet klinických míst byl sice poměrně malý, klinikám (= interní a chirurgické) stálo k dispozici 6 lůžek pro ženy a 6 pro muže, ale ke každé klinice patřilo oddělení, z něhož si profesori vybírali vhodné pacienty na klinická lůžka. Profesori se zpočátku starali jen o klinické pokoje, oddělení vedli primáři. Interní kliniku tvořily tři místnosti umístěné v přízemí východního postranního křídla nemocnice. Prostřední místnost představovala posluchárnu, v

postranních se nacházeli mužští a ženští pacienti a příslušná lůžka ošetřovatelek. O poschodí výše se nacházela chirurgická klinika o stejném počtu lůžek. Její posluchárna sloužila zároveň jako operační sál.¹⁸⁶ Během první poloviny 19. století došlo ke zdvojení obou základních klinik., roku 1811 byla trvale sloučena funkce profesora (přednosta kliniky) s funkcí primáře (přednosta oddělení). Přínosné, ale i problematické spojení (řešila se především finanční otázka) veřejné zdravotní instituce, řízené ředitelem nemocnice, s institucí studijní a vědeckou, která podléhala ministerstvu školství, tak bylo definitivně zpečetěno. Každé rozšíření všeobecné nemocnice bylo přínosem i pro lékařskou fakultu. Druhá polovina 19. století přinesla vznik dalších specializovaných klinik, které bylo nutno po rozdělení fakulty na českou a německou ještě zdvojit, což s sebou přineslo značné prostorové problémy (kliniky potřebovaly stále více lůžek i větší prostory pro rozvíjející se vědeckou práci). Příjem pacientů na česká a německá pracoviště se po rozdělení střídal po dnech (v Praze tehdy fungovaly dvě české a dvě německé kliniky). Do blízkosti všeobecné nemocnice byla přesunuta také teoretická pracoviště fakulty, jež se dosud nacházela v naprosto nevyhovujících prostorách Karolina.

V čele každé kliniky stál profesor, jemuž pomáhal jeden asistent. Na místa asistentů byli dosazováni studenti a absolventi s výborným prospěchem a schopnostmi k samostatné vědecké práci, z nichž se pak povětšinou vybírali kandidáti na profesorská místa. Respektováno bylo přijímání do asistentenské funkce na dva roky, když se asistent osvědčil, mohl v ní setrvat ještě další dva roky, poté musel místo uvolnit dalšímu uchazeči, pokud mu nebyla povolena výjimka. Na místech asistentů se tak nezdálo ocitali habilitovaní soukromí docenti, ba i mimořádní profesori. Konkurence tu byla nesmírně tvrdá, stále se muselo zápasit o prosazení, ale byl to systém, který zaručoval kvalitu kliniky.¹⁸⁷ Roku 1897 byly výnosy ministerstva kultu a vyučování pevně stanoveny podmínky pro získání asistentury: asistenti byli jmenováni na dva roky, prodloužení bylo možné maximálně dvakrát, pak bylo nutné žádat ministerstvo o povolení výjimky.¹⁸⁸

Medici z vyšších ročníků se mohli stát fiškusem (volontérem), když o to požádali některého asistenta a nebyli odmítnuti. Dělali podružné práce, počítali tep, měřili krevní tlak, vyšetřovali moč apod. Mohli se účastnit profesorské vizity.¹⁸⁹

Všichni lékaři, pokud o to projeví zájem, mohli od roku 1819 v nemocnici bezplatně sloužit jako sekundáři na oddělení. Požívali nižšího společenského statusu než asistenti, neměli žádné výhody, byli prostými lékaři jako v jiných nemocnicích. I přesto byl zájemců vždy dostatek, neboť si tak mohli prohloubit odborné vzdělání a zvyšovala se i pravděpodobnost získání místa vysokoškolského učitele. Od roku 1822 se přijímali i

praktikanti z řad studentů z vyšších ročníků. Mladým zájemcům o chirurgii se říkalo od druhé poloviny 19. století operační elévové. Odměny dostávali minimální nebo žádné.¹⁹⁰ Z předchozího líčení jasně vidíme, že klinika, fungující jako síto, byla hned od svého vzniku školícím centrem vědeckých a odborně vzdělaných pracovníků. Ke svému povolání lnuli opravdovou láskou. Úspěch slavili jen ti, kteří měli schopnosti, vůli vzdát se dočasně finančních výhod a odvahu riskovat nejistou budoucnost. Kvalifikační postup si museli zasloužit.

Pacienti vhodní ke klinickým demonstracím byli vybíráni z celé nemocnice. Jak probíhala klinická výuka? Nějaké vedlejší místnosti k vyšetřování či léčebným výkonům neexistovaly. U každého lůžka sestavovali studenti anamnézu, rutinně vyšetřovali pacienty a určovali diagnózu. V posluchárně se posléze diskutovalo o zvláštních případech a o způsobu léčby.

Úroveň lékařské vědy v druhé polovině předminulého století, kdy Thomayer studoval, byla stále nízká a rostla pomalu, i když učinila obrovský pokrok. Medicína ještě nemohla využívat výhod moderních diagnostických přístrojů, vnitřní lékařství bylo založeno jen na patologické anatomii a na základních vyšetřovacích metodách: vyšetření pohledem, poklepem a hmatem. Výsledky těchto klinických vyšetření sloužily ke stanovení diagnózy a průběhu nemoci. Z těchto nálezů vycházely pak vědecké práce.

Thomayerovým dobrým učitelem byl prof. Jan Bohumil Eiselt (1831 – 1908). Od něj se naučil přesné fyzikální diagnostice. Začal sledovat ale i jiné směry, o které se jeho učitel nezajímal: charakterizujícím rysem medicíny 19. století se stala pokračující diferenciací a specializací lékařských oborů (ze základních medicínských oborů - interny, chirurgie a porodnictví - se postupně vyčleňují nové specializace). Jako první u nás se začal zajímat o moderní neurologii (snažil se vytvořit i samostatnou katedru neurologie), kardiologii (obzvláště ho upoutaly cévní choroby)¹⁹¹ a bakteriologii.¹⁹² V jeho snahách můžeme vidět odraz jeho pobytu u zakladatele samostatného oboru neurologie J. M. Charcota v Paříži.¹⁹³

Poliklinika, která se nacházela v tehdejší Hopfenštokově ulici (dnešní Vodičkova ulice), využíval Thomayer, jak již bylo výše zmíněno, nejen k vědecké, ale i k pedagogické činnosti. Její atmosféru vylíčil v obrázku nazvaném Poliklinika. Ordinoval v malinkatém pokojíku a rád polemizoval s asistentem Ladislavem Syllabou.¹⁹⁴ Práce na tehdejší poliklinice byla nelehká, jak výstižně líčí Josef Pelnář: „Ordinovalo se v uzounkém jednooknovém pokojíku, kde Thomayer seděl u dveří při zdi na divánku s panem okresním lékařem Skaličkou, vpravo u okna seděli lékaři na šesti židlích, proti Thomayerovi byl u zdi vyšetřovací stůl, kde vládl vinohradský pan dr. Červenka. Syllaba přiváděl z předpokoje nemocného s napsanou anamnesou, kterou hlasitě přečetl, pak vyšetřoval, ohlásil nález, diktoval terapii, za stolem

doktoři zapisovali do hlavní knihy ev. do chorobopisů nález a psali recepty... Thomayer zatím, byl-li v dobré náladě, a to byl většinou, vypravoval veselé příhody, řešil s námi veřejné otázky, polemizoval i se rozhorloval - vše velmi hlučně, a při tom musil Syllaba vyšetřovat, a to velmi pozorně, neboť nemocní se vraceli a Thomayer nemilosrdně glosoval, přehlédli-li Syllaba něco při prvním vyšetření. Přišel-li případ zajímavý nebo složitý, přestala okamžitě zábava a Thomayer vyšetřoval po Syllabovi ještě jednou; stávalo se, že oba vyšetřovali dvakrát i třikrát po sobě, když se neshodovali. Thomayer nebyl láskyplně snášenlivý k odchylnému mínění, nýbrž polemizoval houževnatě, zřejmě se zlobil - ale měl to rád. A našel-li nějaký detail, který Syllaba přehlédl, nebo vyhrál-li polemiku, vracel se k tématu několik dní po sobě. Teď se zase zlobil Syllaba - a to měl Thomayer také rád. Zrovna omládl a okřál každou vyhranou kontroverzou. Budiž ke sti Thomayerově řečeno, že když sám něco přehlédl nebo špatně posuzoval, měl na sebe zlost taky a vyjadřoval se o své hlavě nevybíravými slovy... V takovém prostředí musil růsti asistent. Slabší člověk by musil místo své po krátké době opustit. Syllaba však rostl... Tak se vyvíjel Syllaba od r. 1895 až do odchodu Thomayerova na II. kliniku 1902.“¹⁹⁵

Thomayerovi se opravdu podařilo založit vynikající školu vnitřního lékařství: vzešli z ní (abecedně řazení podle příjmení) Karel Amerling (pozdější přednosta kliniky v Olomouci, jeden ze zakládajících členů lékařského sboru Thomayerovy nemocnice),¹⁹⁶ Bláha, Josef Císler, Josef Červenka, Ivan Hálek, Jan Heindl, Henner, Herles, Antonín Heveroch, Bedřich Honzák, Jaroslav a Vladimír Jedlička, Charvát, V. Klíma, Odolen Kodým, V. Krahulík, Václav Libenský, Ladislav Naxera, Josef Matyáš, Fr. Opočenský, Antonín Ostrčil, Josef Pelnář (u prof. Thomayera zastával místo hospitanta na poliklinice, pak se stal jeho asistentem na klinice), Ladislav Proch, Bohumil Prusík (Thomayerův asistent; narodil se v Klatovech, jeho otcem byl klasický filolog Blažej Prusík, oblíbený a vážený profesor klatovského gymnázia), František Rosol (poslední Thomayerův asistent), V. Quis, Jan Řepka, Emil Sieber (pozdější přednosta kliniky v Brně), Ladislav Syllaba (1868 – 1930, Thomayerův poliklinický asistent, od roku 1920 vedl I. interní kliniku v Praze), Fr. Svoboda, Fr. Šamberger (Thomayerův poliklinický asistent), Čeněk Šimerka, B. Vacek, Vančura, Rudolf Vanýsek z Brna (Thomayerův klinický asistent, zakladatel proslulé brněnské školy vnitřního lékařství), Vítuj, V. Vyšín a další. Od svých žáků vyžadoval Thomayer především snaživost, přesnost, pravdivost a spolehlivost. I v neděli se museli alespoň na chvíli objevit na klinice. Vztah žáků ke svému profesorovi byl velmi úzký a srdečný.

Nejslavnějšími z nich se stali Josef Pelnář a Ladislav Syllaba, pozdější přednostové interních klinik. Oba měli mimořádné porozumění pro vznik specializovaných oddělení na

svých klinikách, která přispívala k prohloubení vědecké i léčebné práce. Prof. Josef Pelnář byl Thomayerovým krajanem původem z Domažlic. Zprvu pracoval u Jaroslava Hlavy, zakladatele moderní pražské patologicko-anatomické školy, později se stal asistentem na Thomayerově klinice. Od roku 1912 byl mimořádným profesorem, od roku 1920 řádným. V letech 1921 až 1942 vedl druhou interní kliniku v Praze.¹⁹⁷ Hned po svém nástupu prosadil, aby docenti po habilitaci zůstávali na klinice jako nehonorovaní konziliáři ve svých speciálních oborech, řídili výzkum a publikovali. Klinika se tak stala volným svazkem odborníků. Zdarma trávili celá dopoledne (6 hodin) na klinice, na živobytí si vydělávali odpolední praxí prováděnou dvakrát či třikrát týdně. Nechtěl, aby odešli provozovat pouze vlastní soukromou praxi mimo kliniku a jen konali na klinice své docentské přednášky (docent, který dva roky nepřednášel, nesměl dále učit mediky), jako on byl nucen, protože nekompromisní Thomayer to vyžadoval,¹⁹⁸ neboť byl skálopevně přesvědčen, že kdyby docenti jako asistenti na klinice zůstávali, „nedělalo by to dobrotu.“¹⁹⁹ Přestože mu ztráta asistentského místa na klinice způsobila veliké existenční problémy, nezahořkl, k Thomayerovi si zachoval vřelý vztah, respektoval jeho postoje. Nadále s ním udržoval osobní i písemné styky. Rozvíjel tvůrčí dílo svého učitele, napsal stejnojmennou knihu jako on s názvem *Pathologie a therapie nemocí vnitřních*.

Další slavný lékař, psychiatr prof. Vladimír Vondráček s povděkem vzpomíná, jak se stal roku 1916 fiškusem u Thomayera: „Spolu s Wünschem a Hennerem jsem se na podzim přihlásil za fiškuse k Thomayerovi na II. interní kliniku... Na některé kliniky se muselo docházet denně a včas, jinde býval režim volnější. U Thomayera to bývalo přísné. Museli jsme tam být v 7 hodin, spočítat tepy, změřit krevní tlak komickým prstovým tonometrem Gärtnerovým, popřípadě narychlo dělat podrobné, logické anamnesy. Vstával jsem velmi časné, posnídal odpornou kávovinu ze žita nebo hrachu, vykouřil těžce sehnanou cigaretu regulující střeva utýraná kukuřičným chlebem s pilinami a běžel na kliniku. Poslechli jsme si přednášku a pak jsme buď zůstali na ambulanci, nebo šli na ostatní přednášky. Po 16. hodině až do 19. i déle jsme byli zase na klinice a dělali anamnesy a laboratorní práce. S anamnesami se nás tam hodně natrápili, Thomayer špatné anamnesy nelítostně ironizoval, ale byla to výborná škola logického lékařského myšlení pro celý život. Během půl století své lékařské činnosti jsem zjistil, že když neudělám diagnosu při anamnese, že už ji asi neudělám nikdy; to už ovšem přede mnou řekli jiní a slavní lékaři.“²⁰⁰

Jako pedagog vystupoval Thomayer opravdu originálně. Na své přednášky se vždy svědomitě připravoval a své bohaté znalosti z lékařské praxe předával nezištně studentům. Jeho ryzí povaha působila i citově a proto jeho odchovanec Ladislav Syllaba píše: „U

Thomayera jsem se učil nejen medicíně, ale také životní moudrosti.“²⁰¹ Prof. Vladimír Vondráček viděl přednášejícího Thomayera následovně: „Thomayer přednášel znamenitě. Mluvil hlasitě, výrazně, živě, nepřiliš rychle, občas prohodil vtip, vyprávěl nějaký svůj zážitek či anekdotu. Měl svá charakteristická úsloví, která si posluchači léta pamatovali./ Někdy vztyčoval ukazováček, chtěl-li na něco zvlášť upozornit. Svě posluchače oslovoval 'panstvo'. Rád předváděl neurologické případy.“²⁰² Mluvil vytříbenou češtinou (dokonalou češtinou psal ostatně i své vědecké a beletristické práce), rád používal mimiky. Je zřejmé, že Thomayer měl schopnost strhávat na sebe pozornost, jeho osobnost, výroky a mravní život měly na posluchače nesmírně sugestivní vliv.

Roku 1901 k 25. výročí složení doktorátu dostal Thomayer od svých žáků sbírku odborných statí. Nesla název Thomayerův jubilejní sborník a redigoval ji doc. Dr. Ladislav Syllaba. Ve věnování „Mistrovi“ se žáci vyznávají: „Chceme ukázati, že na cestě Svě za cílem velikým a vznešeným probudil Jste v nejednom mladém srdci podobnou lásku k práci, lásku k vědě lékařské i k pěstění jejímu jazykem našich otců a matek, jakou chováte v Svém srdci sám... přejeme Vám vroucně, byste dále krácel cestou Svou národu ke cti, nám mladým na vzor.“ Úvodní stat' knihy pochází z pera Josefa Pelnáře a nese název Lékařské dílo Josefa Thomayera a jeho školy. Podává na třiadvaceti stránkách soupis Thomayerových lékařských spisů, přednášek a demonstrací a prací, přednášek a demonstrací jeho školy za léta 1878 až 1901. Poslední kapitolku sborníku - oslavnou řeč - napsal Ladislav Syllaba a nazval ji Několik vzpomínek z let asistentkých. Syllaba si nesmírně váží svého bývalého učitele, vyzdvihuje u něj přísný smysl pro povinnost, otevřenost, skromnost, ušlechtilou ctižádost, boj proti povrchnosti, břitký vtip. Skicuje ho jako člověka, který se zajímal o všechny projevy kulturního života, od literatury a umění k politice a všednímu společenskému žití, miloval cestování a přírodu, budil lásku k Praze a české vlasti. Zdůrazňuje Thomayerovu myšlenku „pro humanismus a kosmopolitismus nezapomínat na národnost“, i malé národy mají právo na samostatnou existenci a pěstování vědy v národních jazycích. Kodým ohodnotil své asistentství u Thomayera třemi výstižnými slovy: „Bylo to hezké.“ Syllaba dodává: „Byl krásný ten ruch, v jehož středu jsem stál a který dovedl Thomayer na svém působišti kolem sebe vyvolati.“²⁰³

Roku 1913 obdržel u příležitosti svých šedesátých narozenin druhý soubor prací žáků své školy, který nesl název Soubor prací na počest šedesátých narozenin Prof. Dra. Josefa Thomayera.

Za deset let k sedmdesátinám, když už žil ve vědeckém ústraní, dostal třetí soubor vědeckých prací s názvem Třetí soubor prací na počest Prof. Dra. Josefa Thomayera k jeho

sedmdesátinám. Ladislav Syllaba vzpomíná na tento okamžik takto: „V den sedmdesátých narozenin Thomayera jsme se sešli v jeho bytě v hojném počtu s děkanem fakulty prof. Weignerem v čele. Odevzdali jsme mu Třetí soubor prací na počest, Šamberger slavnostní číslo České dermatologie, Pelnář svou monografii o Chorobách z poruch mimokorové šedi, já prvé vysázené archy Poslechu. 'Vyznamenali jste mne' – děkoval nám dojatě Thomayer. Návštěva měla podle slov přítele Pavla Kučery distinguovaný ráz.“²⁰⁴ Sborník obsahuje i soupis kompletní Thomayerovy odborné bibliografie. Vydání těchto tří jubilejních sborníků na počest různých výročí výrazného a oblíbeného učitele svědčí o velkém a prudkém rozkvětu vnitřního lékařství v oné době.

Nová lékařská generace vycházející z Thomayerovy školy začala na klinice uplatňovat nový směr, fyziologický a biochemický, čímž navazovala na odkaz Jana Evangelisty Purkyně. Thomayer na své žáky nežáril, přál jim a pobízel je k další činnosti. Za vzděláním je posílal nejen do Německa, ale i do Francie a Anglie.²⁰⁵ V cizině pak zjišťovali, co je ve vnitřním lékařství nového.

Odborné články a knihy

Thomayerův význam se nevyčerpal pouze lékařskou praxí. Thomayer měl značný podíl na rozvoji lékařské vědy a publicistiky, stal se z něj svérázný typ vědce. Byl organizátorem a popularizátorem lékařské vědy, své vědecké práce nezatěžoval rozsáhlou literární analýzou, psal je jednoduchým a čtivým slohem, dobře se z nich studovalo. Jeho žák prof. Ladislav Syllaba o něm prohlásil, že všechna jeho práce má rysy intuíčnosti a geniality.²⁰⁶

I v 90. letech, ve svém nejzralejším období, kdy jeho odborná dráha kulminovala, neopustil své dřívější lásky, především literaturu. Sám charakterizuje svůj postoj těmito slovy: „Intenzivnější zaměstnání vědami lékařskými vzbudilo záhy u mne nápad psát o látkách lékařských pro publikum nelékařské. Neměl jsem na mysli popularizovati lékařství, jak se o mně při různých příležitostech pravilo. Ale potkal jsem se při čtení přerozmanitých knih o lékařství s různými zajímavými detaily, které přímo vybízely k fejetonistickému zpracování. Měl jsem tedy na zřeteli zajímavost a ne poučování. Beletristická krev ve mně nikdy nevymizela a připomíná mně svůj život dodneška. Dodnes se pletu mezi beletristy.“²⁰⁷ Uvedený citát dokazuje, že se považoval v první řadě za lékaře a pak až za beletristu. Byl životní pragmatik uvažující rozumem, i když duše jej táhla k beletristům.

Jeho vědecká tvorba zahrnuje ke dvěma stům různých časopiseckých a knižních publikací. K nejdůležitějším patří několik samostatných knih a knižně vydaných statí: Úvod do drobné praxe lékařské, Bezvědomí a jeho diagnostický význam, Pathologie a therapie nemocí vnitřních, Vliv civilizace na nervy člověkovy, Výsledky neoperativního léčení při zánětu slepého střeva a Nebezpečí života.

Když se stal docentem na české univerzitě, napsal roku 1885 knihu Úvod do drobné praxe lékařské, obsahující přednášky konané v zimním semestru 1885 na české lékařské fakultě. Mistrně v ní popsal klinický obraz interních příznaků a onemocnění. Věnoval ji příteli Dr. Karlu Chodounskému. Ze stanoviska nemocného analyzuje některé v lékařské praxi často se vyskytující případy. Určité příznaky, na které si pacient stěžuje, se mohou vyskytovat u více nemocí, proto lékař musí být velmi pozorný, aby nestanovil špatnou diagnózu. Musí mít také na vědomí, že si nemocný stěžuje na takové příznaky, které se jemu zdají důležité a které lékař automaticky spojuje s jinou nemocí. Kniha je rozdělena do deseti kapitol pojednávajících především o závratí, bolení hlavy, bolení v kříži, bušení srdce, bolesti žaludku, průjmech, krvácení z nosu a astmatu. Protože o několik let zpátky odmítl J. Otto vydat jeho beletristickou knihu Příroda a lidé, nehledal tentokrát pro tuto medicínskou knihu

žádného nakladatele. Soudil, že veškeré odborné publikace jsou prakticky neprodejné. S knihkupcem Bursík & Kohout uzavřel roku 1886 smlouvu, že mu tu knihu vydají a nebude-li náklad do třech roků kryt výnosy z prodeje, zaplatí jim vzniklý deficit sám. Kdyby ale z vydání byl určitý výnos, rozdělí se s nakladateli napůl. Thomayer na tuto zkušenost s vydáním své knihy vzpomíná takto: „Já pak nikdy tak skvělý literární honorář za svou práci literární neobdržel, jako za tuto odbornou knihu, která ani neměla tu přednost, že se jí mohlo používat ke studiu ke zkouškám, nýbrž měla na zřeteli výlučně praxi lékařskou. Kniha dožila se druhého vydání a roku 1919 i třetího vydání. Pohřichu jsem se s nakladatelem již při dalších vydáních o zisk nedělil.“²⁰⁸ Kniha se stala pro svůj praktický význam nejpopulárnější z jeho vědecké tvorby.

Útloučká knížečka *Bezvědomí a jeho diagnostický význam* vyšla roku 1889. Je to důkladná a detailní studie o bezvědomí např. při mrtvici, mozkových nádorech, progresivní paralýze, meningitidách, při uraemii, diabetu, infekčních nemocech, otravách. Je věnovaná prof. Hlavovi.

Roku 1893 vyšlo pod názvem *Pathologie a therapie nemocí vnitřních* (Nauka o chorobách a léčení) Thomayerovo nejdůležitější, několikrát přepracovávané odborné dílo, které se ještě během jeho života dočkalo pěti vydání (1893, 1897, 1909, 1921, 1923), což je úctyhodné. Kniha vycházela zpočátku po sešitech, u odběratelů slavila nevídaný úspěch. Je věnována „Památce předních křisitelů českého jazyka v oboru lékařském Antonínu Jungmannovi a Janu Purkyni.“ Na vytvoření tohoto díla s ním spolupracovali přátelé prof. Dr. F. O. Pečírka (sepsal krátkou stať o příjici) a Dr. O. Kodym (sestavil abecední seznam hesel). Jedná se o velmi moderní učebnici vnitřního lékařství, přihlédneme-li k době jejího vzniku. Kniha je přehledně rozdělena do kapitol a podkapitol, v kterých detailně rozebírá nemoci infekční, krevní a výživné, mozkové, míšní, nervové, kloubů, kostí, svalů, dýchacího ústrojí, srdce a tepen, zažívacího ústrojí, jater, močového ústrojí a různé otravy. Některé kapitoly sepsal Thomayer samostatně, v jiných se opírá o práce cizí. V předmluvě k prvnímu vydání se rozčiluje nad tím, že psaní podobných děl není označováno za práci vědeckou: pozorování nemocných je považováno za nevědecké, sepisování příruček obsahujících souhrn základních poznatků vědního oboru je posuzováno jako nadbytečné. Thomayer podotýká, že podobných spisů je potřeba, ne kvůli slávě či ziskuchtivosti, nýbrž proto, aby „se začátečník učil znáti základní rysy jisté doktriny, a tím pojal lásku ke studiu a další práci.“ V předmluvě k druhému vydání si stěžuje, že „prvnímu vydání, třebaže bylo rychle rozebráno, se nedostalo ve veřejnosti české hrubě žádného povšimnutí.“ Na závěr této předmluvy se vyjadřuje k této záležitosti

takto: „Nestojím o uznání davu – odi profanus vulgas -, ale úspěch prvního vydání ukazuje, že není vždy třeba velkého bubnu, aby kniha došla rozšíření.“

Knížička Vliv civilizace na nervy člověkovy vyšla roku 1901. Je to vlastně řeč, kterou pronesl prof. Thomayer na 3. sjezdu lékařů a přírodovědců. Obírá se aktuální otázkou, zda veliký rozmach duchovní práce člověka v 19. století působí škodlivě na jedince i společnost. Thomayer dochází k závěru, že nervových chorob s rozmachem duchovní práce nepřibývá. Tyto choroby existovaly odjakživa, dříve byly intenzivnější, docházelo až k epidemiím, neboť lidé byli ovládáni fantastickými představami, pronásledoval je strach z nepoznaného, a tím pádem byli více náchylní k nervovým nemocem. Své mínění shrnul slovy: „Civilisace, duchovní práce po mém mínění nervy člověkovy nekazí.“²⁰⁹ V současné době by byl možná jiného mínění.

Studii Výsledky neoperativního léčení při zánětu slepého střeva přednesl Thomayer na 4. sjezdu lékařů a přírodovědců českých. Knižně vyšla roku 1908 v jeho Pathologii a terapii nemocí vnitřních. Thomayer zdůrazňuje, že správné lékařské pozorování je nejtěžším úkolem lékaře. Byl konzervativní, mýlil se v posuzování některých chirurgických postupů. Operace břišní dutiny odmítal nejspíše proto, že mnohé byly v 19. století, které ještě neznalo antibiotika a účinnou antisepsi, riskantní a neúspěšné. Místo nich měl své osvědčené účelné diety na různá onemocnění. Je proslulým odpůrcem operativní terapie při zánětu slepého střeva (tehdy se častěji hovořilo o zánětu pobřišnice), vyzdvihuje vnitřní terapii. Také odmítá v té době rozšířené podávání projímadel při počátcích zánětu slepého střeva. Své zásady ohledně léčby vysvětluje na příkladech a dokazuje spoustou statistických údajů. Doporučuje naprostý klid na lůžku, přikládání vaku s ledem a podávání jen tekuté stravy.²¹⁰ Jeho věhlas způsobil, že názor chirurga Otakara Kukuly, že hnisavý zánět apendixu je nutné operovat, nevítežil lehce a že hodně lidí v té době kvůli neoperování zbytečně zemřelo. Pak ale přišla doba, kdy se slepá střeva fanaticky vyřezávala. Ztráty na životech byly ale menší. Spor mezi Thomayerem a Kukulou mohl spočívat i v tom, že Kukula se zabýval apendicitidou akutní, Thomayer mohl mít na mysli apendicitidu chronickou. Prof. Vladimír Vondráček vyslovuje ve svých vzpomínkách dosti odvážnou myšlenku, že Thomayerova antipatie k chirurgům a chirurgii pramenila z neshod s chirurgem prof. Vilémem Weissem. Thomayerovo mínění o něm bylo, že je to autokrat nepřístupný cizímu mínění, člověk panovačný a nepřítel novot a pokroku.²¹¹ I prof. Otakar Matoušek se přiklání k názoru, že Weissova nevyrovnaná osobnost způsobila Thomayerovu extrémní nevraživost vůči chirurgům.²¹² Mezi Thomayerem a Weissem šlo spíše o rivalitu plynoucí z jejich výrazných povah. Weiss byl jinými pokládán za výborného učitele a operátora velmi činného i jinak.

Kniha Nebezpečí života (Úvahy diagnostické a prognostické) vyšla roku 1918. Autor v ní na úvod píše, že četba této knihy předpokládá u čtenáře znalost „symptomatického a anatomického obrazu nemocí“ a že je určena spíše „pro posluchače, kteří nějaký semestr klinické medicíny poslouchali, po případě pro lékaře praktického.“ Její obsah přednášel Thomayer několikrát v letním semestru jako „publicum.“²¹³ Zdůrazňuje, že praktický lékař musí včas poznat ohrožení života u nemocného. Toto správné poznání je základem lékařovy cti. Není ale vždy snadné. Demonstruje to na několika příhodách z vlastního života, při kterých došlo k prognostickým omylům. Knihu rozčleňuje na tři části: O nebezpečných příznacích v obvodu ústrojí respiračního, ústrojí cirkulačního a při mozkových onemocněních.

Roku 1889 vydal společně s MUDr. Karlem Chodounským Slovník zdravotní (Populárně praktická kniha poučná). Roku 1901 vyšlo jeho 2. rozšířené vydání pod názvem Zdravotní slovník (Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší).

Nejvíce jeho medicínských článků je uveřejněno v Časopise lékařů českých, s nímž spolupracoval téměř 20 let. Tento týdeník se v české společnosti rychle rozšířil, počet jeho předplatitelů stále rostl. Reprezentoval úroveň domácí lékařské vědy, z počátku velmi skromnou.

V květnu 1880 redigoval Thomayer Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodovědcův v Praze. O uskutečnění sjezdu přemýšlel již roku 1864 Jan Evangelista Purkyně, ale nebyla na něj ještě příhodná doba. V únoru 1880 se konala hostina na počest ukončení druhého dílu Odborné pathologie a therapie, kterou vydával prof. Eiselt. Ten také zahájil znovu debatu o sjezdu. Sjezd se skládal ze tří odborů: lékařského, v jehož čele stál Eiselt, matematického a společného přírodovědného a archeologického.²¹⁴ V Oznamovateli sjezdu byl zveřejněn celkový program sjezdu, jména účastníků a program schůzí jednotlivých sekcí. Přednášky na sjezdu pronesené nebyly z materiálních důvodů v jednom sborníku, ale vyšly v jednotlivých odborných časopisech. Asistent Thomayer měl na sjezdu 2 přednášky: O obrně Landryho a Demonstrace nemocných. Účastnil se i dalších čtyř sjezdů, na šestém sjezdu na jaře roku 1927 byl již churav a byl jen na 1. schůzi sekce pro vnitřní lékařství.²¹⁵

Thomayer měl velké zásluhy o vybudování českého lékařského tisku. Rozšířil lékařské publikační možnosti - roku 1885 začal vydávat spolu s prof. J. Hlavou vědecký časopis Sborník lékařský (s podtitulem Časopis pro pěstování vědy lékařské), v němž počaly vycházet teoretické lékařské práce a který znamenal obrat k lepšímu v české vědecké lékařské práci. Byl to soukromý podnik, sborník zanikl 1893 z finančních důvodů.

Další své vědecké články uveřejňoval ve Sbírce přednášek a rozprav z oboru lékařského, kterou roku 1888 založil a redigoval do roku 1902 do čísla 100. Sbírka se stala velice

populární mezi lékaři, přejmenována byla později na Thomayerovu sbírku přednášek a rozprav z oboru lékařského (redigoval prof. Dr. Ladislav Syllaba). Ve sbírce vyšla např. Thomayerova stat' O některých vzdálenějších následcích retence močové nebo Studium vnitřních nemocí. Posledně jmenovanou stat' proslovl na začátku zimního semestru 1903. Úvodní slova zněla takto: „Počínám své klinické výklady v těchže místech, v nichž jsem na počátku letního semestru roku 1873, tedy před téměř třiceti roky slyšel poprvé přednáseti o thematu z oboru praktické medicíny. Byly to přednášky prof. Eiselta o poklepu a poslechu, odbývané jazykem českým. Klinika prof. Eiselta a přednášky ubohého, věčně s nouzí zápasícího doc. Novotného byly tou dobou téměř všechno, co se tehdy na jediné fakultě lékařské pražské v jazyku českém poslouchati mohlo.“ Thomayer byl dobrým pozorovatelem snah českého národa o zřízení české univerzity a vylepšení Eiseltovy kliniky.²¹⁶ Z dalších lékařů, kteří zde publikovali své články, to byli např. L. Haškovec, B. Hellich, J. Hlava, J. M. Charcot, K. Chodounský, O. Kodým, K. Kuffner, B. Markl, J. Pelnář, E. Rádl, J. Řepka, E. Sonnenberg, Fr. Šumbera, V. Víték, F. Zahradnický. Thomayerova sbírka vychází dodnes.

V přednášce Studium vnitřních nemocí Thomayer výstižně zformuloval úlohu lékaře ve společnosti. Lékař má vracet nemocnému zdraví, stanovit prognózu a umět ulevit při nezhojitelných nemocech. Brojí proti nekritickému vyzdvihování operativní chirurgie. „Výsledky operativních oborů praktické medicíny oslnění jednotlivci nerozpakují se považovati interní medicínu, která v tak velikém počtu případů zápolí s nemocí bezúspěšně, za jakousi inferiorní větev praktické medicíny, již netřeba více věnovati takovou pozornost, jako druhdy.“²¹⁷ Líčí úskalí vnitřního lékařství: „Není dále pochyb, že jest ideálem všelikého lékařství vraceti zdraví, a sice zdraví úplné a neporušené, - restitutio ad integrum, jak staré heslo praví. A jak jsem podotknul před tím, právě v tomto ohledu vnitřní lékařství daleko za ideálem takovým pokulhává.“²¹⁸

Roku 1898 vydal Sborník poliklinický. Od roku 1899 vydával Sborník klinický, jenž byl pokračovatelem Sborníku lékařského, z počátku jako soukromý podnik, pak jako spolkový podnik.²¹⁹ Sborník lékařský se jako orgán nejstarší české lékařské fakulty (současné 1. LF UK) podařilo udržet dodnes.

Thomayer se stal členem několika vědeckých společností: byl čestným členem Spolku českých lékařů (přednášel v něm od 80. let 19. století, kdy byl ještě asistentem, až do svých sedmdesátin roku 1923), Spolku českých mediků, Ruské společnosti pro normální a patologickou psychologii, Spolku Purkyně, byl zahraničním členem Sociétés de neurologii v Paříži,²²⁰ prvním čestným členem Československého spolku J. E. Purkyně pro bádání o duši a nervstvu, v České akademii pro vědy, slovesnost a umění působil od roku 1890 jako

dopisující člen, od roku 1895 jako mimořádný člen, od roku 1926 jako řádný člen, ve Spolku pro fyzikální medicinu v Praze vystupoval jako člen vědecké rady, patřil také k polské lékařské společnosti.²²¹

Thomayerovy odborné knihy a statě se vyznačují původností a vzorným českým jazykem. Ve své době byly neobyčejně ceněny.

Josef Thomayer jako beletrista

Literární počátky a vývoj

Již během svého klatovského studia si Thomayer začal horlivě rozšiřovat své obzory. Během svých vysokoškolských lékařských studií sepsal své první, umělecky pozoruhodné práce, dnes již pozapomenuté.

Thomayerovo dílo lze tematicky rozdělit do pěti různých okruhů: příroda, cestování, postavy, postavičky a motivy z lékařského prostředí a ze života literárního a uměleckého. Měl zvláštní vypravěčský dar, jiskru, vtip a humor. Protože byl osobním lékařem mnoha českých spisovatelů, básníků a sochařů, poskytl nám možnost nahlédnout do jejich života právě prostřednictvím svých literárních vzpomínek. Jiní naopak vzpomínají na něj, jak léčil je či jejich příbuzné (např. vzpomínky psychiatra prof. Vladimíra Vondráčka).

Jeho literární tvorba procházela určitým vývojem. Souviselo to s jeho profesionálním zájmem, který vedle zábavných či lehčích prvků posiloval popularizační a výchovné prvky. S tím koresponduje i kritický zájem o otázky národní povahy.

Publikovat začal pod dosti průhledným pseudonymem R. E. Jamot, což čteno pozpátku vyjadřuje fonetickou podobu jeho vlastního příjmení. Po prve ho použil po přečtení Lavaterova spisu, kdy napsal článek o fyziognomice. Ten zaslal do Světozoru, který redigoval J. J. Kořán. Článek byl otištěn v létě 1872. Jako všichni debutanti byl otištěním svého článku opojen, za svůj honorář v hodnotě šesti zlatých si dopřál pořádnou roštěnou.²²²

Pseudonymem R. E. Jamot se podepisoval nejčastěji. Jen pro zajímavost: jeho uměleční přátelé jej občas i v dopisech, v nichž o něm píší, nazývají Jamotem. I on sám se v některých dopisech přátelům podepisuje tímto pseudonymem. Často píše, vydává se za skutečného R. E. Jamota, dokonce i o Thomayerovi ve 3. osobě, jako by se jednalo o někoho úplně jiného a cizího (např. v próze Vznešení žebráci). Používal však i další, jež uvádí Vopravilův slovník pseudonymů: Bohuslav Černý (ve Světozoru aj.), Bohuslav Filip Tvrdý, Bohuslav Tvrdý (v Lumíru 1878 aj.), Filip Tvrdý, Majordomus (první tři ročníky časopisu Paleček, Švanda dudák 1891 aj.), Kamil Měřický (při společné práci s Emilem Fridou - Vrchlickým) či Jaroslav Vrchlický (společně s Emilem Fridou - Vrchlickým).²²³ Ve slovníku nenalezneme pseudonym J. Kurka, o němž se Thomayer zmiňuje ve svých zápisnících (publikoval pod ním ve Zvonu aforistické texty s názvem Hořká zrna).²²⁴

Již na gymnáziu veršoval jako téměř každý student. První prozaické práce napsal v sedmnácti. Celé tři roky je nechal ležet v kufru a teprve roku 1873, když začal vycházet Janem Nerudou a Vítězslavem Hálkem výborně redigovaný časopis Lumír, odvážil se své práce uveřejnit. Thomayer vzpomíná, že pod pseudonymem R. E. Jamot zaslal do časopisu Lumír obrázek z přírody nazvaný Život na našich rybnících. Jan Neruda s Vítězslavem Hálkem ho za nějaký čas otiskli. Uvedli tak nadějného mladého spisovatele do literatury. Práce vzbudila pozornost i nedůvěru, Jan Neruda prý okomentoval tento Thomayerův literární pokus slovy: „Bud‘ si ze mne někdo dělá blázny, anebo jsem udělal pajt.“ Pajt byla pražská zkomolenina německého slova Beute (= kořist). Takových zkomolenin Neruda rád používal. Krátce nato poznává Thomayer Nerudu osobně. Neruda ho žádá, aby mu napsal článek na téma Jarní hlasy (ptáci se mají postupně dávat do zpěvu a nakonec má zaznít i slavík), neboť si jeho opravdové schopnosti chce prověřit. Thomayer pak o velikonočních prázdninách požadovaný článek k obhájení své literární původnosti napíše.²²⁵ Očekával spíše kritiku a výsměch, ale jak Jan Neruda, tak i J. V. Sládek mu vřele doporučili, aby psal dál a vydával své práce knižně. Volně fabulující lékař a spisovatel Ota Dub si vymyslel setkání Jana Nerudy s Thomayerem trochu jinak: setkali se v redakci časopisu Ruch, kam zaslal R. E. Jamot povídku Slunce na pasece – pozorování z přírody. Na potvrzení svých literárních schopností má Thomayer přímo v redakci napsat něco pěkného, což se mu povede výtečně.²²⁶

Nejvíce Thomayerových beletristických obrázků vyšlo v Lumíru a ve Zvonu (založen 1900 z podnětu M. A. Šimáčka²²⁷, v letech 1902-1927 redigován Thomayerem). Spolupracoval i s jinými soudobými literárními časopisy a denním tiskem: se Světozorem, Lumírem, Květy, Osvětou, Národními listy aj.²²⁸ Spřátelil se s J. Nerudou a V. Hálkem a postupně se sblížil s celou řadou umělců: s J. V. Sládkem, Z. Wintrem, K. V. Raisem, K. M. Čapkem – Chodem, A. Jiráskem, M. Alšem, Fr. Ženíškem či J. V. Myslbekem.²²⁹ Pro většinu z nich byl Thomayer nejen přítelem, nýbrž i osobním lékařem a odborným poradcem. Z. Wintra léčil pro chronický zánět průdušek, jenž se mu stále zhoršoval, neboť vysedával v archivech plných prachu. J. V. Sládkovi pomáhal při vleklých zažívacích potížích, k Janu Nerudovi byl povolán při závažné náhlé příhodě břišní.²³⁰

Než se Thomayer začal plně věnovat své lékařské profesi, měl za sebou významné literární práce, většinu obrázků z přírody a většinu figurálních obrázků. Ty byly souborně vydány přispěním J. V. Sládka pod názvem Příroda a lidé roku 1880. Tyto své beletristické studie psal především během vysokoškolských prázdnin a znamenaly pro něj loučení s chodskou přírodou a lidmi. Zachycují okamžikové impresy a bystře pozorují mikrosvět. Vyšly celkem čtyřikrát, naposled roku 1975 v rozšířeném vydání pod názvem Život v trávě.

Pod názvem *Vedle cesty* vydal Thomayer své drobné prózy, které věnoval A. Jiráskovi a J. Vrchlickému. Brzy nato následovala knižní edice *Po různých stezkách* s dedikací Z. Wintrovi. Drobné příhody ze života vylíčil v knize *Žloutne listí*, kterou napsal krátce po dovršení své padesátky.

Thomayer byl představitelem realismu. Byl nadán výborným pozorovatelským talentem, měl smysl pro atmosféru chvíle a místa, někdy sklouzával k rysům populárně naučným či kritizujícím dobovou českou společnost. Psal o prostých lidech a obyčejném dění v přírodě pro prostý lid. Zavrhoval moderní naturalismus, k analytické a psychologizující próze Dostojevského se stavěl zdrženlivě, vysoce oceňoval Turgeněva a později Maxima Gorkého, který podle něj odkrýval opravdovou životní problematiku, tj. problematiku sociální.²³¹

V letech 1919 – 1925 byly vydány Thomayerovy Sebrané spisy z oboru lehčí prózy. Těchto jedenáct svazků přináší většinu jeho beletristických obrázků.

Literární práci Thomayerovu ocenil prof. Josef Pelnář ve své vstupní přednášce na II. kliniku pro nemoci vnitřní v červnu 1921. Přednáška byla otištěna v *Časopise českých lékařů*.²³²

Padesát let po Thomayerově smrti vyšel výbor z jeho díla nazvaný *Ze zápisů lékaře*. Je rozčleněn do sedmi částí. První část, *Z pouti životní*, seznamuje s autorovým dětstvím a mládím. Druhá část, *V ovzduší Eskulapově*, nás uvádí do prostředí, kde Thomayer jako lékař působil. Třetí část, *Příhody hravé i dravé*, je směsicí zábavných a ironických obrázků z přírody a ze života zdravých i nemocných lidí. Čtvrtá část, *Medicínská osvěta a historie*, přináší medicínské a kulturně historické obrázky. Pátá část, *Z literárního světa*, je pokračováním Thomayerových vzpomínek, tentokrát na český literární svět – na Jana Nerudu, Svatopluka Čecha, J. V. Sládka a další. Šestá část, *Úkoly téměř detektivní*, obsahuje několik obrázků charakterizujících příznaky chorob a smrt některých českých panovníků a jiných důležitých osobností našich dějin. Poslední část, *Zápisky starého lékaře*, je společensko – kritickými úvahami starého lékaře, který rekapituluje svou profesi a svůj život.

Thomayerovy beletristické obrázky jsou různé hodnoty. Některé jsou cennými žánrovými obrázky, povídkami, esejí, jiné jsou pouhými črtami, paběrky.

Obrázky z přírody

Thomayerovy přírodní obrázky se ve své době pro své mužné, nesentimentální a realistické pojetí přírody setkávaly s živým čtenářským zájmem.

Započal jimi svou spisovatelskou dráhu. Vážou se k jeho mládí a rodině. I jeho mladší bratr František miloval přírodu, stal se zahradníkem města Prahy a odborným spisovatelem. Proslavil se zakládáním sadů: např. sadů na Karlově náměstí a mnohých dalších, podílel se na sadové úpravě Letné.²³³ Josef Thomayer financoval jeho vlastní podnik, veliké zahradnictví mezi Říčany a Světicemi. Měli tu pěkný domek, pěstovaly se tu stromy, keře a květiny na prodej.²³⁴ Jejich usedlosti s velikou zahradou se říkalo Thomayerka.²³⁵

Již jako student se v přírodě pozorně rozhlížel a naslouchal jejím hlasům. Když jel těžce nemocen z Klatov domů, všiml si za slunečného dne, jak lidé pracují na poli a jak nad nimi prozpěvuje skřivan. Uzdravil se a uvědomil si: „Co jest přírodě po jednom lidském životě? Za jeden sta jiných. Jedinec jest příliš nepatrné zrnko v té obrovské přírodě!“²³⁶

K přírodě měl po celý svůj život dětský vztah. I jako dospělý vzpomíná na pohádkové bytosti, když ho zavedla bahenní světla.²³⁷ Studoval knihy o přírodě, poučení hledal i u lidí, kteří přírodu důvěrně znali, např. u myslivců. Zakládal si na tom, že pozná všechny ptáky podle jejich zpěvu. Na tohle máme hezkou anekdotu „Thomayer peripatetik“: „Thomayer měl pěkný zvyk vycházet aspoň jednou za rok se svou školou do přírody. Chodil lesem, ukázal na květinu: 'Copak je tohle?' Nebo zaslechl ptačí zpěv a ptal se, kdo pozná ptáka po zpěvu. Sám byl výtečný znalec přírody a dovedl skvěle napodobit ptačí hlasy. Jednou šla Thomayerova klinika lesem a v křoví hvízdal pták. 'Kos,' konstatoval profesor. 'Ba ne, pane profesore,' odpověděl dr. Roháč, nynější primář v Hranicích, 'to je drozd.' 'Tak se jděte podívat a poslechněte si pořádně.' Dr. Roháč se vrátil za chvíli: 'Tak jsme měli pravdu oba. Byl to skutečně drozd, ale hvízdal, rošťák, jako kos.'“²³⁸

V prvotině Příroda a lidé líčí v oddílu Z přírody neustálý koloběh od zimy do zimy. V posledním náladovém obrázku Sníh²³⁹ je příroda bíle zahalena, z okna na zahradu je vidět, jak poštolka chytá strnady. Mnozí ptáci hladoví a stávají se obětí svého hladu. Ubohé vrány zahánějí luňáka.

K ptačímu světu se obrací dále v obrázku Jarní hlasy.²⁴⁰ Líčí koncerty ptáků i způsob jejich života na jaře. Podrobně se vyzná v jejich hlasech i hláscích. Všimá si i ptactva domácího, např. holubů v obrázku Čeští holubáři.²⁴¹ Za svých cest po Čechách nechápe, jak mohou žít lidé, kteří ptactvo nemilují a neznají.²⁴² S bolestí si také uvědomuje, jak mizí pražské zahrady a lesy, jak z nich ulétá ptactvo.²⁴³

Pozoruje celou přírodu, podrobně se zabývá životem na rybnících, v lukách, v polích, v trávě, líčí i drobné lovecké příhody, noční toulky. Život na našich rybnících²⁴⁴ popsal v mnoha svěžích detailech, které byly v naší literatuře původní. Vidí střeleného kačera, lišku, která jde po střelených kachnách nebo poraněnou kachnu, která si čistí a vymývá své rány.

Někdy si vyjde na lesní tůň se zkušeným myslivcem, vidí vodní ptáky, ale i jezevce, s nímž pes zápasí, až oba padnou (obrázek V lukách²⁴⁵).

Z podnětu jednoho Jiráskova spolužáka z hradeckého gymnázia, kterým byl právník Josef Baše, vyličil poledne v letní přírodě. Tak vznikl obrázek Pod jilmem.²⁴⁶ Zachycuje tu život v poli, kdy v horku praskají zrající klasy, voní seno, sekáči se chystají pracovat a ve vsi zní klepání kos. Přeletí tu divoká hrdlička, ještěrka vystřelí za plžem. Autor pozoruje i květenu, její krásu i moc, jakou jí přisuzuje lidová pověřčivost. Vidí léčivou mateřídoušku nebo pentlici, která prý pojí dvě srdce. V obrázku Z tůně²⁴⁷ hovoří o jedovatém pryskyřníku, „který bují jako žlutý mrak.“ Pokud v něm někdo jde bos, zčervenají a otečou mu nohy. Thomayerovy obrázky se tak stávají i národopisnými doklady chodského kraje. Na konci obrázku Pod jilmem vypráví hroznou událost o lasičce a zajíci. Lasička se zakousne spícímu zajíci do týla, zajíc s ní za příšerného nářku utíká až padne, lasička je nakonec potrestána. Variantu této příhody líčí později Thomayerův krajan, básník lesa Jan Vrba ve své Knize z přírody.²⁴⁸

Thomayer se zajímal také o lovení ryb. V obrázku U potoka²⁴⁹ vykreslil zkušeného rybáře a ptáčníka Martina. Pozdější rybáři – básníci, jako byl Jiří Mahen, který napsal Rybářskou knížku, se u něj mnohému učili.²⁵⁰

V obrázku Za honby na horách²⁵¹ vykreslil lovce, hon na lišku a koroptve a hlavně šumavskou bouři za zářiového vedra. Tuto příšernou bouři přečkal schoulen pod keři, zatímco blesky třískaly v nejtěsnější blízkosti. Obrázek Ve večerním šeru²⁵² líčí západ slunce a dojmy za šera v lese. V lesním tichu přepadá člověka melancholie a strach, sova houká strašlivě a plaší srny, člověk se člověka bojí. Potkává smolaře, kteří představují sociální bídu. Spatří dvě kuny, které se poperou o veverku, přičemž jedna zahyne. Podobný obrázek načrtl i ve svých Paběrkách. Vybaví se mu paralela s životem člověka, národu. „A když oba tvorové zmizeli, pravím sobě: Ty veverky jsou tak hloupé jako Češi. Před tváří nepřitele, hrozícího vyhlazovacím bojem – pronásleduje jedna druhou až do krve.“²⁵³ V první skice z Paběrek pozoruje motýla, jak se pase na vytékající šťávě na březině. Přiletí druhý a přestože má dost místa na pasení, začne se s prvním prát. To samé dělají lidé. „Poteče – li nám, Čechům, také jednou medová míza, bojím se, že ji nebudeme ssát, ale spíše se serveme jako ona paví očka. K tomu netřeba býti prorokem.“²⁵⁴

V detailně vypracovaném obrázku Ze života v trávě²⁵⁵ líčí mravenčí píli, zlobu rezatých mravenců, vidí všelijaké brouky. Vzpomíná na podobné lidské vlastnosti. Toto symbolické pojetí hmyzu bylo později zpracováno Karlem Čapkem v dramatu Ze života hmyzu. Příroda je krásná i krutá zároveň, slabší v ní vždy prohrává. Thomayer pozoruje utrpení v přírodě a

srovnává ho s trápením lidským. V obrázku O útrapách našich nepřátel si všímá dramatického života much, své výpovědi dostatečně aktualizuje: „Kdyby si rozliční lidé mohli vyčistit mozek, hemžil by se vzduch v Čechách i na Moravě různými pošetilostmi, a čistí – li si mouchy hlavu svou, znamená to, že strásají se sebe všelikou nakažlivinu, kteráž ve vzduchu se rojíc otravuje člověka i veškerý jeho rod.“²⁵⁶

Příroda je pro Thomayera chrámem i divadlem. Dokáže člověka učit, těšit, léčit. Od včel se můžeme např. učit obětavosti pro bližní.²⁵⁷ V obrázku Schopnosti lidské a zvířecí²⁵⁸ hovoří o zvířectvu, které má lépe vyvinuté smysly než člověk. Například ptáci vynikají zrakem, včely čichem. Podobným něžným milovníkem přírody jako Thomayer byl Vítězslav Hálek, který ve svých Pohádkách z přírody naříkal nad mizením citu pro přírodu z života lidského, nebyl ale tak bystrý a realistický jako Thomayer.

Thomayerův velmi blízký přítel A. Jirásek cení jeho obrázky jako „originální obrázky z přírody, kteréž svou novostí, svěžestí, svým znamenitým provedením překvapily naši veřejnost i samotného redaktora Lumíru – Nerudu.“²⁵⁹

Obrázky z cest

Thomayer vytvořil několik obrázků z častých cest po Čechách i po cizině. Byl vášnivým cestovatelem. Hledal vždy něco zajímavého, co se týkalo všedního, společenského, kulturního života, zvyků nebo mravů. Projel celou Evropou, byl i v severní Africe. Navštívil Paříž, Londýn, Itálii (1890), Skotsko (1898), Slovinsko, Řecko a Alžír (1896).²⁶⁰ Nejčastěji cestoval rodným krajem a svou vlastí a nabádal: „Buďme jen se svou domácí přírodou spokojeni.“²⁶¹

Jeho nejoblíbenější výlety vedly na hradní zříceniny, např. na Velhartice.²⁶² S A. Jiráskem vykonal na počátku let 80. cestu z Prahy přes Choceň, Brandýs nad Orlicí, Ústí do Potštýna, dále na Litici, kolem Divoké Orlice, na Vamberk a přes Rychnov, Dobrušku do Náchoda a Teplických skal. Také Jirásek ve svých Pamětech tuto pěknou cestu líčí.²⁶³ Proslulé se však staly Thomayerovy vycházky Prahou a jejím okolím, které uskutečňoval sám nebo se svými nejbližšími přáteli (viz výše).

Procestoval např. Rožmbersko²⁶⁴ nebo Sušicko.²⁶⁵ V Hrádku u Sušice, v kraji Františka Pravdy, se mu vybavují příběhy a typy z Pravdových děl. Najde tu hotový pravdovský model: zvláštního vousatého starce.

V obrázku Na hřbitově doma²⁶⁶ vzpomíná u hřbitovní zdi na staré doby, na všechny drahé a blízké.

V obrázku Po stopách Máchových líčí s obdivem viditelnost Bezdězu a možnost výhledu z něj na velkou část Čech. Jako výborný pozorovatel krajiny doložil věrohodnost Máchova vlastního určení dějiště Máje k Bezdězu řadou detailů. Vyvrátil tak názor o Máchově inspiraci Itálií. Vychvaluje Máchu, který výrazně působil na studentskou mládež, oceňuje jeho schopnost věrohodného líčení charakteru krajiny a Bezdězu jmenovitě, jak se sám přesvědčil: „Zvláště se mi přihodilo, že na svých poutích po vlasti české jsem zabloudil v místa, jež druhdy též Mácha navštívil a na něž ve svých spisech častěji naráží, jindy zase při povšimnutí si toho anebo onoho detailu v přírodě bezděčně jsem si vzpomněl na některý řádek Máchův, a tu nejednou s velikou úctou bylo mi přiznati, jak výborný byl Mácha pozorovatelem.“²⁶⁷ Thomayer nachází také při svých toulkách šípkovou růží, kterou již na prvního máje „vonný vzdech“ prozrazoval, jak Mácha literárně sděloval a nikdo mu to nechtěl věřit.²⁶⁸

Dovolím si ještě ocitovat delší pasáž ze jmenované cestopisné eseje, abychom poznali Thomayerův prostý a podmanivý styl: „Kráčeli jsme jednou s třemi přáteli od svatého Jana pod Skalou ke Karlovu Týnu. Byl krásný májový den a třešně byly již osypány oblaky bílých květů. Cesta ke Karlovu Týnu vede z valné části lesem, přebohatým, jak mnohému známo, různými kvítky. Zvláště si vzpomínám mile na růžovou odrůdu protěže, jíž jsme na jedné mýti našli celé kopce. Šli jsme již drahnou chvíli a Karlův Týn byl patrně v nejbližším sousedství. Leč posud nebylo po známé věži hradské ani stopy. Konečně vynoří se v malinké vzdálenosti od nás valná část hradu v boku mezi dvěma pahorky. V tom okamžiku počala žežulka kukati a my všichni téměř bezděčně počali recitovati: Z temna lesa žežulička / zakukala, zaplakala / pod Karlovým Týnem./ Karlův Týne, pevný hrade, / památníku reka spustlý atd. Situace tak frappantně upomínala na náladu veršů Máchových, že s obdivem jsme si to jeden druhému opětne připomínali.“²⁶⁹

Několikrát se při svých cestách vracel do Paříže. Na těchto výpravách načerpal bohatou látku pro své pařížské kresby.²⁷⁰ Oceňuje pařížskou žurnalistiku, která je skvěle vedena, je zábavná a zabývá se na rozdíl od českých listů i literaturou. V Paříži bedlivě pozoruje ulice, krámy, prodavače, kramáře atd. Zajímá se tu i o komedianty.²⁷¹ Všímá si firemních nápisů, které jsou často komické, ale typické pro toto prostředí.²⁷² Navštíví slavnou pobožnost, je ale nesmírně zklamán, neboť vidí téměř plesovou zábavu²⁷³, nebo divadlo na Mont – Martru, kde publikum hraje spolu s herci.²⁷⁴ Ve Francii zavítal i do Avignonu.²⁷⁵

Z cesty do Alžíru vytěžil několik židovských obrázků, v nichž líčí arabský antisemitismus a židovskou pospolitost.²⁷⁶ Na Anglii vzpomíná např. v humoristickém obrázku Londýnská

neděle²⁷⁷, která se vyznačuje velikou nudou, neboť je téměř vše po celý den zavřeno a ještě k tomu prší.

Párkrát putoval do kraje pomerančů, teplé Itálie, po které od dětství toužil. Vzpomíná na ni např. v obrázku U zřícenin pompejských²⁷⁸, v němž obdivuje um starých Římanů. Zavítal dále do Řecka, Skotska, kde ho zaujalo směšné působení Armády spásy, náboženské organizace s vojenským řízením.²⁷⁹ Z Lublaně přináší vzpomínku na Slovince, které připodobňuje k Čechům a s kterými se dá domluvit i česky.²⁸⁰

Thomayerovy cestopisné obrázky se vyznačují živostí, neboť uměl zachytit charakteristické, nápadné věci v životě národním, kulturním a společenském.

Figurální obrázky

Již první jeho kniha Příroda a lidé přináší ve své druhé polovině obrázky figurální. Často zachycují lidi odchýlné od konvenčních představ a něčím nápadné. Thomayer sám píše, že „registruje události, které od zlaté střední cesty odbočují.“²⁸¹ Ve svém figurálním umění se podobá Františku Pravdovi, kterého odmalička četl v různých kalendářích, např. v Poutníku.²⁸²

K postavám rodného kraje Thomayerova patří dva pijáci: Martin Říha a kulhavý krejčík Pilníček. V obrázku Obecní dareba²⁸³ nazývá autor svou rodnou obec Tuchvalami. Líčí tu Martina Říhu od dětství, školních let, kdy se stal vyhlášeným darebákem. Martin krade, šidí, pije, obchoduje s cizími stromky, ale jeho otec ho z humánnosti nevyhání. Za to se Martin odvděčí, neboť se neoběsí v lesích, které náležejí Tuchvalům, ale oběsí se v sousední obci, jíž tak způsobí nemalou starost. Krejčík Pilníček je vykreslen v obrázku Obecní piják.²⁸⁴ Za model Thomayerovi sloužil trhanovský kulhavý krejčík Pelnář. Tyto postavy, stejně jako ostatní, jsou vykresleny pouze v hlavních rysech, ne detailně a obšírně.

Dalšími načrtnutými figurkami jsou: obratný, povídavý a zkušený Martin ptáčník a rybář²⁸⁵, lyrický myslivec²⁸⁶ nebo prodavač holubů na trhu.²⁸⁷ Zachytil také postavu svého bytného v Klatovech, krupaře A. Junga (skutečného Fr. Junga, viz výše), který byl vášnivým a poctivým sběratelem uměleckých a historických věcí.²⁸⁸ V Klatovech nasbíral i látku ke svým Kramářům.²⁸⁹ Vyličil jejich putování, chvíle oddechu, hádky, vlastnosti a bídu. Je to velice dokumentární obrázek. Ke kramářskému typu se váže komediantský typ, který se vyznačuje tuláctvím a dotěrností. Zachytil ho v obrázcích Čeští komedianti²⁹⁰ a Francouzští

komedianti.²⁹¹ Jen letmo představuje hrdiny z napoleonských válek²⁹², u nichž humorně vyjádřil jejich upovídanost a výmysly.

Thomayer skicuje další zajímavé lidské typy. Při otevření své ordinace se nechal napálit „vznešenými žebráky“²⁹³, kteří chodili prosit o příspěvky na nově zveřejněné adresy. Naštěstí nad nimi brzy vyzrál. Vypravuje o podvodníkovi, který se několikrát ve vlaku za něj vydával a získal tak i jednu slečnu.²⁹⁴ Nejraději však vykresluje všelijaké tuláky. Načrtne např. starého tuláka, který horlivě uctívá mrtvou ženu, na její památku se toulá v jejím rodném kraji a na její příkaz také pije. Píše: „Snad bychom v žádném jiném povolání nenalezli tolik dobráků, jako mezi tuláky.“²⁹⁵

Jak špatně se dá vykládat četba knih nebo různé ideje, ukazuje v obrázku Tři Tolstojovci. Jim adresuje toto sdělení: „Takových tolstojánů, kteří jenom lenošili, bylo za všech dob víc než užitečno. Vy, moji tři tolstojáni, se lišíte od starých lenochů jen tím, že jste svoje lenošení v nitru svém pasovali na čestné. Pokřtili jste je jménem filosofického systému. Ale ve věci jste nedospěli k ničemu novému.“²⁹⁶

Během své lékařské praxe se setkal s mnoha případy typickými, úchylnými. Zachycuje např. stařenu, která byla synovou rozmařilostí úplně ožebračena, ale i pak si vyčítala, že mu nemůže dávat peníze. Vykreslil tak starostlivé a měkké mateřské srdce.²⁹⁷

Spousta vykreslených figurek je důležitá pro poznání Thomayerových životních názorů.

Lékařské obrázky

Intenzivní zaměstnání lékařskou vědou vzbudilo u Thomayera nápad psát o medicínských věcech pro nelékařské publikum. Jak sám píše, nechtěl popularizovat lékařství, nýbrž chtěl zajímavé detaily fejetonisticky zpracovat. „Měl jsem tedy na zřeteli zajímavost, a ne poučování. Beletristická krev ve mně nikdy nevymizela a připomíná mně svůj život dodneška. Dodnes se pletu mezi beletristy.“²⁹⁸

Některé jeho lékařské články jsou dost odborné, jiné jsou poučnou beletrií, rozjímáním. Psal je srozumitelně, soustavně, jasně, přesně. Nezatěžuje je těžkopádnou odbornou terminologií, mají spíše zábavnou formu, vše se pokouší dokládat názornými příklady. Snažil se tak přispět k vyhlazení předsudků vůči lékařské vědě.

Podrobně a zajímavě pojednal např. o hmatu²⁹⁹ nebo o čichu.³⁰⁰ Hmat považuje za nejdůležitější smysl. Všimá si významu čichového ústrojí v životě lidském, tvaru a umístění nosu. Píše také o chuti.³⁰¹ Ukazuje, že není nižším smyslem. Dokládá to historicky i literárně.

Chuťové pocity jsou tak intenzivní, že se uplatňují i v rčeních jako smát se sladce, kysle nebo hořce plakat. Zasvěceně hovoří o lidském oku v obrázku Barva lidského oka.³⁰² Píše o působení očí a dostává se tak k národopisu, do lidových písní, symboliky barev.

Zábavně mluví o neužitečnosti žaludku³⁰³, o velikém jedlictví, které je příčinou mnoha nemocí.³⁰⁴ Některé jeho názory již zastaraly.

Do Thomayerových lékařských názorů pronikal jeho demokratismus. V úvaze Čistota tělesná v novém světle čteme v části věnované plicní tuberkulóze, že za její ubývání vděčíme také „nemocenským pokladnám, které právě od roku 1886 se začaly ve větším počtu zařizovati a chudým nemocným existenci umožňují“.³⁰⁵

O hlubokém sociálním cítění svědčí i jeho práce O bídě našich souchotinářů, O bídě epileptiků, Z černé kroniky dětské, Dvacet let v posteli a jiné. Poučně pojednává o vlivu práce na vznik nemocí.³⁰⁶ Také duševní nálada může mít vliv na zdraví člověka.³⁰⁷

Rozepsal se také o různých vášních. V obrázku O žárlivosti tvrdí, že „z mužů žárliví bývají nejvíce – rytíři duchem: literáti, učenci a výtvarní umělci.“³⁰⁸ Každá vášeň je nemocí duše.³⁰⁹

Thomayer zůstal po celý život pevně zakotven v realismu, vystupoval proti moderním směrům v literatuře, obzvláště naturalismu. V obrázku Básníci a lékařství ukazuje, jak básníci zpracovávají látky lékařské. Nemají rádi obyčejné nemoci, jejich hrdinové prokašlou celou tlustou knihu, milují násilnou smrt, sebevrazi se v románech trefují přímo do srdce. Ve skutečném životě jim to většinou takhle nevychází. Nakonec píše sarkastickou poznámku: „Medicinské věci staly se důležitou součástí nádobí básnického. V povídkách módních spisovatelů českých zuří souchotiny hůře než mezi Pražskou chudinou ... moderní realisté rozumějí poměrům nemocí a věcí medicinských zrovna tak dobře, jako druhdy as „pošetilí“ romantikové.“³¹⁰

Ke svým lékařským obrázkům čerpal látku nejen z vlastních zkušeností, ale i z historických pramenů. V kapitole o čarodějnictví hovoří o nevinosti těchto lidí a o stále používaných úslovích: všemi mastmi mazaný, je poznamenán.³¹¹ Zajímavý je obrázek Z dějin léků, kde se rozepisuje o objevování rozličných léků. Lék nebo prostředek pro úlevu nemocného byl často nalezen náhodou, jako příklad uvádí např. člověka, který trpěl oční nemocí, v návalu bolesti se bodl nožem do oka, hnis vytekl a ulevilo se mu.³¹² Charakterizuje také různé elixíry, které podporovaly trávení, a tak dotýčný byl dlouho živ. Thomayer ale nezáviděl lidem vysokého věku. Tuto problematiku vložil do obrázků Umění státi se stoletým³¹³ a Elixíry k dosažení vysokého věku.³¹⁴

Na základě Kroniky zbraslavské analyzuje podrobně nemoc Václava II. v obrázku Nervy krále Václava druhého.³¹⁵ Označuje ho za neurasthenika a psychasthenika. Václav II. podle něj nezemřel mrtvicí, ale srdeční angínou. Podle pitevního popisu Václava Břežana usuzuje, že poslední Rožmberk Petr Vok zemřel atrofickou cirrhosou jaterní.³¹⁶ Žižka podle Thomayera skonal karbunkulem.³¹⁷ Pro náhlou smrt, jakou zemřel např. Lomikar, má pouze dvě vysvětlení: příčinou je buď násilí nebo veliké rozčilení během očekávání, zda se předpověď naplní.³¹⁸

V obrázku O pravdě v praxi lékařské³¹⁹ se zaměstnává otázkou, kdy a jakým způsobem je dobré pacientovi říci, jak na tom opravdu je, a kdy je lepší mu určité věci zamlčet. V článku O štěstí v praxi lékařské³²⁰ hovoří o lékařské slávě, která je často pochybná, neboť záleží také na tom, zda se nemocný vyléčí náhodou nebo zda lékař pomáhá nemocnému s vyléčitelnou nebo nevyléčitelnou nemocí.

V jednom obrázku se věnuje otázce, proč nemoci vznikají v pondělí. Dochází k závěru, že je to způsobeno konzumací většího množství alkoholu v neděli, kdy lidé mívají většinou volnější nebo volný den.³²¹

Thomayerovy lékařské obrázky přinášejí ještě mnoho dalších zajímavostí a postřehů, pomáhají nám pochopit jeho vlastní osobnost..

Obrázky z literárního a uměleckého života

Thomayer se během svého života seznámil a spřátelil se spoustou literátů a ostatních umělců, na které rád vzpomínal. Zajímal se samozřejmě i o jejich choroby.

První Thomayerovou literární láskou byl František Pravda, který v prosinci roku 1904 umírá. Thomayer pro něj truchlí v jednom obrázku.³²²

Důvěrně líčí Jana Nerudu³²³, který byl středem literární a umělecké společnosti v Knoblochově hostinci. Najednou ale radikálně změnil způsob svého života, začal se vyhýbat společnosti, stal se samotářem a úzkostlivě začal pečovat o své zdraví. Souviselo to s rakovinou vzniklou zúžením střeva. Thomayer zachytil poslední okamžiky slavného spisovatele, kdy tušil smrt a chtěl, aby to bylo rychlé. Proto obhazuje Nerudu, který za své podivínství nemohl.

Několik vzpomínek věnuje J. V. Sládkovi³²⁴, který po svém návratu z Ameriky byl obestřen jakýmsi tajemstvím. Chválí ho jako vynikajícího redaktora, jenž i se svou nervovou

nemocí, která vznikla dlouhým tělesným mučednictvím a kterou Thomayer srovnával s nemocí německého předbřeznového spisovatele Heinricha Heine, dokázal výborně pracovat.

Svatopluka Čecha³²⁵ zobrazil jako člověka, který neznal závisti ani žárlivosti. Později se z něj stal, stejně jako z Nerudy, samotář. Příčinu vidí Thomayer v duševní depresi.

Barvitě obrázky věnuje Thomayer dále slavofilovi Eduardu Jelínkovi³²⁶, „bludnému romantickému rytíři“ jménem B. Havlasa³²⁷ nebo L. Stroupežnickému³²⁸, který psal bez erotických zápletek, neboť podle něj už byla všechna erotická témata vyčerpaná. Z herců charakterizuje např. výtečného vypravěče Šamberka³²⁹, z malířů M. Alše³³⁰ nebo krajináře Chitussiho.³³¹

O některých světových umělcích jako byli Dostojevskij, Garšin, Lenau, Maupassant píše, že jejich literární zvláštnosti spočívají v jejich chorobě.³³² V obrázku Z rodinné kroniky básnických geniů³³³ studuje problém dědičnosti u našich předních básníků. Ti, kteří měli život nesnadný, plný změn, ruchu a pohnutek, se stali vynikajícími. Klidné prostředí nerodí výrazné osobnosti.

Thomayerovy styky s ostatními literáty a umělci a vzpomínky na ně jsem zařadila do životopisných kapitolek o něm.

Z Thomayerových zápisníků

V Thomayerově životě se proplétalo několik naprosto odlišných sfér: život staromládenecký, společenský, umělecký, politický a oblast lékařství, lékařské vědy a jejich předních osobností. Zajímavým svědectvím toho jsou pozoruhodné Thomayerovy zápisníky, které jsou uloženy v LA PNP v Praze (6/I/26). Jedná se o deset sešitů malého formátu A6. Vedl si je od 19. 3. 1905 do 20. 4. 1915 (sedm sešitů), od 9. 12. 1915 do 18. 12. 1916 (jeden sešit), od 1. 1. 1917 do 26. 3. 1918 (jeden sešit) a od roku 1923 do roku 1927 (jeden sešit). Založeny byly bezděčně, od roku 1915 byly již možná psány záměrně.

V prvním sešitu píše o svých zápisnících: „Byly založeny pod dojmem suchého léta roku 1904 a obsahují mnoho dat o počasí a poměrně málo memoárů. Více memoarovskými jsou následující svazky.“³³⁴ Obšírně se v nich rozepisuje o pobytech v Říčanech u svého bratra zahradníka, kam jezdil na víkendy a kde trávil i svou letní dovolenou. Říčany pro něj znamenaly oázu klidu, ticha, spokojené samoty a oddechu. Líbí i všelijaké výlety. Odsuzuje literární kritiku vlastních děl: „Nový rok nastal za 8° R kolem třetí ranní. Vydal jsem před Vánocemi knihu 'Žloutne listí.' Nyní horké kritiky, ty dosud psané, přesvědčení, že kritikové Národních listů, Národní Politiky i Zvonu uvnitř nečetli. Kritic Času ji četl, ale je to inferiorní člověk, který tendenci knihy nepostihl.“³³⁵ Vzácně se zmiňuje o politických událostech. Brojí proti sociální demokracii a všeobecnému volebnímu právu: „Všeobecná stávka jakožto demonstrace ve prospěch všeobecného hlasovacího práva. Všechny noviny zděšené. Žádné povozy, ani elektrika nejezdí. Odpoledne veliký, ale fádňí průvod přes Václavské náměstí na Staroměstské náměstí. Za starých dob pořádali processí náboženská, nyní se pořádají processí politická. Zase je vidět, jak se málo lidé mění. Ale nyní mají sociální demokraté v české politice prim a terrorisují národ.“³³⁶ „Pokračujeme! Od terorismu jedinců přešli jsme na terrorismus davu. Kdo má jiné mínění než dav, tomu se tímto život v nuzná příkoří obrací: nadávkami, skandalem, hrozbou atd. Potvrzuji jen svůj dávný náhled, že člověk jako species se nemění.“³³⁷ „Zase mně pod okny demonstrují sociální demokrati obvyklým v tento den způsobem. Už ten jejich žvást umím z paměti. Dnes řečnil nějaký plácal, na rampě musea povídal: 'My demonstrujeme pro věc svobody.' Pěkná svoboda, jak si ji sociální demokraté představují. Kdo není s nimi, toho chtějí zničit. Poslední dobou nechtěli ani pracovat v těžké dílně s dělníky jinak smýšlejícími. Sociální demokracie znamená pro český lid ještě větší cenzurování.“³³⁸ Thomayer odsuzuje nejen sociální demokracii, ale i Masaryka (až později jej

hodnotí pozitivněji). Je typickým představitelem politického i uměleckého konzervativismu. V zápisníku si můžeme přečíst i záznam (jediný o ženách!) dokládající Thomayerův odmítavý a chladný postoj k ženám: „Zase zlověstný jihovýchodní vítr a parno. Tuto příspěvek k něžnosti ženského srdce. As před půl druhým rokem psala mně Bohuslava Sakalová, učitelka a spisovatelka, s kterou jsem hrubě nikdy nemluvil, abych si ji vzal - za ženu. Odpověděl jsem že ne. Od těch dob mně poslala nepočítanou kupu dopisů. Prvé 2 - 3 jsem otevřel, další žádný a měl jsem je uschované. Dnes 7 hodin ráno z čista se hlásila u mých dveří, asi abych ji přijal. Odmítnul jsem. V poledne zase jsem jí poslal zpět veliký balík neotevřených dopisů. Jsem zvědav, dá-li mně pokoj. Jak známe zprávu, pochybuji.“³³⁹

Ve druhém zápisníku, který začíná 1. 10. 1907 a končí 21. 6. 1909 a který je „již více memoarovitý“, si všímá kulturních a společenských událostí jako bylo otevření Vinohradského divadla, kde byl později na představení Carmen, nebo volení ministra krajana. Zaznamenává smrt Svatopluka Čecha na rakovinu střevní, Hlávky na tyfus a smrt B. Eiselta. Píše o bratru Františkovi, kterého bolí nohy. „Nicméně nemyslím, že František má tuberkulosu. Nemluví s ním již skoro rok, poněvadž mne těžce urazil.“³⁴⁰ Sbírá také všelijaké klepy: „Včera vypravovalo se na procházce, že Růžena Svobodová poslala nějaké mladé herečce při Vinohradském divadle nadšený dopis, kterážto herečka dala dopis... čísti... pohotově podotkla... ana R. Svobodová jest homosexuální.“ (psáno 3. 2. 1908)³⁴¹ Obšírněji se zmiňuje o K. V. Raisovi, kterého označuje za neurastenika, nebo o „dementním“ J. Vrchlickém. Píše i o průběhu stavby chudobince v Trhanově, který financoval.

Ve třetím zápisníku (od 22. 6. 1909 do 24. 4. 1911), který je „již převahou memoarovitý“, se zajímá o dění ve světě časopisů a novin jako byly Zvon nebo Národní listy. Jmenuje nepravdivého účastníka nedělních pražských procházek – redaktora Zvonu Šimáčka. V září 1909 byl Thomayer jmenován čestným chodovským občanem, dokládá to přilepeným článkem z Národních listů, který napsal Z. Winter. Ten v něm ocenil zásluhy mecenáše Thomayera (o Thomayerově sociálním citění svědčí to, že nechal ve své rodné obci vlastním nákladem vybudovat chudobinec, kde bylo pečováno o ty nejpotřebnější) a jeho skromnost: „Na západním konci osady Trhanova k Chodovu příslušného, téměř pod samým Čerchovem, před skalami chodovskými zakoupil prof. Thomayer příležitý pozemek a postavil na něm značným penízem podle plánů stavebního rady Wiehla sličnou rozlehlou budovu, všem moderním požadavkům vyhovující ústav pro léčení choroby, proti níž není léku, leda ulehčujícího, nejtrpčí sociální choroby – chudého stáří. Daroval své rodné obci chudobinec... jsou tu zřízeny i společné byty pro staré manžele, aby mohli žít i umřít pospolu.“ Ve stejném měsíci četl nedávno vyšlou monografii „Klenčí“ od Teplého: „Vidím z knihy té, že

Thomayerové jsou Chodové. Již po Bílé hoře byli v Klenčí v zastupitelstvu. Já myslíval, že jsme původu německého.“³⁴² Zajímá se také stále rostoucí měrou o zahraniční události. Zapisuje si smrt anglického krále Eduarda roku 1910 nebo Lva Nikolajeviče Tolstoj: „Včerejší noviny ohlašují, že Lev Tolstoj dne 20. XI. zánětem plic zemřel. Dokud byl velikým básníkem, nevědělo se o něm v Čechách. Teprve když začal pošetile filosofovat, začal se v Čechách ukrutně líbit. Docela příznačné pro náš národ.“³⁴³

Čtvrtý zápisník byl psán od 25. 4. 1911 do 31. 10. 1912. Rok 1911 zakončuje Thomayer těmito slovy: „Končím rok. Přinesl mně smrt' matčinu, neúspěch v studiích u synovce Josefa Svatoše... Tak rok za rokem plyne a z nesnází člověk nevychází.“³⁴⁴ Roku 1912 zaznamenává historickou „rvačku mezi lidmi Gollovými v Přehledu a lidmi Masarykovými v Času. Gollovi lidé tvrdí, že Masarykova práce vědecká nestojí za mnoho a Masarykovci zase tvrdí totéž o Gollově práci.“³⁴⁵ Roku 1912 umírá Z. Winter, častý účastník nedělních vycházek, který ale většinou absolvoval jen určitou část předem naplánované trasy. „Umřel nejšlechternější člověk, kterého jsem v životě poznal.“³⁴⁶ Dále umírá J. Vrchlický a „celý svět téměř píše o smrti Vrchlického.“³⁴⁷ Tak se počet nedělních „procházečů“ neustále zmenšuje, proto je přizván Bedřich Frída. Thomayer koná i výlety do vzdálenějších míst, především do Tábora. Stává se bedlivým pozorovatelem událostí na Balkáně, kde Černá hora vypověděla Turecku válku. Proti Turecku se postavilo i Srbsko a Bulharsko. „Včera jel další transport mediků a mladých lékařů na jih. Co tam ti lidé bez vědomostí tropiti budou, ovšem nevím.“³⁴⁸ Zápisník končí tímto: „Dušičková nálada v přírodě a duši a v té končím čtvrtý sešit svých Zápisů.“³⁴⁹

Pátý sešit zápisů zahrnuje téměř celý rok od 1. 11. 1912 do 30. 9. 1913. Thomayer pokračuje dále v zachycování pohnutých balkánských událostí, kde Turci prohrávají. O S. Macharovi si zaznamenává, že byl operován se zánětem slepého střeva. Líčí své šedesáté narozeniny, kdy k němu byli vysláni někteří jeho žáci jako deputace. Oslavenci přinesli soubor jednadvaceti vědeckých prací. Delegaci tvořili: Kodym, Císler, Šamberger, Ostrčil, Prusík, Emil Sieber, Šmerling, Kraus, Syllaba, Pelnář a Vanýsek z Brna. Přišli o půl dvanácté, Syllaba měl proslov, pak následovala snídane se studenými zákusky a rýnským vínem. Během svého výročního dne dostal Thomayer hodně přes sto dopisů a přes třicet telegramů. Ve většině časopisů byly otištěny jubilejní články a ilustrace, Světozor přinesl i obrázek Trhanovského zámku, kde se Thomayer narodil. „Stal se zázrak. Čas mně při mých šedesátých narozeninách nevynadal.“³⁵⁰ Roku 1913 se koná pohřeb M. Alše. Při této příležitosti Thomayer zaznamenává, že Vrchlickému stál pohřeb, konaný téměř o rok dříve, neuvěřitelných 20 000 korun. Vysvětluje to slovy: „Na tom ovšem lví podíl měl Hlava za pitvání a balsamování v Domažlicích.“³⁵¹

Šestý sešit zápisků je započat 1. 10. 1913 a ukončen 4. 3. 1915. Na Silvestra roku 1913 uzavírá rok, „který zase odběhl bez většího neštěstí a zármutku.“³⁵² Roku 1914 hodnotí Jiráskovu historickou hru Jan Roháč: „Je efektivní a předpovídal bych mu značný scenický efekt. Ale je bez milostné zápletky a to mu as bude na závalu.“³⁵³ V tomto pohnutém roce propuká první světová válka. Thomayer je „válkou deprimován. Netuším nic dobrého pro český národ.“³⁵⁴ Bedlivě si všímá válečných vítězství a proher. 29. 8. píše, že „šíření a vypravování nesmyslných zpráv po Praze nepřestává. Císař prý je v Praze, kdosi jej viděl, an jel ve drožce vzhůru Nerudovou ulicí. Do Konopiště přijelo 160 čalouníků (to není tak málo), aby opravili zámek pro císaře, který se tam uteče. Atd. Myslím, že tyto a podobné zprávy vynalézají hallucinující paranoikové; jakých světem běhá počet nemalý, a ti pak nacházejí ochotný sluch.“³⁵⁵ 25. 9. si poznamenává „ozvěnu kolující po Praze: 'Jak je Ti Rakousko? /ouzko!/ Vždyť jsi přec mocné! / moc ne!‘“³⁵⁶ O Silvestru roku 1914 píše pln skepse: „Konec roku, ale ne konec strastí. / Mír v nedozírné válce! / O sestře Anně žádné zprávy (byla snad ve Lvově) / Sestra Barbora diabetická! / A tuze mám smutného Silvestra.“³⁵⁷

V sedmém zápisníku hovoří např. o cestě do Čáslavi, kde byl primářem v nemocnici. „V Čáslavi je 25 vojenských a na vojnu povolaných lékařů, kteří nemají co dělat. V rezervní vojenské nemocnici jsou celá oddělení prázdná.“³⁵⁸ Zastává se zesnulého Julia Zeyera: „Dnes mně vypravoval Ignát Herrmann, že dle vypravování nějakého znalce literatury, mně blíže neznámého, Julius Zeyer měl náchylnost k malým dětem a že prý mu pro to hrozilo trestní vyšetřování, jemuž smrti unikl... Čemuž nechci věřit. Zeyer byl na sklonku života velice nábožný.“³⁵⁹

Na počátku osmého sešitu píše, že chtěl psaní zápisníků zanechat. „Domníval jsem se, že psaní zápisků zanechám. Ale přítomná pohnutá doba přináší tolik různých zpráv, že považuji za prospěšno je zapisovati a tak zachovati.“³⁶⁰ Začal Thomayer počítat s tím, že jeho zápisníky bude někdo číst? Nebo je chtěl dokonce i vydat? Odpověď na tyto otázky se již nikdy nedovíme. Konstatovat můžeme pouze to, že styl i obsah záznamů v zápisnících se silně proměnil. Způsobeno to bylo samozřejmě i dobou vzniku - první světovou válkou. Živě se zajímá o politiku a národní život. Do zápisníku si lepí výstřižek z novin pojednávající o procesu K. Kramáře, zaznamenává válečné půjčky. Všímá si, že byl úředně zastaven Herbenův Čas. Přibývají zmínky o vlastní literární činnosti. V lednu 1916 píše, že začíná „uveřejňovati ve Zvonu pod pseudonymem J. Kurka trpké kritické poznámky o podrobnostech z českého života.“³⁶¹ Sleduje rozšiřující se drahotu, lepí si výstřižek „všeobecné zvýšení cen potravin v Praze a obcích sousedních.“³⁶² Zaznamenává pln skepse stále rostoucí bídu. Líčí obšírně pražské procházky s Jiráskem, který začíná otiskovat

v Národní politice román Z dob Jiřího z Poděbrad. Uvádí, že vypravování o erotickém poměru mezi Vrchlickým a Podlipskou bylo pouhým klepem, který šířil především K. Svoboda. Radí manželce svého přítele Evě Vrchlické, aby originály dopisů dala uveřejnit Společnosti Vrchlického. K roku 1916 si zapisuje smrt malíře Františka Ženíška a smrt císaře Františka Josefa (na jeho počest pronesl slavnostní řeč Josef Pekař).

V devátém zápisníku uvádí, že byl zvolen valnou hromadou Společnosti Vrchlického za jejího předsedu. Stále silněji reaguje na válečné a společenské události. V Čechách je šílená nouze, 1 kilogram rýže stojí i 60 korun. Zapisuje si smrt básníka Otakara Theera a Karla Kruise, profesora na české technice, který byl Thomayerovým přítelem od asistentkých dob a účastnil se nedělních vycházek. „Tím končím neblahý rok 1917. Všude nouze a neslýchaná dražota. Zdaliž se ještě dožiji zlepšení?“³⁶³

Poslední zápisník nepřináší záznamy den po dni jako zápisníky předešlé. Poznámky jsou velmi řídké. Thomayer hodně zestárl, trpěl bolestmi způsobenými rakovinou konečníku. Zápisník zachycuje Thomayerovy stále častější cesty do Říčan, kde bydlel jeho bratr zahradní architekt. V klidu si tu vždy odpočinul, zajímal se o počasí, úrodu obilí, zahradu plnou třešní. Koupil si tu i kus pole. Jezdil sem vlakem i automobilem.

Ukázku ze svých zápisníkových záznamů uveřejnil Thomayer v XI. svazku svých sebraných spisů pod názvem Ze zápisků z roku 1916.

V Thomayerově pozůstalosti se zachovalo ještě 11 sešitů. Jeden je velmi chabým adresářem, v dalším si Thomayer abecedně seřazoval nemoci a psal si k nim krátké poznámky. Do jednoho sešitu si zapsal veškeré lékařské publikace, které vyšly od roku 1902 do roku 1919. Jeden sešit obsahuje soupis témat Thomayerových školních přednášek od ZS 1902 do LS 1907 a pro ZS a LS 1918 – 1919. Další přináší soupis témat klinických výkladů od ZS 1907 do ZS 1918 – 1919. V jednom notesu si vedl jednoduchou dokumentaci o svých soukromých pacientech. Tyto zápisy o nemocných začínají 15. 5. 1922 a končí rokem 1924. Ve třech sešitech pro roky 1925 – 1927 jsou dochovány Thomayerovy početní záznamy. Zapisoval si, kolik dostával penze, jak vysoké měl literární honoráře, kolik uspořil, kolik obdržel v darech, kolik zaplatil Merkuru a Slovanské pojišťovně, kolik a za co vydal v Říčanech a v Praze. Přesně si vedl záznamy o vydáních za domácnost, plyn, pivo, vejce, mléko, obilí, svícny atd. Tak například roku 1925 dostal penzi v hodnotě 36 705, 92 korun. Majetek v prvním půlroce mu činil 32 072, 50 korun, ve druhém 33 495, 35 korun. Celkem to tedy bylo 102 273, 77 korun. Během prvního půlroku vydal 46 359, 33 korun, během druhého 49 429, 90 korun. Celkem tedy vydal 95 769, 23 korun. Na konci roku mu přebývalo 6 484,54 korun. Můžeme si tak udělat dobrou představu, jak byl Thomayer šetrný a střídmy.

Ve dvou zápisnících si zaznamenával vtipné situace, které zažil s pacienty, a veselé medicínské postřehy. Ve výpovědích mnohých nemocných se setkával s neuvěřitelnou hloupostí, která působila komicky, proto si začal vést tyto zápisníky. Některé z těchto svých lékařských anekdot zahrnul do XI. svazku svých sebraných spisů pod kapitolku Ze zápisníku lékařského. Tato kapitolka byla otištěna i ve výboru Ze zápisků lékaře. V něm vyšly i jiné anekdotky pod názvem Veselé drobty ze života lékařského. Za ocitování stojí alespoň několik příkladů: „Profesor: Byl jste pohlavně nemocen? Nemocný: Ano. Profesor: Co jste měl? Nemocný: Teklo mně z ucha.“³⁶⁴ „25. května 1909: E. S. nařiká si na nechut' k práci a když ta nechut' na něj sedne, musí jít do hospody.“³⁶⁵ „Matka přivádí svou hluchoněmou dceru. Asistent se ptá, je-li matka příbuzná se svým mužem. Ano, prosím, měla jsem si vzít jeho bratra.“³⁶⁶ „Obuvnický učeň stěžuje si na bolest v břiše. 'Jakou pak máte stolici?' Nemocný rozhlédne se po ordinační místnosti a ukazuje na židli odpoví: 'O něco nižší nežli tato, ale bez lenochu.'“³⁶⁷

Z korespondence Thomayera s Aloisem Jiráskem

V LA PNP v Praze je uložena vzájemná korespondence Josefa Thomayera s Aloisem Jiráskem. Není nijak obsáhlá - přátelé si psali, ne však často. Spousta listů se nedochovala, jak přiznává Alois Jirásek ve svých pamětech.³⁶⁸ Dopisy obou nerozlučných přátel jsou psány poměrně čitelně.

Přátelé si dopisovali hlavně během Jiráskova čtrnáctiletého působení v Litomyšli (od roku 1874 do roku 1888, kdy přesídlil do Prahy, kde pokračoval ve své pedagogické i literární činnosti), kde Jirásek vyučoval na gymnáziu dějepis a zeměpis. Cítil se tu opuštěn a odloučen od svých pražských přátel. Z dopisů čerpali oba zprávy o sobě navzájem, o svých přátelích (především literárních, obzvláště o Jaroslavu Vrchlickém) a známých, Thomayer informoval Jirásku o dění v Praze. Tato korespondence je počtem nejrozsáhlejší a obsahem nejdůležitější.

V Thomayerově pozůstalosti se nachází 28 klasických dopisů, 2 dopisy psané na kartách, 12 dopisnic a 14 pohlednic od Aloise Jirásky. Pisatel v nich chválí Thomayerovy paměti (24. 10. 1913): „Tvé paměti čtou se výborně; zajímají a obsahují leccos kulturního, co jimi bude zachováno. Žes byl tak ranní školák, jsem nevěděl. Mne také zajímaly, a budou i jiné zajímat, základy, abych řekl, Tvé lásky k přírodě a Tvého pozorování. Tak jen houšť!“.³⁶⁹ Paměti začaly později vycházet v časopise Zvon, což Jirásek okomentoval slovy: „Budou jistě zajímat mne a jiné pamětníky obzvláště. Připomenou mně také lepší časy, mládí. Teď už dostávám úmrtní listy skoro samých svých vrstevníkův a spolužákův.“³⁷⁰ Samotné dění v časopiseckém světě bylo velmi častým tématem Jiráskových dopisů. Další hojně diskutovanou tematickou oblastí byla Jiráskova vlastní rodina: např. roku 1917 sděluje radostnou novinu, že se dceři Milce narodila dcera, či vyjadřuje vděk za Thomayerovu ochotu při léčení jeho ženy.

Jak již výše zmíněno, přináší výbor z Jiráskovy korespondence nazvaný Dopisy 1871-1927 dva Jiráskovy dopisy adresované Thomayerovi. První, psaný 22. 3. 1913 v Praze, je srdečným blahopřáním k Thomayerovým narozeninám. Thomayer neměl v oblibě osobní gratulace, proto raději ujel z Prahy. Druhý byl napsán 1. 9. 1924 v Hronově, Jirásek v něm prosí Thomayera, aby mu pomohl s jednou kapitolou Husitského krále, neboť si není jist, jaké následky může mít rána těžkou holí. Jirásek se na Thomayera jako na lékaře obracel již dříve, např. při práci na prvním dílu F. L. Věka se tázal, zda může někdo (Pavla Butteauová) ztratit leknutím řeč a při jiném silném duševním hnutí jí zase nabýt.³⁷¹

Ve fondu Alois Jirásek se nalézají 42 listů a 13 obálek zaslaných Thomayerem. Thomayer se v nich zmiňuje o svých člancích pro nejrůznější časopisy (např. pro Národní listy, Lumír), o problémech spojených s vydáním svých sbírek, zřídka se vyjadřuje k tehdejší politické situaci. Oceňuje Jiráskovo dílo započaté Skaláky. Radí Jiráskovi, když onemocní: „Pro primo mluví pan Mudr. Thomayer, asistent III. školy pro nemoci vnitřní atd.: Z dopisu Tvého soudí onen pán, že bys mohl mít atonii žaludeční následkem předchozího horečnatého onemocnění a ordinoval by Ti denně jednu skleničku poctivého Bourdeaux... Za druhé mluví pan Josef Thomayer, člověk dobromyslný, ale tíhou práce sedřený: Vánoční prázdniny jsou za dveřmi, zavítáš-li o nich do Prahy, budu mít velkou radost. (prosinec 1880)“³⁷²

Některé Thomayerovy dopisy jsou velmi osobní, pomáhají nám nahlédnout do nejnějnějších zákoutí jeho duše. Trápí jej, že se rodičům nevede dobře. Stýská se mu po klidné bezstarostné chvíli. Jiráskovi adresuje i své úvahy, co dál po studiích na lékařské fakultě: „K poslednímu (= lenošení) cítím v posledních dobách neobyčejnou náklonnost... a kdybych nebyl asistenčním lékařem právě na chirurgii, dělal bych snad ještě méně. Tak ale spočívá na mně velká část práce na oddělení, musím mnoho obvazovat a vůbec v chirurgii dělat, tak že se mi zdá, že bych ani co chirurg po případě špatných vyhlídek neměl. Nedostanu-li místo u mariny, stanu se jím nepochybně... jsme právě z chirurgie slušně své rigorosum dělal, tak že děkan vyzval zkoušejícího mne profesora Heineho, aby mne jednou svým asistentem udělal... stěžuji-li si jak stará bába - nemluvím v tomhle jazyku s nikým na světě; a člověk si rád postěžuje... Však nestojí za mnoho to mé živobytí!. (23. 3. 1877)“³⁷³ Dopisy, v nichž se rozepisuje o přátelích, jsou často plné smutku: „Nemoc Vrchlického ukazuje teprve v jaké neblahé situaci se nešťastný ten člověk nalézá. Má totiž směšné dluhy, jejichž výše tou dobou není známa. Prozatím víme o 1500 zl.... Věřitel tuší v nemoci Vrchlického zlý stav. Vznáším tak na Svatobor jménem Vrchlického žádost, aby mu co nejrychleji vypomohl pěti sty korunami. (4. 9. 1908)“³⁷⁴ Později zase píše: „Milý Alojz! Také já těžce nesu smrt pantáty (= K. V. Rais). Počet osob, s nimiž bylo lze důvěrně porozprávěti, byl by tak nepatrný a nyní jest ještě nepatrnější. Nedělní besedy jsou ty tam a dospějeme-li do vánoc, není na štědro večerní snídani pomyšlení, bylo by nám smutno. Celkem žil pantáta život málo utěšený. Jeho neurasthenická nespokojenost a úzkost mu otravovaly existenci. A přece měl vždy záruky spokojeného života. Zejména jeho majetkové poměry byly velmi utěšené. Jeho jmění nebylo daleko od milionu. (10. 8. 1926)“³⁷⁵ V téhož dopisu vyzařuje Thomayerova rezignace na život: „Do Říčan jezdívám, ale také mé zdraví je mizerné a pobyt můj v Říčanech spočívá hlavně v tom, že celé hodiny sedím venku, když to počasí dovolí. To bylo ale málo kdy. Sedmého srpna byla po páté hodině odpolední v Říčanech nemalá bouřka.

Myslel jsem si: Kdyby tak jeden blesk našel si cestu ke mně, bylo by to nejpříjemnější ukončení mých nesnází... Tvůj oddaný Thomayer.“³⁷⁶

Slovo na závěr

„Je dobře se vracet ke kořenům. O Thomayerovi bylo řečeno: lékař a spisovatel. Rádi bychom přidali: organizátor a veřejný činitel na obou polích, ve vědě i literatuře. Takoví muži jsou dnes akademiky, současně i zasloužilými nebo národními umělci, nositeli řádů, delegáty do nadnárodních formací jako je Světová organizace zdraví při Organizaci spojených národů (WHO v OSN). Tam uplatňují svůj hlas v zájmu širokého společenství, odtamtud se o nich dovídá celý svět. / Souvislost všeho se vším dovolila Josefu Thomayerovi, aby ze svého talentu a píce uplatnil jen část. Přesto stvořil úctyhodné dílo, na tehdejší poměry zcela mimořádné. Není třeba ho heroizovat, sám si postavil pomník 'kovu trvalejší'. Ale je dobré se jím zabývat jako příkladem, který nepatří jen minulosti.“³⁷⁷ Tato slova plná obdivu o svém velikém předchůdci napsal ve své nedokončené monografii o Thomayerovi lékař a spisovatel Ota Dub.

Thomayer patří opravdu nejen k největším a nejoriginálnějším postavám v dějinách českého lékařství, nýbrž i českého kulturního života na přelomu 19. a 20. století. Již za svého života se dočkal mnoha poct a vyznamenání. Byl osobností takřka renesanční. Nadprůměrně talentovaný a mimořádně schopný prof. Josef Thomayer je jedním z předních internistů konce 19. a počátku 20. století, připomeňme z nich ještě alespoň již výše zmiňované předchůdce Josefa Hamerníka, známého svým drsným humorem v jednání s pacienty, a jeho žáka Bohumila Eiselta. V Thomayerově době se medicína začala rapidně proměňovat, dokázala zužitkovat poznatky z jiných vědních oborů, takže Thomayerovy odborné zájmy byly již mnohem širší než zájmy jeho předchůdců.

Thomayer zanechal v české vědě a kultuře věčnou stopu nejen jako internista, ale i jako praktik – diagnostik, pedagog, vědec (jeho hlavní dílo *Pathologie a therapie nemocí vnitřních* a *Úvod do drobné praxe lékařské* jsou dodnes považovány za klasické české lékařské spisy), organizátor, tvůrce české odborné lékařské terminologie i prozaik.

Obzvláště si uvědomoval důležitost lékařské profese. Jeho věhlas byl srovnatelný např. s popularitou významných spisovatelů. Položertem si v obrázku O dobrém jménu lékařovu posteskl, že se sláva lékařská podobá slávě herecké. Jako by populární hercovo i lékařovo dílo zanikalo jejich smrtí.³⁷⁸ Pověstnými se staly Thomayerovy „Blitzdiagnosy (bleskové diagnózy)“: chtěl, aby se nemoci poznaly na první pohled zrakem podle vzhledu, pohybu a

chování pacienta, sluchem, poklepem a poslechem, čichem a hmatem. Někdy se však zmýlil. Alarich zapisuje následující úsměvnou anekdotu na téma Thomayerovské „Blitzdiagnosy“: „Prof. Thomayer seděl na ambulanci, rozvalen ve svém křesle. Okolo štáb asistentů, sekundářů, externistů, fiškusů, demonstrátorů, hospitantů a volentérů, Berta uvedla nemocného. Thomayer se naň podívá a ihned diktuje do žurnálu diagnózu: Suchý zánět pohrudnice, pravostranný. Klinický štáb se rozvlní úžasem: 'Pane profesore, jak je to možné?' 'Jak je to možné,' vece Thomayer, 'lékař se musí umět koukat. Především vidím, že pravé rameno nemocného se při dýchání nezdvihá. Jde tedy o plicní, pravostranný proces. Za druhé vidím, že tvář není horečnatá, nemocný je dobře živý a nekašle. Nemůže tedy běžet o nic jiného než pravostranný suchý zánět pohrudnice.' Ambulance otěhotní uctivými výbuchy obdivu. 'A za třetí,' dodává Thomayer, 'jsem tohoto nemocného vyšetřoval včera ve své soukromé praxi.'³⁷⁹

Jeho obdivuhodný pozorovací talent a schopnost bystře stanovit diagnózu mu pomohly učinit celou řadu původních objevů, porozumění jim a zhodnocení z hlediska přínosu a důležitosti není v mé kompetenci. Jejich výčet nám přináší Biografický slovník pražské lékařské fakulty: např. distribuce poklepu při rakovinném a tuberkulózním zánětu pobřišnice se nazývá Thomayerův příznak (1883), syndrom mostu Varolova (1884, 1910), sdružené pohyby u zdravého hochy a jejich výklad (1887), zpětné proudění krve v žilách a vysvětlování retrográdních embolů tímto zpětným prouděním (1889), syndrom obrny VI. kořene míšního - Thomayerův syndrom obrny kořenové (1889), obraz nevyvinuté osteomalacie (1890), neuralgie pleteně pažní při hrotové tuberkulóze plicní (1891), subchordální zduření sliznice hrtanové při štekavém kašli (1894), souvislost některých snů s epilepsií (1895 a 1897), ráz chůze u některých forem paralysis agitans (1902), obrny dnové (1907), projevy kolísavosti kardiovaskulární u neurastenie (1907).³⁸⁰ Na příkladu prof. Thomayera si můžeme uvědomit, že o pokroku ve vědě nerozhodují mnohdy ani tolik finance nebo laboratorní vybavení, jako především duch osobnosti, který určuje další směr bádání.

Thomayer si vydobyl zcela mimořádné, nehynoucí místo na poli vědeckém i beletristickém. Jeho vědecké, často průkopnické práce, které převzali i v zahraničí, i zdravotnická praktická činnost čerpaly z umění a naopak jeho beletrie byla obohacena plody lékařské a vědecké práce. Pomohla mu k tomu jeho výrazná, živá, extrovertní letora, vyzařující kolem sebe aktivitu. Aniž bychom idealizovali jeho osobnost, která nepostrádala ani záporných vlastností (např. přílišná tvrdohlavost a ješitnost, zlost na asistenty, když vyšlo najevo, že se sám zmýlil v diagnóze, víra ve svou neomylnost), jeho schopnosti, organizační talent, píle a vytrvalost byly obdivuhodné. Měl všechny důležité vlastnosti Chodů, především

neúmornou pracovitost, otevřenost, přímost a hrdost. Jeho otevřenost místy hraničila až s hrubostí, říkával, že „velkým lidem se musí leďacos odpustit,“ čímž narážel na svou vysokou postavu.³⁸¹ Odmítal sentimentalitu, pověry, miloval mužnost, reálnost. Vyznačoval se zvláštním svérázným vystupováním a osobním kouzlem. Měl svůj osobitý humor, byl vtipný i lehce ironický. K ženám se choval zdrženlivě, jen obětavou matku nesmírně obdivoval. Vůči rodákům byl někdy nekritický. O jeho vztahu k obyčejným lidem píše prof. Vondráček ve svých vzpomínkách: „Měl rád prosté lidi, rád na klinice žertoval s trhovkyněmi, které ho měly ve veliké oblibě. Říkal jim 'matko.' Ženy oslovoval matko, paní, ženská. Když o nich psal, používal slova ženština, což nemyslel nijak hanlivě... Honoráře bral mírně, až mu bylo vytýkáno... Chudší pacienty léčil vůbec zadarmo...“³⁸²

Z pera prof. Zdeňky Mařatky pochází výstižná charakteristika Thomayerovy povahy, když vzpomíná na svého univerzitního profesora Josefa Pelnáře: „S profesorem Thomayerem měl mnoho společného: Především své rodiště - Trhanov u Domažlic (chybný údaj!, prof. Josef Pelnář se narodil v Domažlicích), kde se narodil r. 1872, o 19 let později než Thomayer. Stejně jako on se vyznačoval robustní naturou, sebejistým, energickým vystupováním a oním zvláštním fluidem, které vyzařuje ze silných osobností a působí podmanivě na okolí. Jako on byl v projevu osobitý, vtipný až sarkastický, měl silný vztah k národu, ke kultuře, k podněcování vědeckého a uměleckého snažení. Stejně jako on kladl zájem obecný a humanitní nad zájmy osobní a ziskové.“³⁸³

Další věrné srovnání Thomayerovy extrovertní povahy s jiným známým internistou jeho doby, introvertem prof. Emerichem Maixnerem, nám zanechal prof. Jiří Syllaba: „Maixner a Thomayer byly zcela rozdílné povahy. Jejich přednášky jsem už nezastihl, ale na oba se pamatuji: Maixner byl menší, vážný muž, podle mínění jeho současníků i žáků výborný diagnostik, strohý přednášeč. Thomayer dynamický až dramatický řečník, strhující svou živou letorou, Chod s uměleckými sklony... Zatímco význam Maixnerův spočíval hlavně v tom, co po sobě písemně zanechal, význam Thomayerův patrně v jeho osobnosti, v tom, co názorně posluchačům demonstroval, co učil a co pak šířila jeho škola v ústním podání.“³⁸⁴

Jako vysokoškolský učitel se s plným nasazením věnoval všem potřebným složkám profesorské činnosti: vědecké, pedagogické, národně buditelské a organizační. Zvláště ty dvě posledně jmenované byly prvé generaci učitelů české lékařské fakulty přímo vnuceny a velmi je vyčerpávaly. Ke svým žákům měl hluboký, často až otcovský citový vztah. Velmi vřelý vztah se vyvinul mezi ním a jeho asistentem, pozdějším profesorem Ladislavem Syllabou. Ten po Thomayerově smrti vyslovil za všechny tato upřímná slova v nekrologu: „Opustil nás poslední ze zakladatelů českého vnitřního lékařství, tvůrce thomayerovské školy, vynikající a

svérázný lékař, horlivý přispěvatel tohoto časopisu (rozloučení s názvem Profesor Josef Thomayer nám odešel bylo otištěno v Časopise lékařů českých z 21. 10. 1927), zakladatel Sborníku lékařského i klinického a Sbírky přednášek a rozprav z oboru lékařského, duch všeobecně vzdělaný, světově orientovaný, esteticky vytříbený a originální, uznávaný beletrista, distinguovaný milovník přírody od studentských let, bystrý pozorovatel života ve všech jeho projevech, výborný znalec lidí, člověk bohaté životní zkušenosti a moudrosti, zjev jadrné životnosti a iniciativní energie, plný humoru a thomayerovského vtipu, ale také s intimním vnitřním životem, jež odhaloval toliko velmi málo lidem ze svého okolí a ani těm ne zcela. Zemřel muž velký a vzácný hlavou i srdcem!³⁸⁵... Oddaně jsme přijali vaše jméno na svůj štít... abychom šli životem tak čistě, jak čistě jste jím šel vy³⁸⁶... V Thomayerově jubilejním sborníku, který jsme podali svému učiteli k 25. výročí jeho doktorátu roku 1901, jsem napsal: 'Thomayer tak, jak jest, je jednou z nejoriginálnějších postav soudobého českého života.' Napsal jsem tuto větu jako mladý muž, opakuji ji, jsa sám blízek šedesátce.“³⁸⁷

Thomayer ctil a miloval svou práci, lidi, přírodu, život. Zajímal se o aktuální dění kolem sebe, odmítal plané vlastenčení, byl národně uvědomělým Čechem a aktivním odpůrcem rakouské monarchie. Thomayerovy všestranné kulturní zájmy dokládá členství ve Spisovatelské radě české, spolupráce na Ottově slovníku naučném, členství ve Spolku akademiků Chod, Ústřední matici školské³⁸⁸ a zvolení v pořadí třetím předsedou spolku Svatobor na léta 1903 - 1905 (Svatobor byl založen roku 1862 na podporu českých spisovatelů a českého písemnictví, vedli ho přední osobnosti českého národa jako byli František Palacký či František Ladislav Rieger).³⁸⁹

Vidíme, že nadání, vzdělanost a širší zájmů prof. Thomayera byly výjimečné. Souběžně s medicínskými, humanitními a společenskými problémy naplňovalo jeho život i umění. Celým jeho životem se proplétaly nejen rozum a věda, nýbrž i cit a múzy. U lékařů to nebylo vůbec výjimečné, spousta známých lékařů se věnovala rozličným a většinou lékařství zcela vzdáleným koníčkům, často uměleckým. Koníčky umožňovaly lékařům uniknout od smutné skutečnosti plné nemocí, nemocných i smrti, znamenaly pro ně útěchu, zábavu, odpočinek i inspiraci pro vlastní lékařskou práci. Někdy se pěstované záliby staly i druhou životní náplní lékaře. Lékař-neurolog a autor řady knížek lékařských historek MUDr. Svatopluk Káš píše: „Není to nic neobvyklého, nic překvapujícího... Nejrozumnější zájmy a koníčky doprovázejí zhusta vysoce odbornou činnost, nutno je považovat za jakýsi ventil, za jistou kompenzaci náročné práce...“³⁹⁰ Důležitost sepětí práce lékařské a vědecké s prvky uměleckými dokládají další slavné české osobnosti - J. E. Purkyně, J. Pelnář, A. Jirásek, L. Syllaba a mnozí další. Mezi lékaři bylo vždy mnoho spisovatelů a překladatelů. Kupříkladu lékař Jiří Wicke, rodák z

Rakous, přeložil „po celodenní práci venkovského praktikanta“ dílo Jaroslava Vrchlického.³⁹¹ Lékaři - literáti bývali skutečnou ozdobou svého stavu: není se čemu divit, vždyť žili v době, kdy prestiž literatury vypadala zcela jinak než dnes.

Thomayerův obraz vytvořený na základě pramenů a literatury je vskutku monumentální: Vladimír Vondráček nám představuje svérázného lékaře, Ladislav Syllaba kreslí milovaného otce svých žáků, jiní nám představují Thomayera vlastence či osobnost, která má obrovské zásluhy na rozvoji českého lékařství a malé na vytváření české literatury. Thomayer je v hodnocení sebe samého mnohem skromnější, vidí se jako zodpovědný lékař, umělecký i politický konzervativec a zapřísáhlý starý mládenec.

Thomayerovo jméno, zásluhy i knihy jsou již téměř zapomenuty. Dnes nám jej připomínají toliko pamětní desky umístěné v Mezibranské ulici 23/808 v Praze, kde Thomayer strávil pěknou řádku let, a na Trhanovském zámku (deska odhalena 15. 8. 1937, o životě a díle J. Thomayera promluvil jeho žák a univerzitní profesor Josef Pelnář).³⁹² Jeho jméno reprezentuje v současné době Thomayerovu nemocnici v Krči na Praze 4, pojmenovanou po něm roku 1954,³⁹³ úředně povýšenou na Fakultní Thomayerovu nemocnici roku 1984³⁹⁴ (jednalo se původně o prvorepublikový sociální ústav pro chudé nazvaný Masarykovy domovy, otevřený roku 1928)³⁹⁵ a sanatorium v Karlových Varech.

Při práci na této diplomové práci jsem si uvědomila, kolik bílých míst v životě a díle Josefa Thomayera čeká ještě na své autory, kteří by je nahradili odborným a současně barvitým líčením.

Poznámkový aparát

-
- ¹ Mařatka Z., Hlaváčková L.: Josef Pelnář, s. 14.
² Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 94.
³ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 126.
⁴ Dub, O.: Rytíř ducha, s. 7.
⁵ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 54.
⁶ Buriánek, F.: Z literární historie Klatov. In: Buriánek F., Pilař J., Stehlík L., Klatovy, s. 50.; Buriánek, F.: Z poetického Pošumaví, s. 19.
⁷ Buriánek, F.: tamtéž, s. 37.
⁸ Niklíček, L.; Štein, K.: Dějiny medicíny v datech a faktech, s. 8.
⁹ Bíla, L.: Historie fakultní Thomayerovy nemocnice, s. 25 - 26.
¹⁰ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 18.
¹¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 17.
¹² Thomayer, J.: tamtéž, s. 21.
¹³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 20.
¹⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 21.
¹⁵ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 94.
¹⁶ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 328.
¹⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 17.
¹⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 18.
¹⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 21.
²⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 23.
²¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 24.
²² Thomayer, J.: tamtéž, s. 26.
²³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 29.
²⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 30.
²⁵ Thomayer, J.: tamtéž, s. 32.
²⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 34.
²⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 38.
²⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 39.
²⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 40.
³⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 41.
³¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 36-37.
³² Thomayer, J.: tamtéž, s. 37.
³³ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
³⁴ Buriánek, F.: Z literární historie Klatov. In: Buriánek F., Pilař J., Stehlík L., Klatovy, s. 45.
³⁵ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 42.
³⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 42.
³⁷ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 268.
³⁸ Buriánek, F.: Z literární historie Klatov. In: Buriánek F., Pilař J., Stehlík L., Klatovy, s. 50.; Buriánek, F.: Z poetického Pošumaví, s. 19.
³⁹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 52.
⁴⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 53.
⁴¹ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 123.
⁴² Buriánek, F.: tamtéž, s. 41.
⁴³ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 43.
⁴⁴ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 41.
⁴⁵ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 57.
⁴⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 43.
⁴⁷ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 41.
⁴⁸ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 44.
⁴⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 47.
⁵⁰ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 41.
⁵¹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 46.
⁵² Thomayer, J.: tamtéž, s. 44.
⁵³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 46.
⁵⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 47.
⁵⁵ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 41.

-
- ⁵⁶ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 48.
- ⁵⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 49.
- ⁵⁸ Zápisky od 1. 11. 1912 do 30. 9. 1913 (5. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer, 17. 1. 1913.
- ⁵⁹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 51.
- ⁶⁰ Buriánek, F.: Literární Klatovy, s. 42.
- ⁶¹ Buriánek, F.: tamtéž, s. 42.
- ⁶² Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 53.
- ⁶³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 55.
- ⁶⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 62.
- ⁶⁵ Frida, B.: Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi, s. 13.
- ⁶⁶ Frida, B.: tamtéž, s. 16.
- ⁶⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 66.
- ⁶⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 66.
- ⁶⁹ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ⁷⁰ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 69.
- ⁷¹ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 127.
- ⁷² Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 58.
- ⁷³ Hora-Hořejš, P.: Toulky českou minulostí, s. 168.
- ⁷⁴ Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 141.
- ⁷⁵ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 147.
- ⁷⁶ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 147.
- ⁷⁷ Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 248.
- ⁷⁸ tamtéž, s. 148-149.
- ⁷⁹ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 19.
- ⁸⁰ Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 233.
- ⁸¹ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 143.
- ⁸² Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 145.
- ⁸³ Hamza, F.: K dějinám českých mediků, s. 31.
- ⁸⁴ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 144.
- ⁸⁵ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 145.
- ⁸⁶ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 129.
- ⁸⁷ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 131.
- ⁸⁸ Hora-Hořejš, P.: c. d., s. 160.
- ⁸⁹ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 132.
- ⁹⁰ Hora-Hořejš, P.: c. d., s. 160.
- ⁹¹ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích, s. 132.
- ⁹² Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 52.
- ⁹³ Svobodný, P.: Lékaři v českých zemích 1848-1939. In: Svobodný P., Havránek J. (eds.), Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století, s. 135.
- ⁹⁴ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 70.
- ⁹⁵ Hrubeš, J.: Josef Thomayer. In: Tučňák, s. 3.
- ⁹⁶ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 11. 10. 1880. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ⁹⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 71.
- ⁹⁸ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 321.
- ⁹⁹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 78.
- ¹⁰⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 80.
- ¹⁰¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 72.
- ¹⁰² Hora-Hořejš, P.: c. d., s. 172.
- ¹⁰³ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 98.
- ¹⁰⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 99.
- ¹⁰⁵ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 240.
- ¹⁰⁶ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 17. 2. 1877. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹⁰⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 74.
- ¹⁰⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 76.
- ¹⁰⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 82.
- ¹¹⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 83.
- ¹¹¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 94.
- ¹¹² Thomayer, J.: tamtéž, s. 102.

-
- ¹¹³ Noha, J.: Lékař léčí, příroda uzdravuje, s. 213.
- ¹¹⁴ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 95.
- ¹¹⁵ Thomayer, J.: tamtéž, s. 96.
- ¹¹⁶ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 17. 2. 1877. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹¹⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 115.
- ¹¹⁸ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 321.
- ¹¹⁹ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 28. 10. 1876. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹²⁰ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 115.
- ¹²¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 116.
- ¹²² Thomayer, J.: tamtéž, s. 119.
- ¹²³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 121.
- ¹²⁴ Thomayerovo promoční oznámení. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹²⁵ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 20. 2. 1875. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹²⁶ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 23. 3. 1877. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹²⁷ Dub, O.: c. d., s. 85.
- ¹²⁸ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 95.
- ¹²⁹ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹³⁰ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹³¹ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 22.
- ¹³² Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹³³ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 22.
- ¹³⁴ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 122.
- ¹³⁵ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹³⁶ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 22.
- ¹³⁷ Hora-Hořejš, P.: c. d., s. 170.
- ¹³⁸ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125.
- ¹³⁹ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z prosince 1880. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹⁴⁰ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 19. 9. 1887. LAPNP, fond Alois Jirásek.
- ¹⁴¹ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁴² Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁴³ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 87.
- ¹⁴⁴ Novák, A.: Nosiči pochodní, s. 188.
- ¹⁴⁵ Dub, O.: c. d., s. 153.
- ¹⁴⁶ Vondráček, V.: Lékař dále vzpomíná (1920-1938), s. 288-293.
- ¹⁴⁷ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁴⁸ Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918, III. díl, s. 252.
- ¹⁴⁹ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁵⁰ Lesný, I.: Slavní lékaři, s. 47.
- ¹⁵¹ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 22.
- ¹⁵² Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920)), s. 97.
- ¹⁵³ Dub, O.: c. d., s. 94.
- ¹⁵⁴ Jirásek, A.: Dopisy 1871-1927, s. 79-80.
- ¹⁵⁵ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 112.
- ¹⁵⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 109.
- ¹⁵⁷ Zápisky od 25. 4. 1911 do 31. 10. 1912 (4. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
- ¹⁵⁸ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 112.
- ¹⁵⁹ Šedivý, I.: Češi, české země a Velká válka 1914-1918, s. 301-302.
- ¹⁶⁰ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁶¹ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 15.
- ¹⁶² Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 16.
- ¹⁶³ Mařatka, Z.: Paměti, s. 78-79.
- ¹⁶⁴ John, C. (ed.): Alarich a ti druzí, Medicína v županu a jiné historky, s. 18.
- ¹⁶⁵ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁶⁶ Syllaba, L.: Profesor Dr. Josef Thomayer nám odešel, s. 26.
- ¹⁶⁷ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 20. 2. 1875. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹⁶⁸ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 1. 6. 1877. LA PNP, fond Alois Jirásek.
- ¹⁶⁹ John, C. (ed.): c. d., s. 55.
- ¹⁷⁰ Bahenská, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 133.
- ¹⁷¹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 162.

-
- ¹⁷² Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 15.
- ¹⁷³ John, C. (ed.): c. d., s. 135.
- ¹⁷⁴ Dub, O.: c. d., s. 163.
- ¹⁷⁵ Syllaba, L.: c. d., s. 27 - 28.
- ¹⁷⁶ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 95.
- ¹⁷⁷ Mařatka Z., Hlaváčková L.: c. d., s. 24.
- ¹⁷⁸ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ¹⁷⁹ John, C. (ed.): c. d., s. 13.
- ¹⁸⁰ Hlaváčková L., Svobodný P.: Pražské špitály a nemocnice, s. 22-23.
- ¹⁸¹ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 22.
- ¹⁸² Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny pražských lékařských fakult 1348-1990, s. 33-34.
- ¹⁸³ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 34.
- ¹⁸⁴ Hlaváčková L., Svobodný P.: Pražské špitály a nemocnice, s. 32-33.
- ¹⁸⁵ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 33.
- ¹⁸⁶ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 63-64.
- ¹⁸⁷ Hlaváčková L., Svobodný P.: tamtéž, s. 64.
- ¹⁸⁸ Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny pražských lékařských fakult 1348-1990, s. 78.
- ¹⁸⁹ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 302.
- ¹⁹⁰ Hlaváčková L., Svobodný P.: Pražské špitály a nemocnice, s. 77.
- ¹⁹¹ Dub, O.: c. d., s. 152 – 153.
- ¹⁹² Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125.
- ¹⁹³ Junas, J. :Průkopníci medicíny, s. 130.
- ¹⁹⁴ Dub, O.: c. d., s. 154.
- ¹⁹⁵ Syllaba, J.:Vzpomínky a úvahy lékaře, s. 24.
- ¹⁹⁶ Bíla, L.: c. d., s. 24.
- ¹⁹⁷ Junas, J. :c. d., s. 178 - 179.
- ¹⁹⁸ Syllaba, J.: c. d., s. 24.
- ¹⁹⁹ Mařatka, Z.; Hlaváčková, L.: c. d., s. 13.
- ²⁰⁰ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 302-303.
- ²⁰¹ Dub, O.: c. d., s. 154.
- ²⁰² Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920)), s. 305.
- ²⁰³ Thomayerův jubilejní sborník, s. 246 - 247.
- ²⁰⁴ Syllaba, L.: c. d., s. 26.
- ²⁰⁵ Dub, O.: c. d., s. 155.
- ²⁰⁶ Syllaba, L.: c. d., s. 4.
- ²⁰⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 124.
- ²⁰⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 114 – 115.
- ²⁰⁹ Thomayer, J.: Vliv civilisace na nervy člověka, s. 37.
- ²¹⁰ Thomayer, J.: O studiu vnitřních nemocí. In: Sbíрка přednášek z oboru lékařského, s. 213.
- ²¹¹ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 311.
- ²¹² Matoušek, O.: Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy, s. 214.
- ²¹³ Thomayer, J.: Nebezpečí života, s. 4.
- ²¹⁴ Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodovědcův (1880), s.1.
- ²¹⁵ Syllaba, L.: c. d., s. 10.
- ²¹⁶ Thomayer, J.: O studiu vnitřních nemocí. In: Sbíрка přednášek z oboru lékařského, s. 207.
- ²¹⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 208.
- ²¹⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 209.
- ²¹⁹ Syllaba, L.: c. d., s. 10.
- ²²⁰ Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ²²¹ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125.
- ²²² Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 77.
- ²²³ Vopravil, J.: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře, s. 1313 - 1314.
- ²²⁴ Zápisky od 9. 12. 1915 do 18. 12. 1916 (8. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer, leden 1916.
- ²²⁵ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 102 – 104.
- ²²⁶ Dub, O.: c. d., s. 40 – 43.
- ²²⁷ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 110.
- ²²⁸ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125.
- ²²⁹ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 10.

-
- ²³⁰ Noha, J.: c. d., s. 213.
- ²³¹ Thomayer, J.: Ze zápisů lékaře, s. 11.
- ²³² Osobní spis Thomayerův. AUK, inv. Č. 1336.
- ²³³ Sedlák, J. V.: Josef Thomayer, s. 31.
- ²³⁴ Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920), s. 94.
- ²³⁵ Jirásek, A.: Dopisy 1871-1927, s. 191.
- ²³⁶ Thomayer, J.: Žloutne listí, s. 4- 5.
- ²³⁷ Thomayer, J.: Viděné a slyšené, s. 44 a n.
- ²³⁸ John, C. (ed.): c. d., s. 15-16.
- ²³⁹ Thomayer, J.: Život v travě, s. 127 a n.
- ²⁴⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 26 a n.
- ²⁴¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 153 a n.
- ²⁴² Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 85.
- ²⁴³ Thomayer, J.: Studie a vzpomínky, s. 104.
- ²⁴⁴ Thomayer, J.: Život v travě, s. 60 a n.
- ²⁴⁵ Thomayer, J.: tamtéž, s. 42 a n.
- ²⁴⁶ Thomayer, J.: Ze zápisů lékaře, s. 113 a n.
- ²⁴⁷ Thomayer, J.: Život v travě, s. 26 a n.
- ²⁴⁸ Sedlák, J. V.: c. d., s. 36.
- ²⁴⁹ Thomayer, J.: Život v travě, s. 69 a n.
- ²⁵⁰ Sedlák, J. V.: c. d., s. 37.
- ²⁵¹ Thomayer, J.: Život v travě, s. 89.
- ²⁵² Thomayer, J.: tamtéž, s. 105 a n.
- ²⁵³ Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 30.
- ²⁵⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 8.
- ²⁵⁵ Thomayer, J.: Život v travě, s. 99 a n.
- ²⁵⁶ Thomayer, J.: Vedle cesty, s. 154.
- ²⁵⁷ Thomayer, J.: Studie a vzpomínky, s. 116 a n.
- ²⁵⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 83 a n.
- ²⁵⁹ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 240.
- ²⁶⁰ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, díl II., s. 125.
- ²⁶¹ Thomayer, J.: Žloutne listí, s. 106.
- ²⁶² Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 57.
- ²⁶³ Sedlák, J. V.: c. d., s. 44.
- ²⁶⁴ Thomayer, J.: Pestré kapitoly, s. 17.
- ²⁶⁵ Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 57.
- ²⁶⁶ Thomayer, J.: Dojmy pocestné, s. 125 a n.
- ²⁶⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 6.
- ²⁶⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 9.
- ²⁶⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 7.
- ²⁷⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 32 a n.
- ²⁷¹ Thomayer, J.: Život v travě, s. 190.
- ²⁷² Thomayer, J.: Dojmy pocestné, s. 63.
- ²⁷³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 51.
- ²⁷⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 69.
- ²⁷⁵ Thomayer, J.: tamtéž, s. 83.
- ²⁷⁶ Thomayer, J.: Žloutne listí, s. 26, 31.
- ²⁷⁷ Thomayer, J.: Dojmy pocestné, s. 16 a n.
- ²⁷⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 24 a n.
- ²⁷⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 99 a n.
- ²⁸⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 124 a n.
- ²⁸¹ Thomayer, J.: Žloutne listí, s. 130 – 131.
- ²⁸² Thomayer, J.: tamtéž, s. 21.
- ²⁸³ Thomayer, J.: Život v travě, s. 141 a n.
- ²⁸⁴ Thomayer, J.: Viděné a slyšené, s. 15 a n.
- ²⁸⁵ Thomayer, J.: Život v travě, s. 74 a n.
- ²⁸⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 42 a n.
- ²⁸⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 153 a n.
- ²⁸⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 34 a n.

-
- ²⁸⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 199 a n.
²⁹⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 162 a n.
²⁹¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 190.
²⁹² Thomayer, J.: tamtéž, s. 220 a n.
²⁹³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 127.
²⁹⁴ Thomayer, J.: Žlutné listí, s. 88 a n.
²⁹⁵ Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 14.
²⁹⁶ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 150 a n.
²⁹⁷ Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 33 a n.
²⁹⁸ Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 124.
²⁹⁹ Thomayer, J.: Studie a vzpomínky, s. 133 a n.
³⁰⁰ Thomayer, J.: Paběrky. Chut' a čich, s. 135 a n.
³⁰¹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 101 a n.
³⁰² Thomayer, J.: Ze zápisků lékaře, s. 214 a n.
³⁰³ Thomayer, J.: tamtéž, s. 220 a n.
³⁰⁴ Thomayer, J.: Studie a vzpomínky, s. 5 a n.
³⁰⁵ Thomayer, J.: Kulturně historické obrázky z oboru lékařského, s. 104.
³⁰⁶ Thomayer, J.: tamtéž, s. 63 a n.
³⁰⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 200 a n.
³⁰⁸ Thomayer, J.: Vedle cesty, s. 128.
³⁰⁹ Thomayer, J.: tamtéž, s. 132.
³¹⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 41.
³¹¹ Thomayer, J.: Kulturně historické obrázky z oboru lékařského, s. 13 a n.
³¹² Thomayer, J.: Vedle cesty, s. 94.
³¹³ Thomayer, J.: Pestré kapitoly, s. 76.
³¹⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 81.
³¹⁵ Thomayer, J.: Studie a vzpomínky, s. 46 a n.
³¹⁶ Thomayer, J.: Pestré kapitoly, s. 21.
³¹⁷ Thomayer, J.: tamtéž, s. 30.
³¹⁸ Thomayer, J.: Kulturně historické obrázky z oboru lékařského, s. 5 a n.
³¹⁹ Thomayer, J.: Ze zápisků starého lékaře, s. 41 a n.
³²⁰ Thomayer, J.: tamtéž, s. 25 a n.
³²¹ Thomayer, J.: Kulturně historické obrázky z oboru lékařského, s. 35.
³²² Thomayer, J.: Žlutné listí, s. 21 a n.
³²³ Thomayer, J.: Pestré kapitoly, s. 5 a n.
³²⁴ Thomayer, J.: tamtéž, s. 46 a n.
³²⁵ Thomayer, J.: tamtéž, s. 31 a n.
³²⁶ Thomayer, J.: Z lidské biologie a jiná prosa, s. 87.
³²⁷ Thomayer, J.: Viděné a slyšené, s. 141.
³²⁸ Thomayer, J.: tamtéž, s. 148.
³²⁹ Thomayer, J.: Z lidské biologie a jiná prosa, s. 85.
³³⁰ Thomayer, J.: Z pouti životní, s. 138.
³³¹ Thomayer, J.: Žlutné listí, s. 150.
³³² Thomayer, J.: Z lidské biologie a jiná prosa, s. 74.
³³³ Thomayer, J.: Pestré kapitoly, s. 57 a n.
³³⁴ Zápisky od 19. 3. 1905 do 30. 9. 1907 (1. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³³⁵ tamtéž, 1.1. 1906.
³³⁶ tamtéž, 28. 11. 1905.
³³⁷ tamtéž, 6.12. 1905.
³³⁸ tamtéž, 1.5. 1906.
³³⁹ tamtéž, 15.5. 1906.
³⁴⁰ Zápisky od 1. 10. 1907 do 21. 6. 1909 (2. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁴¹ tamtéž, 3.2. 1908.
³⁴² Zápisky od 22. 6. 1909 do 24. 4. 1911 (3. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁴³ tamtéž.
³⁴⁴ Zápisky od 25. 4. 1911 do 31. 10. 1912 (4. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁴⁵ tamtéž.
³⁴⁶ tamtéž.
³⁴⁷ tamtéž.

-
- ³⁴⁸ tamtéž.
³⁴⁹ tamtéž.
³⁵⁰ Zápisky od 1. 11. 1912 do 30. 9. 1913 (5. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁵¹ tamtéž.
³⁵² Zápisky od 1. 10. 1913 do 4. 3. 1915 (6. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁵³ tamtéž.
³⁵⁴ tamtéž.
³⁵⁵ tamtéž, 29.8.1914.
³⁵⁶ tamtéž, 25.9.1914.
³⁵⁷ tamtéž, Silvestr 1914.
³⁵⁸ Zápisky od 5. 3. do 20. 4. 1915 (7. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁵⁹ tamtéž, 1. a 22.10. 1915.
³⁶⁰ Zápisky od 9. 12. 1915 do 18. 12. 1916 (8. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer,
³⁶¹ 9. 12. 1915.
³⁶² tamtéž, leden 1916.
³⁶³ tamtéž.
³⁶⁴ Zápisky od 1. 1. 1917 do 26. 3. 1918 (9. sešit Thomayerových zápisníků). LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁶⁵ Thomayer, J.: Ze zápisů starého lékaře, s. 7.
³⁶⁶ tamtéž, s. 7.
³⁶⁷ Sešit anekdot a veselých lékařských historek. LA PNP, fond Josef Thomayer, 1905.
³⁶⁸ Jirásek, A.: Z mých pamětí, s. 315.
³⁶⁹ Dopis A. Jirásky J. Thomayerovi z 24. 10. 1913. LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁷⁰ Dopis A. Jirásky J. Thomayerovi z 23. 9. 1916. LA PNP, fond Josef Thomayer.
³⁷¹ Jirásek, A.: Dopisy 1871-1927, s. 137.
³⁷² Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z prosince 1880. LA PNP, fond Alois Jirásek.
³⁷³ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 23. 3. 1877. LA PNP, fond Alois Jirásek.
³⁷⁴ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 4. 9. 1908. LA PNP, fond Alois Jirásek.
³⁷⁵ Dopis J. Thomayera A. Jiráskovi z 10. 8. 1926. LA PNP, fond Alois Jirásek.
³⁷⁶ tamtéž.
³⁷⁷ Dub, O.: c. d., s. 7.
³⁷⁸ Thomayer, J.: Ze zápisů lékaře, s. 381.
³⁷⁹ John, C. (ed.): c. d., s. 11.
³⁸⁰ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125.
³⁸¹ Noha, J.: c. d., s. 210.
³⁸² Thomayer, J.: Ze zápisů lékaře, s. 11.
³⁸³ Mařatka, Z.: c. d., s. 78.
³⁸⁴ Syllaba, J.: c. d., s. 45.
³⁸⁵ Syllaba, L.: c. d., s. 3.
³⁸⁶ Syllaba, L.: c. d., s. 8.
³⁸⁷ Syllaba, L.: c. d., s. 6.
³⁸⁸ Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, II. L-Ž, s. 125-126.
³⁸⁹ Hrubeš J., Hrubešová E.: Pražské domy vyprávějí...V, s. 235.
³⁹⁰ Noha, J.: c. d., s. 212.
³⁹¹ Syllaba, J.: c. d., s. 144.
³⁹² Hrubeš, J.: c. d., s. 3.
³⁹³ Hrubeš J., Hrubešová E.: c. d., s. 235.
³⁹⁴ Hrubeš, J.: c. d., s. 3.
³⁹⁵ Hrubeš J., Hrubešová E.: c. d., s. 232.

Seznam vydaných odborných knih a statí Josefa Thomayera

- Aforismy o therapii naší doby. Nákladem vlastním, Praha 1904.
- Agonální arhythmie. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1909.
- Bezvědomí a jeho diagnostický význam. Bursík & Kohout, Praha 1905.
- Bronchitis osob starých. Nákladem vlastním, Praha 1901.
- Čtení o pěti smyslech člověka. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1880.
- Další pozorování o skolické ischias. Nákladem vlastním, Praha 1905.
- Další příspěvky k pathologii snů. Nákladem vlastním, Praha 1897.
- Další úvahy terapeutické. Nákladem vlastním, Praha 1906.
- Doplňky ke klinickému obrazu obrny třesavé. Nákladem vlastním, Praha 1902.
- Hlava J., Thomayer J.: Anatomické podmínky vzniku uraemie při zánětech ledvin. Nákladem vlastním, Praha 1882.
- Honl J. (red.), Thomayer J. (red.), Weigner K. (red.): Zdravotnická čítanka se zvláštním zřetelem k potřebám škol československých. Praha 1921.
- Hysterické zjevy při organických nemocech nervových. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1909.
- Ischias scoliotica. Příspěvek k jejímu poznání. Česká akademie, Praha, tř. II., roč. 6, č. 35.
- K aetiologii diabetu. Nákladem vlastním, Praha 1889.
- K diagnostice tuberkulosity plicní v časném období. Nákladem vlastním, Praha 1902.
- K diagnostice nádorů míšních. Nákladem vlastním, Praha 1907.
- K diagnostice významu Cheyne – Stokesova dýchání. Nákladem vlastním, Praha 1908.
- K diskusi o spinálních meningitidách. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1917.
- K léčení neprůchodnosti střevní. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1916.
- K léčení záchvatu asthmatického. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1915.
- Klinické výklady prof. Dra Josefa Thomayera. Bursík & Kohout, 3 sv., Praha 1905 – 1906. (I. Dva případy spánku pathologického. 1905. II. Bronchitis sicca. 1906. III. Dyspragia angiosclerotica. 1906)
- K pathogenezi a léčení deliria při tyfu střevním. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1911.
- Ku posouzení neurasthenie. Nákladem vlastním, Dr. E. Grégr & syn, Praha 1907.
- K poznání perikarditid. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1913.
- K symptomatologii nádorů mozkových. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1912.
- K symptomatologii poruch mostu Varolova. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1910.

K symptomatologii zánětu srdečníka. Nákladem vlastním, Praha 1906.

K výkladu Flintova příznaku. Nákladem vlastním, Praha 1905.

K významu akcentovaných diastolických ozev na aortě. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1914.

K významu buniček vadám srdečním přisuzovaných. Nákladem vlastním, Praha 1906.

Léčebné výsledky při zánětu slepého střeva. Dle zpráv lékařů z království českého sestavil J. Thomayer. Bursík & Kohout, Praha 1909.

Medikamentosní anarchie naší doby. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1914.

Nebezpečí života (Úvahy diagnostické a prognostické). Bursík & Kohout, Praha 1918.

Několik therapeutických úvah. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1916.

Nová pozorování o dně. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1912.

Nová pozorování o paradoxním stahu svalovém. Nákladem vlastním, Praha 1899.

Nové poznámky o ischias. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1912.

O enteroptose. Nákladem vlastním, Praha 1904.

O některých vzdálenějších následcích retence močové. Bursík & Kohout, Praha 1891.

O obrnách dnových. Nákladem vlastním, Praha 1904.

O paralysách kořenových. Bursík & Kohout, Praha 1889.

O periodických neuralgiích prvé větve nervu trojklanného. J. Otto, Praha 1888.

O přetížení prací zvláště ve školách. Bursík & Kohout, Praha 1890.

O příčinách omylů diagnostických. Bursík & Kohout, Praha 1899.

O studiu vnitřních nemocí. Bursík & Kohout, Praha 1902.

O substituci svalové. Česká akademie, Praha 1895.

O vymizení šelestů při vadách chlopenních. Nákladem vlastním, Praha 1907.

O významu některých komplikací plicních v průběhu tyfu střevního se vyskytujících. Praha 1884.

O zpětném proudění krve v žilách. Nákladem vlastním, Praha 1889.

Orthostatická tachykardie. Nákladem vlastním, Praha 1903.

Panýrek, D.: Z nervosních století. S předmluvou Josefa Thomayera, Praha 1921.

Pathologie a therapie nemocí vnitřních. Bursík & Kohout, knihkupci university Karlovy a České akademie věd a umění, Praha (5 vydání: 1893, 1897, 1909, 1921, 1923).

Potrava jakožto příčina nemoci. J. Otto, Praha 1901.

Poznámky o pathologii a terapii nemoci Brightovy. Nákladem vlastním, Praha 1891.

Poznámky o žlučových kamencích. Praha 1888.

Pozorování o manželství tabiků. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1911.

Případ anaemie s porušeným trávením. Nákladem vlastním, Praha 1903.

Příspěvek k vědomostem o obrnách svalů dýchacích. Nákladem vlastním, Praha 1905.

Sborník klinický (Časopis pro pěstování vědy lékařské). Rediguje J. Thomayer, J. Hlava, K. Maydl. Roč. 1- 7, Praha 1900- 1906.

Sborník lékařský. (Časopis pro pěstování vědy lékařské). Rediguje J. Thomayer, J. Hlava. Praha 1887 – 1893.

Sborník poliklinický (Práce z české universitní polikliniky z roku 1897). Vyd. J. Thomayer, Praha 1898.

Sebevrazi ve světle pozorování klinickém. Nákladem vlastním, Praha 1906.

Slovník zdravotní. Populárně praktická kniha poučná. Red. J. Thomayer a K. Chodounský, Praha 1889.

Studie o dýchavici. Nákladem vlastním, Praha 1887.

Syfilis aorty. t. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1910.

Therapeutická sdělení z kliniky prof. B. Eiselta. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1881.

Thomayer J. (red.), Chodounský K. (red.): Zdravotní slovník. 2. vyd., J. Otto, Praha 1901.

Thomayer, J. (red.): Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodovědcův. Praha, č. I. vyd. 14. 5. 1880, č. II. vyd. 15. 5. 1880, č. III. vyd. 16. 5. 1880, č. IV. vyd. 19. 5. 1880.

Thomayer, J. (red.): Sbírka přednášek z oboru lékařského. Série 1- 10, Bursík & Kohout, Praha 1888 - 1903.

Thomayer, J.: Léčebné výsledky při zánětu slepého střeva. In: Thomayerova sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského. Red. Ladislav Syllaba. Série XII, č. 111 – 120, Bursík & Kohout, Praha 1912.

Thomayer, J.: Zúžení střevní. In: Thomayerova sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského. Red. Ladislav Syllaba. Série XI, č. 101 – 110, Bursík & Kohout, Praha 1908.

Úvahy nad nádorem mozečkovým. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1913.

Úvahy therapeutické. Nákladem vlastním, Praha 1905.

Úvod do drobné praxe lékařské. Bursík & Kohout, Praha 1886.

Úvod do studia klinického. Nákladem vlastním, Praha 1902.

Věstník 3. sjezdu přírodovědcův a lékařův v Praze. Vyd. MUDr. J. Thomayer a Prof. Dr. Ondřej Schutz, Praha 1901.

Vliv civilisace na nervy člověkovy. Bursík & Kohout, Praha 1901.

Vliv nálady duševní na průběh nemocí. Nákladem vlastním, Praha.

Výsledky neoperativního léčení při zánětu slepého střeva. Bursík & Kohout, Praha 1908.

Význam některých snů. Česká akademie, Praha 1896.

Změny v obraze nemocí za dobu mého života. Dr. E. Grégr & syn, Praha 1916.

Zúžení střevní, Praha 1903.

Práce Thomayerových žáků na počest svého učitele

Syllaba, L. (red.): Soubor prací na počest šedesátých narozenin Prof. Dra Josefa Thomayera, Praha 1913.

Syllaba, L. (red.): Thomayerův jubilejní sborník. Praha 1901.

Syllaba L. (red.), Pelnář J. (red.): Třetí soubor prací na počest Prof. Dra Josefa Thomayera k jeho sedmdesátinám 23. 3. 1853 – 23. 3. 1923. Praha 1923.

Seznam vydaných beletristických knih a obrázků Josefa Thomayera

Kramáři. Praha 1923.

Kulturně historické obrázky z oboru lékařského. Bursík & Kohout, Praha 1911.

Po různých stezkách (Sbírka drobných prací). Bursík & Kohout, Praha 1902.

Příroda a lidé (Z přírody; Lidé). Praha 1880 (2.vyd. 1896).

Vedle cesty. Bursík & Kohout, Praha 1895.

Ze zápisků lékaře. Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1977.

Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce. Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1913.

Život v trávě (Z přírody; Ubohá příroda; Lidé; Vznešení žebráci). Československý spisovatel, Praha 1975.

Žloutne listí. F. Šimáček, Praha 1905.

Thomayerovy Sebrané spisy z oboru lehčí prózy (vydala Unie v Praze v letech 1919 – 1925)

Svazek I. Pestré kapitoly, 1919.

Svazek II. Paběrky. Chuť a čich, 1919.

Svazek III. Z pouti životní, 1920.

Svazek IV. Z lidské biologie a jiná prosa, 1920.

Svazek V. Viděné a slyšené, 1920.

Svazek VI. Dojmy pocestné, 1920.

Svazek VII. Různé příběhy. V ovzduší Aeskulapově, 1921.

Svazek VIII. Příroda a lidé, 1921.

Svazek IX. Kulturně historické obrázky z oboru lékařského, 1921.

Svazek X. Studie a vzpomínky, 1922.

Svazek XI. Ze zápisků starého lékaře, 1925.

Seznam použitých pramenů a literatury

A) Prameny

Archivní materiály

Archiv Univerzity Karlovy (Ovocný trh v Praze) (AUK)

Osobní spis Josefa Thomayera (inventární číslo 1336)

Literární archiv Památníku národního písemnictví (v Praze na Strahovském nádvoří)

(LA PNP)

Thomayerovy zápisníky (osobní fond Josefa Thomayera)

Korespondence Aloise Jiráska Josefu Thomayerovi (osobní fond Josefa Thomayera)

Korespondence Josefa Thomayera Aloisi Jiráskovi (osobní fond Aloise Jiráska)

Vydané archivní prameny

Jirásek, A.: Dopisy 1871 – 1927. Usp. Fr. Bařha, Orbis, Praha 1965.

Memoárová literatura

Jirásek, A.: Z mých pamětí. Mladá fronta, Praha 1980.

Mařatka, Z.: Paměti (Medicína, umění a život v osmi politických režimech). Karolinum, Praha 1997.

Rais, K. V.: Ze vzpomínek II. Česká grafická unie, Praha 1927.

Syllaba, J.: Vzpomínky a úvahy lékaře. Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1992.

Syllaba, L.: Profesor Dr. Josef Thomayer nám odešel. Nákladem vlastním, Praha 1927.

Vondráček, V.: Konec vzpomínání (1938-1945). Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1988.

Vondráček, V.: Lékař dále vzpomíná (1920-1938). Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1977.

Vondráček, V.: Lékař vzpomíná (1895-1920). Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1978.

Odborné dílo Josefa Thomayera

- Bezvědomí a jeho diagnostický význam. Bursík & Kohout, Praha 1905.
- Léčebné výsledky při zánětu slepého střeva. Bursík & Kohout, Praha 1909.
- Nebezpečí života (Úvahy diagnostické a prognostické). Bursík & Kohout, Praha 1918.
- O studiu vnitřních nemocí. In: Sbírka přednášek z oboru lékařského. Bursík & Kohout, Praha 1902.
- Pathologie a therapie nemocí vnitřních. Bursík & Kohout, Praha 1893.
- Úvod do drobné praxe lékařské. Bursík & Kohout, Praha 1886.
- Vliv civilisace na nervy člověkovy. Bursík & Kohout, Praha 1901.
- Výsledky neoperativního léčení při zánětu slepého střeva. Bursík & Kohout, Praha 1908.

Beletristické dílo Josefa Thomayera

- Dojmy pocestné. Unie, Praha 1920.
- Kulturně historické obrázky z oboru lékařského. Bursík & Kohout, Praha 1911.
- Paběrky. Chuť a čich. Unie, Praha 1919.
- Pestré kapitoly. Unie, Praha 1919.
- Příroda a lidé (Z přírody; Lidé). Unie, Praha 1921.
- Studie a vzpomínky. Unie, Praha 1922.
- Viděné a slyšené. Praha 1920.
- Ze zápisků lékaře. Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1977.
- Ze zápisků starého lékaře. Unie, Praha 1925.
- Z lidské biologie a jiná prosa. Unie, Praha 1920.
- Z pouti životní. Unie, Praha 1920.
- Život v trávě (Z přírody; Ubohá příroda; Lidé; Vznešení žebráci). Československý spisovatel, Praha 1975.
- Žloutne listí. F. Šimáček, Praha 1905

B) Literatura

Almanach České akademie věd a umění. Ročník XXIX. - XXX. Česká akademie věd a umění, Praha 1920.

Bahenská, M.: Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Libri / Slon, Praha 2005.

Bíla, L.: Historie fakultní Thomayerovy nemocnice (léta 1912 - 1989).

Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939. II. díl, L-Ž, Karolinum, Praha 1993.

Buriánek, F.: Literární Klatovy. Krajské nakladatelství, Plzeň 1962.

Buriánek, F.: Z literární historie Klatov. In: Buriánek F., Pilař J., Stehlík L.: Klatovy. Svépomoc, Praha 1971.

Buriánek, F.: Z poetického pošumaví. Západočeské nakladatelství, Plzeň 1987.

Dějiny české literatury IV. Victoria Publishing, Praha 1995.

Dub, O.: Rytíř ducha (Josef Thomayer – lékař a spisovatel). Amosium servis, vydavatelství neperiodických publikací, Ostrava 1993.

Fischer, I.: Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte der letzten 50 Jahre. 2. Band (Kon - Zweig). Urban & Schwarzenberg, Berlin und Wien 1933.

Frida, B.: Mladá léta Jaroslava Vrchlického v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi. Společnost Jaroslava Vrchlického, Praha 1931.

Goll, J.: Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy roku 1882 a počátek samostatné university české (rozšířená instalační přednáška, kterou měl dne 19. 11. 1907 Jaroslav Goll, rektor české university 1907/1908). Klub historický Praha-I. Klementinum, Praha 1908.

Hamza, F.: K dějinám českých mediků. Spolek českých mediků, Praha 1895.

Havránek, J. (red.): Dějiny Univerzity Karlovy. III. díl, 1802 – 1918, Karolinum, Praha 1998.

Havránek J. (red.), Pousta Z. (red.): Dějiny Univerzity Karlovy. IV. díl, 1918 – 1990, Karolinum, Praha 1998.

Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny lékařství v českých zemích. Triton, Praha 2004.

Hlaváčková L., Svobodný P.: Dějiny pražských lékařských fakult (1348 - 1990). Karolinum, Praha 1993.

Hlaváčková L., Svobodný P.: Pražské špitály a nemocnice. NLN, Praha 1999.

Hora-Hořejš, P.: Toulky českou minulostí. XII. díl, VIA FACTI, Praha 2009.

Hrubeš J., Hrubešová E.: Pražské domy vyprávějí...V. Academia, Praha 1999.

Hrubeš, J.: Josef Thomayer. In: Tučňák (noviny Prahy 4). Roč. 17, č. 1, 2007, s. 3.

Janáčková, J.: Česká literatura 19. století (Od Máchy k Březinovi). Scientia, Praha 1994.

John, C. (ed.): Alarich a ti druzí, Medicína v županu a jiné historky. Mladá fronta, Praha 1969.

Junas, J.: Průkopníci medicíny (Vývoj lékařství v životě a díle jeho tvůrců). Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1977.

Kárník, Z.: České země v éře První republiky (1918-1938). I. díl, Libri, Praha 2000.

Káš, S.: Medailonky českých lékařů - spisovatelů. Triton, Praha 2006.

Kovařík, P.: Literární otazníky (Mýty, záhady a aféry II). Modrý stůl, Praha 2005.

Lékařství vnitřní. In: Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. (Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848 - 1898). Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1898.

Lesný, I.: Slavní lékaři. Fragment, Praha 1994.

Mařatka Z., Hlaváčková L.: Josef Pelnář (1872-1964). Karolinum, Praha 2000.

Matoušek, M.: České lékařstvo v druhé polovici 19. století. Nakladatelství mladé generace lékařů, Praha 1947.

Matoušek, O.: Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy. Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1954.

Národní album (Sbírka podobizen a životopisů českých lidí). Nakladatelství Josef. R. Vilímek v Praze, 1899.

Neruda, Jan: Podobizny II. Československý spisovatel, Praha 1952.

Niklíček L., Štein K.: Dějiny medicíny v datech a faktech. Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1985.

Noha, J.: Lékař léčí, příroda uzdravuje. Epoque, Praha 2006.

Novák, A.: Nosiči pochodní. Literární odbor Umělecké besedy a Kruh českých spisovatelů, Praha 1928.

Novák A., Novák J. V.: Přehledné dějiny literatury české (od nejstarších dob až po naše dny). Atlantis, Brno 1995.

Ottův slovník naučný. 28 svazků, J. Otto, Praha 1888 - 1909.

Ottův slovník naučný nové doby (Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému). 1.-3. díl, 6 sv., J. Otto, Praha 1930 - 1935; 4.-6. díl, 6 sv., Novina, Praha 1936 - 1943.

Ottův slovník. Osobnosti Česko. Ottovo nakladatelství, Praha 2008.

Páleníček, L.: Švabinského český slavín. SPN, Praha 1973.

Panorama české literatury. Rubico, Olomouc 1994.

Sedlák, J. V.: Josef Thomayer (Studie literární). Tiskem a nákladem knihtiskárny legiografie, Praha 1923.

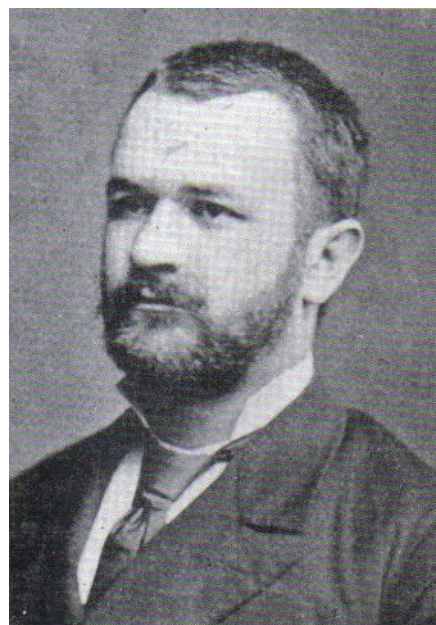
Slovník českých spisovatelů. Československý spisovatel, Praha 1964.

- Svobodný, P.: Lékaři v českých zemích 1848-1939. In: Svobodný P., Havránek J. (eds.): Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století. Karolinum, Praha 1996.
- Syllaba, L. (red.): Thomayerova sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského. Série XI, č. 101 – 110, Bursík & Kohout, Praha 1908.
- Syllaba, L. (red.): Thomayerova sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského. Série XII, č. 111 – 120, Bursík & Kohout, Praha 1912.
- Šedivý, I.: Češi, české země a velká válka. NLN, Praha 2001.
- Thomayerův jubilejní sborník. Bursík & Kohout, Praha 1901.
- Vlček, J.: Dějiny české literatury IV. L. Mazáč, Praha 1931.
- Vojtíšková, M.: Bezděz v krásné literatuře. Státní okresní archiv Česká Lípa, 1997.
- Vopravil, J.: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. SPN, Praha 1973.

Obrazová příloha

J. Thomayer před promocí (Ze zápisků lékaře)

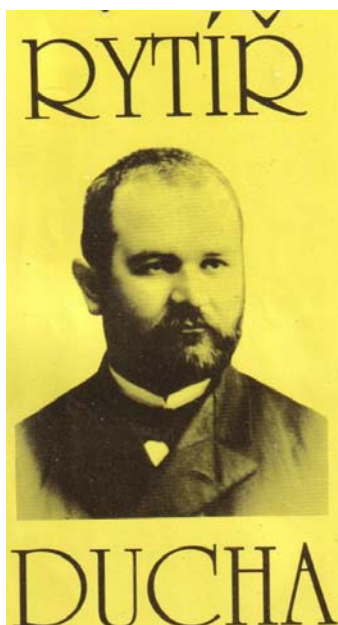
J. Thomayer jako mladý lékař (Ze zápisků lékaře)

(Jan Neruda, Podobizny II.)

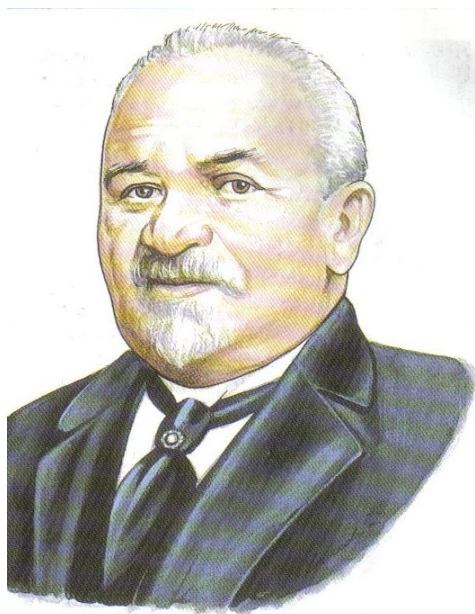
Docent J. Thomayer (Ze zápisků lékaře)

J. Thomayer (O. Dub, Rytíř ducha)

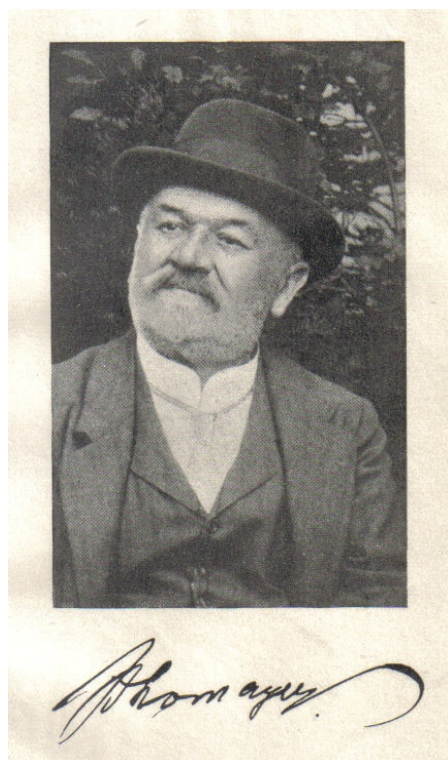
(Národní album)

J. Thomayer (I. Lesný, Slavní lékaři)

Profesor J. Thomayer (Ze zápisků lékaře)

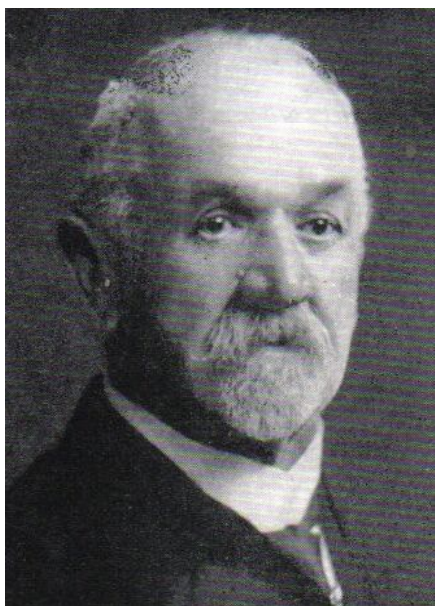

(J. Thomayer, Studie a vzpomínky)

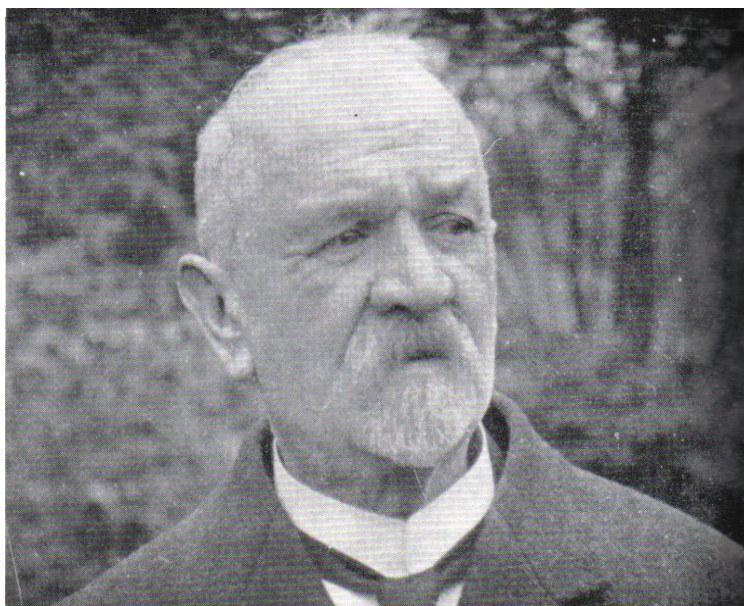
Josef Thomayer (1853–1927), profesor
vnitřního lékařství na české lékařské fakultě
a spisovatel, jehož jméno dodnes nese řada
jím objevených příznaků a jevů.
(Max Švabinský, 1921, rytina, fotoarchiv
ÚDLCJ 1. LF UK)

(Hlaváčková L., Svobodný P., Dějiny
lékařství v českých zemích)

Na odpočinku (Ze zápisků
lékaře)

J. Thomayer v posledních letech života (Ze zápisků
lékaře)

Trhanov, Thomayerovo rodiště (Ze zápisků lékaře)

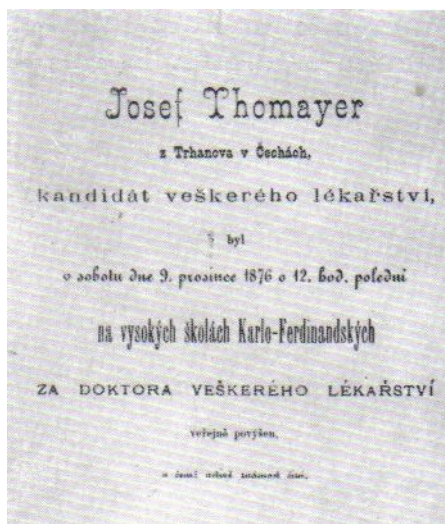
Trhanovský zámek, kde se J. Thomayer narodil (Ze zápisků lékaře)

Pamětní deska odhalená na zámku v r.1937 (Ze zápisků lékaře)

Rodinné stavení, v němž J. Thomayer prožil dětství a mládí (Ze zápisků lékaře)

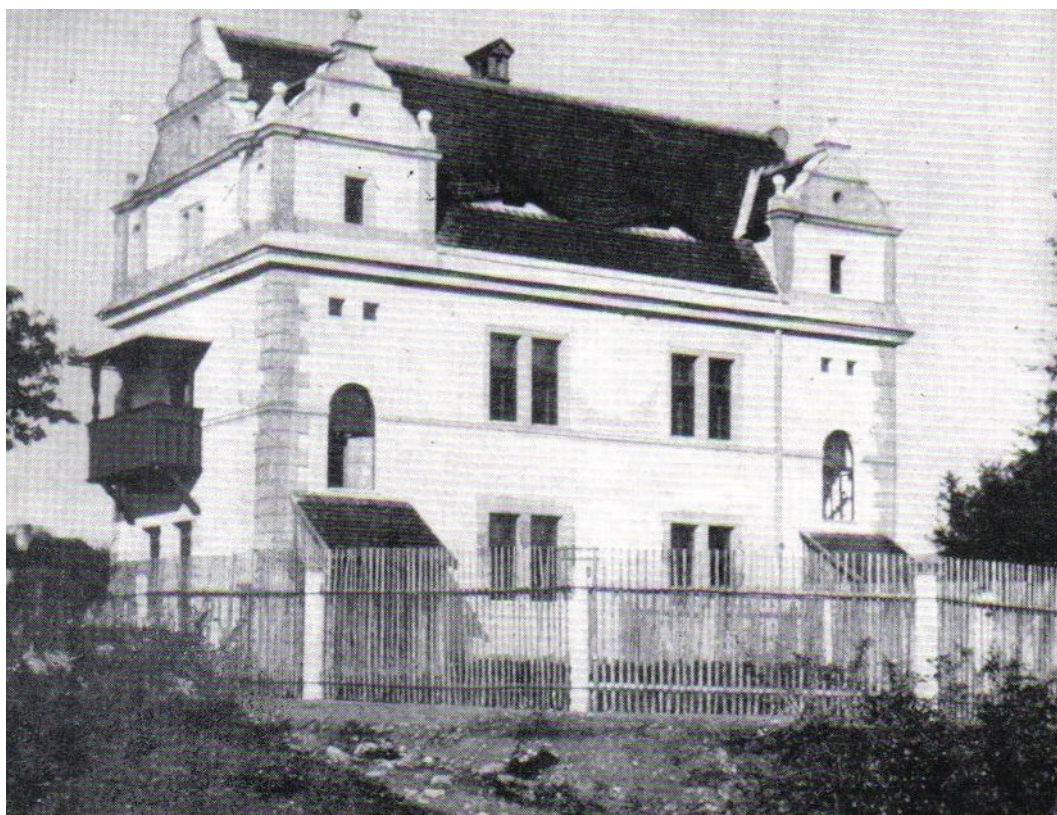
Thomayerovo promoční oznámení (Ze zápisků lékaře)

MUDr. J. Thomayer v rodném kraji (Ze zápisků lékaře)

J.Thomayer v Prachovských skalách r. 1904 (Ze zápisků lékaře)

Nový domov, sociální ústav, který J.Thomayer založil v Trhanově r. 1913 (Ze zápisků lékaře)

S Aloisem Jiráskem v zahradní restauraci (Ze zápisků lékaře)

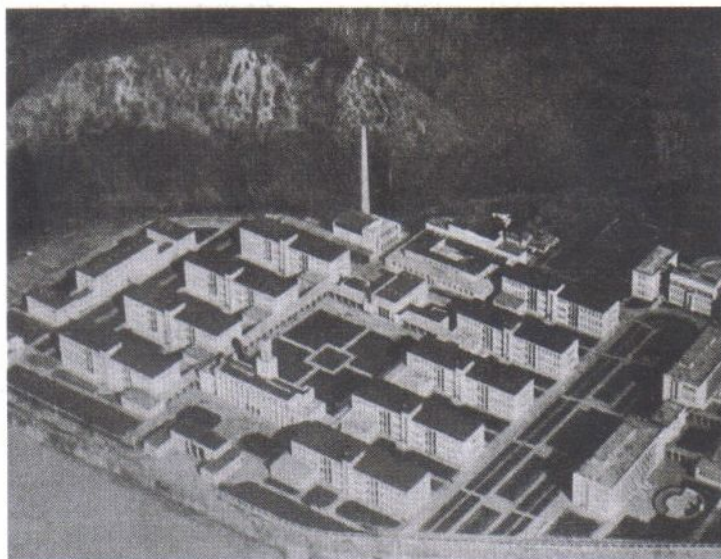
S A. Jiráskem a K. V. Raisem na procházce (Ze zápisků lékaře)

J. Thomayer s výletníky na České Kubici (Ze zápisků lékaře)

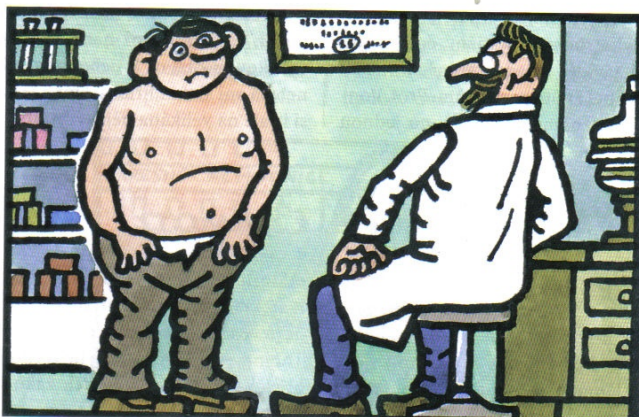

Pamětní deska na Praze 1, Mezibranská 23/808 (vlastní fotografie)

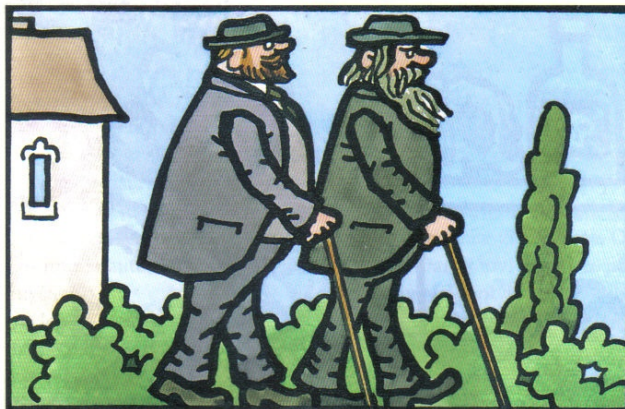

Nedlouho před Thomayerovou smrtí započala roku 1926 pod Krčským lesem stavba sociálního komplexu nazvaného Masarykovy domovy, otevřeny byly zhruba o dva roky později. Po druhé světové válce byly kompletně přebudovány a roku 1954 zde zahájila provoz nová nemocnice nesoucí Thomayerovo jméno.

(P. Hora-Hořejš, Toulky českou minulostí)

Lékař J. Thomayer (J. Noha, Lékař léčí, příroda uzdravuje)

J. Thomayer a J. Vrehlický (J. Noha, Lékař léčí, příroda uzdravuje)

(I. Lesný, Slavní lékaři)

Pamětní deska Josefa Thomayera v Trhařově (2004, vlastní fotografie)

Trhanov – zámek (2004, vlastní fotografie)

Trhanov – zámek (2004, vlastní fotografie)

Trhanov - zámek (2004, vlastní fotografie)

Vchod do zahrady Trhanovského zámku (2004, vlastní fotografie)

Trhanov – rybník na návsi (2004, vlastní fotografie)

Jméno uživatele	Škola, fakulta, katedra, případně pracoviště	Bydliště uživatele	Datum	Podpis